GRANSKNING OCH VÄGLEDNING

Utredningssamtal med presumtiva
adoptivföräldrar som institutionell praktik

Madeleine Wirzén

GRANSKNING OCH VÄGLEDNING

Utredningssamtal med presumtiva
adoptivföräldrar som institutionell praktik

Madeleine Wirzén

Linköping Studies in Arts and Sciences, No. 812
Linköpings universitet, Institutionen för Tema – Tema Barn
Linköping 2021

Detta verk är licensierat under en Creative Commons Erkännande 4.0
Internationell Licens
<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv>

Linköping Studies in Arts and Sciences, No. 812

Vid filosofiska fakulteten vid Linköpings universitet bedrivs forskning och ges forskarutbildning med utgångspunkt från breda problemområden. Forskningen är organiserad i mångvetenskapliga forskningsmiljöer, och forskarutbildningen huvudsakligen i forskarskolor. Gemensamt ger de ut serien Linköpings Studies in Arts and Science. Den här doktorsavhandlingen kommer från Tema Barn vid Institutionen för Tema.

Distribueras av:

Institutionen för Tema – Tema Barn
Linköpings Universitet
581 83 Linköping

Madeleine Wirzén

Granskning och vägledning:

Utredningssamtal med presumtiva adoptivföräldrar som institutionell praktik

Upplaga 1:1

ISBN: 978-91-7929-011-5

ISSN 0282-9800

©Madeleine Wirzén, Institutionen för Tema 2021

Tryck: LiU-Tryck, Linköping 2021

FÖRORD

Det är nästintill överkligt att påbörja raderna som är slutet på flera års arbete. Det är många som har bidragit till den här avhandlingens existens och som jag vill tacka. Först vill jag rikta ett stort tack till de familjerättssekreterare och presumtiva adoptivföräldrar som har deltagit i forskningsprojektet. Utan er hade den här avhandlingen inte kunnat skrivas!

Jag har haft en enorm tur som fått ha Asta Cekaite som huvudhandledare och Cecilia Lindgren som bihandledare. Ni är båda så skickliga forskare och jag är djupt tacksam över att ha fått möjlighet att arbeta nära er! Ni har outtröttligt läst, kommenterat, inspirerat, motiverat och tröstat under åren. Tack Asta för att du med fast hand har väglett mig inom det ibland snåriga fältet som interaktionsstudier utgör. Du har uppmuntrat mitt skrivande, lyssnat på mina analytiska idéer och hjälp mig rama in dem i text. Och du har sagt 'nu räcker det' när jag haft svårt att avsluta skrivandet. Tack Cissi för att du har lärt mig så mycket om forskningsprocessen och för att du med entusiasm har uppmuntrat mitt utforskande i forskningen. Samtalen med dig och din kunskap om adoption har utvecklat mina analyser och hjälpt mig se helheten.

Jag vill rikta tack till de personer som läst och kommenterat texter i olika skeden. Judith Lind har, förutom att vara läsare vid både 60%-seminariet och slutseminariet, nog läst alla utkast jag presenterat vid Tema Barn. Tack Judith för att du alltid kommit med insiktsfulla, utmanande och utvecklande frågor! Jag vill även tacka Daniel Persson Thunqvist som var läsare vid mitt 60%-seminarium men som även mycket generöst läste och kommenterade texter i avhandlingens slutskede. Tack Daniel!

Tack till Karin Aronsson som var opponent vid mitt 60%-seminarium och som gav mig värdefulla kommentarer. Tack också till Pia Bülow som var opponent vid mitt slutseminarium och som ställde viktiga frågor om hur avhandlingen skulle sys ihop. Jag vill även tacka Per Linell för kommentarer vid slutseminariet och för givande diskussioner i andra sammanhang.

Jag har haft förmånen att få presentera texter och data i olika seminariesammanhang. Tack SIS vid Linköpings universitet, SDS vid Göteborgs universitet och ReFIL vid Stockholms universitet för kommentarer på artikelutkast och hjälp med att utveckla analyser. Att jag dessutom fått vara del av forskarnätverket DANASWAC har varit utvecklande och roligt!

Jag är tacksam för att jag har fått växa i Tema Barns plantskola där så många kompetenta och kreativa forskare har utvecklats före mig. Man ska inte underskatta värdet av en rik forskningsmiljö – den utmanar, stimulerar och ger näring till forskarplantor under framväxt. Att få möjlighet att presentera texter och ta emot kommentarer från kollegor som noggrant och intresserat läser är en ynnest. Tack till er alla på Tema Barn! Ett särskilt tack till Karin Zetterqvist Nelson som för mig är Tema Barn personifierad. Din dörr känns alltid öppen, även när den är stängd. Tack också till Eva Danielsson som fixar och trixar med allt administrativt och alltid erbjuder sin hjälp.

Doktorandkollegorna vid Tema Barn har betytt särskilt mycket. Tack till er alla, även ni 'äldre' som numera är doktorer. Att kunna knacka på dörren bredvid, fråga hur i hela fridens namn man ändrar en inställning i word eller ha debriefing kring det senaste seminariet, har varit ovärderligt. Ett speciellt stort tack vill jag rikta till Johanna Gustavsson, Joel Löw, Peter Skagius och Rebecka Tiefenbacher för att ni ställde upp och korrläste avhandlingen trots att ni hade mycket på ert eget bord och sommaren var på intåg. Tack Olga Anatoli Smith för hjälp med översättningar och kommentarer på artikelutkast. Tack även till Kamila Biszcianik, doktorandkollega vid socialt arbete i Norrköping, för alla samtal om att skriva och att vara doktorand; apes together strong.

Jag vill rikta ett särskilt tack till två kollegor som stöttat, läst och lyssnat. Emilia Zotevska, om du fått betalt varje gång du svarat på en fråga om engelsk terminologi eller gett mig råd i stora och små frågor, hade du varit rik idag. Tack för att du varit min voice of reason när jag ibland varit på väg att bli galen. Klara Andersson, vilken tur att du kom till Tema Barn! Våra veckovisa avstämningar per telefon när coronapandemin tvingade oss till isolering har varit så betydelsefulla. Tack för alla samtal om klass, barnuppfostran, och om livet i akademien. Men mest tack för att du hejlat på mig hela vägen.

Utanför akademien har familj och vänner lyst upp tillvaron och gett mig energi och kraft att skriva färdigt avhandlingen. Tack till den stora familjen Wirzén, jag är så glad att få vara en del av er. Tack till mina syskon som påminner mig om att oavsett hur många högskolepoäng jag har så är jag likväl minst. Tack mamma, kämpaglöden kommer från dig. Ett speciellt stort och varmt tack till min storasyster och bästa vän Maria Karlsson som alltid tagit sig tid att lyssna på mina utläggningar om avhandlingsskrivandet. En slags livboj när tvivlet var som starkast. Tack Maria för att du har ringt, frågat hur 'pluggandet' går och med mycket humor hjälpt mig att få perspektiv på tillvaron.

Till Samuel Wirzén, tack för ditt villkorslösa stöd och för att du med jämnmod upprepat 'jag tror det kommer gå bra' trots att du inte har läst en enda rad av det jag har skrivit. Du har gett mig allt utrymme för att kunna slutföra avhandlingen och även om det stundtals har varit väldigt slitigt för oss båda så är jag lycklig över att ha fått dela denna resa med dig. Det hade inte gått utan ditt stöd, du är bäst!

Slutligen, till de två personerna som lärt mig mer om föräldraskap än vad någon kurs eller teori någonsin kommer kunna göra; Alfred och Ingrid, kärleken till er är det största jag har upplevt. Tack för att ni hjälper mig att vara i nuet och påminner mig om vad som är viktigt i livet. Ni både granskar och vägleder mig varje dag.

*Madeleine Wirzén
Norrköping, augusti 2021*

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

KAPITEL 1. INTRODUKTION	1
<i>UTREDNINGSSAMTAL SOM INSTITUTIONELL PRAKTIK</i>	<i>2</i>
Syfte och frågeställningar	3
<i>AVHANDLINGENS DISPOSITION</i>	<i>4</i>
KAPITEL 2. BAKGRUND OM MEDGIVANDEUTREDNINGAR	5
<i>UTVECKLING AV MODERN ADOPTIONSPRAKTIK</i>	<i>5</i>
<i>RIKTLINJER FÖR UTREDNINGSPRAKTIKEN IDAG</i>	<i>6</i>
<i>PROCESSEN INFÖR BESLUT OM MEDGIVANDE FÖR ADOPTION</i>	<i>7</i>
Föräldrautbildningen	8
Ansökan om medgivande och utredningsförfarande	9
Utredningsrapporten	10
Socialnämndens beslut	11
<i>RIKTLINJER FÖR LÄMPLIGHET</i>	<i>11</i>
Sökandens kunskap, insikter och beredskap för adoptivbarns behov	12
Förutsättningar i sökandens relation, nätverk och miljö	12
Sökandens föräldraförmåga	13
KAPITEL 3. TIDIGARE FORSKNING OM UTREDNING OCH BEDÖMNING AV FÖRÄLDRASKAP	15
<i>RELATIONENS BETYDELSE I UTREDNING OCH BEDÖMNING AV FÖRÄLDRAFÖRMÅGA</i>	<i>16</i>
<i>OBJEKTIVITET OCH NORMATIVITET I BEDÖMNING AV FÖRÄLDRAFÖRMÅGA</i>	<i>19</i>
<i>LÄMPLIGHET FÖR ADOPTIVFÖRÄLDRASKAP</i>	<i>20</i>
<i>SAMMANFATTNING</i>	<i>22</i>
KAPITEL 4. TEORETISKA PERSPEKTIV OCH TIDIGARE FORSKNING OM INSTITUTIONELLA SAMTALSPRAKTIKER	23
<i>UTGÅNGSPUNKTER FÖR ATT FÖRSTÅ INSTITUTIONELL SAMTALSPRAKTIK</i>	<i>24</i>
Institutionell och interaktionell ordning	25
Medgivandeutredningen som en institutionaliserad kommunikativ praktik	26
<i>SAMTALSFORSKNING OM PROFESSIONELLAS KOMMUNIKATIVA STRATEGIER OCH INSTITUTIONELLA FÖRVÄNTNINGAR PÅ KLIENTER</i>	<i>27</i>
Professionellas frågor som kommunikativa strategier	27
Institutionella möten som hybrida samtalspraktiker	30
Självpresentationer som kommunikativa handlingar	33
<i>SAMMANFATTNING: ATT STUDERA UTREDNINGSSAMTAL SOM INSTITUTIONELL PRAKTIK</i>	<i>35</i>
KAPITEL 5. STUDIENS GENOMFÖRANDE	37
<i>DATAINSAMLING</i>	<i>37</i>
Intervjuer med familjerättssekreterare	37

Inspelade utredningssamtal	40
<i>ETISKA ÖVERVÄGANDEN</i>	48
Att säkerställa forskningsetiken under insamlingen.....	49
Reflektioner kring datainsamling	49
<i>MATERIALBEARBETNING OCH ANALYSMETOD</i>	50
Transkriptioner och översättningar av excerpt	51
Tematisk analys	51
Kontextualiserad samtalsanalys	54
KAPITEL 6. SAMMANFATTNING AV ARTIKLAR	59
<i>ARTIKEL I</i>	59
<i>ARTIKEL II</i>	60
<i>ARTIKEL III</i>	62
KAPITEL 7. SAMMANFATTANDE DISKUSSION	65
<i>FÖRVÄNTNINGAR PÅ UTREDNINGSSAMTALET OCH HUR DESSA REALISERAS</i>	67
<i>UTREDNINGSSAMTALETS GRÄNSER OCH MÖJLIGHETER</i>	69
<i>EN KLIENT MED SAMTALSKOMPETENS</i>	71
<i>AVHANDLINGENS BIDRAG TILL DEN PROFESSIONELLA PRAKTIKEN</i>	73
ENGLISH SUMMARY	77
REFERENSER	89

INKLUDERADE ARTIKLAR

- I. Wirzén, M. & Lindgren, C. (2020). 'It shouldn't just be these kinds of sunshine stories': Social workers' discussion of 'past difficulties' as a key theme in adoption assessment interviews. *European Journal of Social Work*, 24(4): 578–590.
- II. Wirzén, M. & Cekaite, A. (2021). Assessing and assisting prospective adoptive parents: Social workers' communicative strategies in adoption assessment interviews. *Qualitative Social Work*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1177/1473325021989425>
- III. Wirzén, M. (minor revisions). Constructing future parental suitability: Prospective adoptive parents' communicative strategies in adoption assessment interviews. *Text and Talk*.

KAPITEL 1. INTRODUKTION

Att bli adoptivförälder i Sverige innebär en lång och omfattande process. I syfte att säkra att adopterade barn kommer till föräldrar som kan ta hand om dem på bästa sätt har socialnämnden i varje kommun i uppdrag att utreda presumtiva adoptivföräldrars lämplighet för att ta emot ett adoptivbarn. Det är särskilda omständigheter som anförs för att legitimera noggrann granskning och utredning av presumtiva adoptivföräldrars lämplighet. Det handlar om adopterade barns utsatthet och särskilda sårbarhet vilket kräver stabila och lyhörda adoptivföräldrar (Socialstyrelsen, 2014). Statens ansvar och inblandning i familjebildning genom adoption motiveras med hänvisning till barnets bästa (Lind, 2008; Lindgren 2011), det vill säga att inga andra intressen får sättas före barnets och att det är barnets behov av föräldrar som har prioritet (Socialstyrelsen, 2014).

Den här avhandlingen handlar om hur lämplighet för ett framtida adoptivföräldraskap granskas genom samtal. Den undersöker hur familjerättssekreterare resonerar kring uppdraget att utreda adoptionssökande genom att samtala med dem samt hur utredningssamtal inför adoption genomförs som del av en professionell praktik. När socialarbetare utreder personer som har barn är det deras prestationer som föräldrar till ett specifikt barn som granskas och utvärderas (Turney, Platt, Selwyn & Farmer, 2012). När någon som inte tidigare har barn önskar adoptera handlar utredningen snarare om föräldraskapspotential, det vill säga granskning och bedömning av om någon har de egenskaper och kunskaper som krävs för att bli en bra *framtida* förälder. Utredning av presumtiva adoptivföräldrar i ärenden som rör internationell adoption är därför en unik institutionell praktik då den handlar om ett okänt barn och ett potentiellt föräldraskap (Lind & Lindgren, 2017; Socialstyrelsen, 2014).

Granskningsprocessen som de som önskar bli adoptivföräldrar till ett barn från ett annat land ska genomgå kallas för medgivandeutredning. En central del av medgivandeutredningen är de utredningssamtal som förs mellan presumtiva adoptivföräldrar och den eller de familjerättssekreterare som ansvarar för utredningen. Utredningen har flera syften. Det primära syftet är att granska om de personer som önskar bli adoptivföräldrar är lämpliga och om de bedöms kunna möta ett adoptivbarns behov. Utredningen ska även vara ett stöd i processen mot föräldraskap och bidra till presumtiva adoptivföräldrars förberedelse för adoption. Att alla adoptivbarn ska få komma till lämpliga föräldrar kan tyckas självklart. Samtidigt aktualiserar de studerade

utredningssamtalen otillräckligt utforskade frågor om hur lämplighet kan göras bedömningsbart i samtal; hur samtalen organiseras utifrån målet att adoptivbarn kommer till föräldrar som ”är väl förberedda och lämpade att ta hand om det” (Socialstyrelsen, 2014: 16).

I Sverige finns det idag inte någon enhetlig rekommenderad metod för att utreda presumtiva adoptivföräldrar men familjerättssekreterarnas uppdrag vägleds av Socialstyrelsens (2014) omfattande riktlinjer som preciserar utredningsområden, frågeställningar och riskfaktorer som särskilt bör beaktas. Det efterfrågas dock forskning kring hur lämplighet granskas och utvärderas och hur utredningssamtalen genomförs i svensk kontext (Socialstyrelsen, 2014). För att möjliggöra en diskussion om hur lämplighet för adoptivföräldraskap utreds och bedöms och därmed skapa grund för utredares reflexivitet i bedömningsprocessen behöver vi djupare kunskap om hur utredningssamtalen genomförs och hur familjerättssekreterare uppfattar utredningsprocessen idag. Nära granskning av vad professionella ser som centrala delar i utredningssamtalet och hur dessa samtal organiseras i praktiken ger fördjupad förståelse för en idag utforskad del av den svenska utredningsprocessen.

UTREDNINGSSAMTAL SOM INSTITUTIONELL PRAKTIK

Samtalen mellan familjerättssekreterare och presumtiva adoptivföräldrar har en central funktion i utredningsprocessen. Det är i utredningssamtalen som adoptionssökande visar att de är lämpliga att bli föräldrar till ett adopterat barn. Det är även i samtalen som familjerättssekreterarna, genom sina frågor till de adoptionssökande, synliggör vad som är centralt att tala om när lämplighet utreds. Således handlar avhandlingen om en institutionell praktik som bygger på kommunikation mellan professionella och klienter.

Utredning och bedömning i socialt arbete, och många andra professionaliserade välfärdsinstitutioner, bygger på möten och samtal med klienter. Den information som kommer fram i mötet med klienten utgör vanligen det underlag utifrån vilket professionella tar beslut (Juhila, Mäkitalo & Noordegraaf, 2014). Det institutionella arbetet innefattar ofta även någon form av dokumentation, till exempel att den professionella fyller i blanketter eller skriver en rapport, vilket påverkar och strukturerar samtalet mellan den professionella och klienten (Mäkitalo, 2005). Möten mellan professionella och klienter präglas därför av normativa förväntningar på såväl klienters deltagande som på samtalens innehåll (Hall, Juhila, Matarese & van Nijmegen, 2014a; Mäkitalo, 2006). Flera forskare har lyft fram att socialarbetarens bedömning av klienters situation i hög grad påverkas av socialarbetarens förväntningar på hur klienter bör uppträda (Holland, 2011; Taylor & White, 2001). Sådana förväntningar utgör delvis kriterier för den ’goda’ klienten (Juhila, 2003; Mäkitalo, 2006). Tidigare studier visar att klientens förmåga att delta i utredningen och leva upp till de institutionella förväntningarna påverkar socialarbetarens bedömning och i förlängningen utredningens

resultat (Holland, 2011). Två faktorer är med andra ord viktiga för att förstå vad som händer i ett samtal där socialarbetare och klienter möts: vilka förväntningar som professionella uttrycker att de har på klienters deltagande och hur deltagandet gestaltas i de faktiska samtalen.

En stor del av det arbete som sker inom välfärdsstatens institutioner är osynligt eller dolt för allmänheten (Hall m.fl., 2014a; Pithouse, 1998). Socialarbetare har beskrivit en arbetssituation som är präglad av hög belastning och att de inte har utrymme att tänka kritiskt i sitt arbete (Jönsson, 2019). Hög arbetsbelastning kan innebära att socialarbetare har begränsade möjligheter att analysera arbetsmetoder eller motiv till särskilda arbetssätt. Detta kan medföra att socialarbetares förgivettagna kunskap osynliggörs (Pithouse, 1998; Taylor & White, 2000). Inom socialt arbete framhäver diskurs- och samtalsforskare betydelsen av nära granskning av hur institutionella uppgifter realiserar i praktiken och hur institutionella samtal genomförs (Hall m.fl., 2014a, 2014b; Juhila, Dall, Hall & Koprowska, 2021; Seltzer & Kullberg, 2001). Flera forskare argumenterar samtidigt för en högre kontextkänslighet i studier av institutionella praktiker (Cicourel, 1987; Linell, 2011a; Sarangi & Roberts, 1999a; Slembrouck & Hall, 2019). Det innebär att analyser av sociala praktiker kräver viss kunskap och kännedom om praktikens sammanhang och de normer som ligger till grund för den. En studie av hur en praktik beskrivs av professionella kan därför med förtjänst kombineras med studier av praktiken i sig.

I den här avhandlingen kombineras flera forskningsmetoder för att möjliggöra en bredare och djupare förståelse för hur utredningssamtal inför medgivande om adoption genomförs i praktiken. Avhandlingen inkluderar gruppintervjuer med professionella familjerättssekreterare och inspelade autentiska utredningssamtal mellan familjerättssekreterare och presumtiva adoptivföräldrar.

Syfte och frågeställningar

Syftet med studien är att undersöka hur utredning av presumtiva adoptivföräldrar görs genom samtal. Det handlar både om hur professionella beskriver och förstår sitt uppdrag att bedöma lämplighet för adoptivföräldraskap och om hur utredningssamtal genomförs i praktiken. Mer specifikt utforskas hur olika institutionella målsättningar – att pröva lämplighet och förbereda för föräldraskap – realiserar i och genom utredningssamtal inför medgivande om adoption. Målet är inte att utvärdera eller bedöma samtalens kvalitet utan att undersöka familjerättssekreterares och presumtiva adoptivföräldrars deltagande i utredningssamtalen, med fokus på deras kommunikativa strategier och på hur dessa kan relateras till institutionella mål och förväntningar gällande lämplighet för adoption.

Avhandlingens studier utgår ifrån följande tre frågeställningar:

- Hur resonerar familjerättssekreterare om att utreda lämplighet för adoptivföräldraskap genom samtal och vilka förväntningar uttrycker de kring adoptionssökandes deltagande i utredningssamtalet?
- Vilka kommunikativa strategier använder familjerättssekreterare för att utveckla och fördjupa adoptions- och föräldraskapsrelevanta diskussioner i utredningssamtalet?
- Vilka kommunikativa strategier använder presumtiva adoptivföräldrar för att visa sina kunskaper om adoption och presentera sig som lämpliga för adoptivföräldraskap?

AVHANDLINGENS DISPOSITION

Avhandlingen består av en introduktion, sex kapitel och tre vetenskapliga artiklar. I Kapitel 2 presenteras en redogörelse för de principer och riktlinjer som reglerar den internationella adoptionspraktiken i Sverige. Särskilt fokus ägnas åt kriterier för lämplighet som de beskrivits i Socialstyrelsens (2014) handbok för utredning av presumtiva adoptivföräldrar. Kapitel 3 behandlar forskning om bedömning av föräldraskap, professionellas förväntningar på klienter i bedömningssituationer, samt forskning om lämplighetskriterier för adoptivföräldraskap. Kapitel 4 beskriver avhandlingens teoretiska ram och det diskurs- och samtalsanalytiska forskningsfältet inom socialt arbete och dess gränsområden som haft fokus på deltagares kommunikativa metoder och strategier. Kapitel 5 redovisar studiens genomförande, de material och analysmetoder som använts samt etiska reflektioner. Kapitel 6 sammanfattar avhandlingens tre studier. Kapitel 7 summerar och diskuterar avhandlingens centrala resultat.

KAPITEL 2. BAKGRUND OM MEDGIVANDEUTREDNINGAR

UTVECKLING AV MODERN ADOPTIONSPRAKTIK

En adoption innebär att det skapas familjerättsliga band mellan vanligtvis ett barn och en eller flera vuxna personer. Detta innebär att barnet ur ett rättsligt perspektiv betraktas som adoptivföräldrarnas barn (Proposition 2017/18:121; Singer, 2019). I Sverige blev startskottet för den moderna adoptionspraktiken inrättandet av den första adoptionslagen år 1917 (Lindgren, 2006; Singer, 2019). En viktig förändring skedde 1958 då stark adoption infördes vilket innebar att adoptivbarn fick samma ställning som eventuella biologiska barn i adoptivfamiljen när det gällde till exempel arvsrätt. Stark adoption innebar även att alla tidigare juridiska band till adoptivbarnets biologiska familj bröts (Lindgren, 2006). Det var dock först år 1970 som möjligheten att häva en adoption avskaffades och adoptioner fick alla de rättsliga följder som gäller idag (Sverne Arvill & Svensson, 2008).

Inhemska, eller nationella, adoptioner var störst till andel under den första halvan av 1900-talet i Sverige. På 1960-talet blev färre barn födda i Sverige aktuella för adoption och köerna för att få adoptera ett barn växte med en väntetid på 4–5 år. I statistiken är det möjligt att utläsa att minskningen av nationella adoptioner avlöstes med ett växande antal internationella adoptioner under 1970-talets början (Hübinette & Tigervall, 2008; Lindgren, 2010). Sedan början av 2000-talet har de internationella adoptionerna blivit allt färre i Sverige, en utvecklingsriktning som skett i de flesta länderna i västvärlden (Selman, 2012). Antalet genomförda medgivandeutredningar i Sverige har mer än halverats under de senaste tio åren. År 2012 genomfördes drygt 1300 medgivandeutredningar i jämförelse med de 451 som gjordes under året 2020 (Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd¹, 2021a). Endast en tredjedel av dem som fått ett medgivande för att adoptera internationellt blir adoptivföräldrar (Statskontoret, 2021). Adoptionsforskningen pekar på att adoptivfamiljen representerar en socioekonomiskt resursstark grupp (Hübinette & Tigervall, 2008; Lindgren, 2006).

¹ Härefter används förkortningen MFoF.

Även antalet anlända barn (förmedlat genom en adoptionsorganisation²) har minskat markant, från drygt 1000 barn år 2002 till 92 barn år 2020.³ Av de adopterade barn som anlände till Sverige under 2020 via någon av de auktoriserade adoptionsorganisationerna kom flest barn från Taiwan, Sydkorea och Sydafrika (MFoF, 2021b). Det finns flera anledningar till att antalet adoptioner minskar. En av de anledningar som framförs är att ursprungsländernas förutsättningar att ta hand om föräldralösa barn har förbättrats (Proposition 2017/18:121; Statskontoret, 2021). En annan tänkbar anledning är förbättrade tekniker för, och möjlighet till, assisterad befruktning (Statskontoret, 2021). Nationella adoptioner förekommer men i lägre utsträckning än internationella adoptioner. Det rör främst adoption av make eller makas barn, så kallade närståendeoption (Socialstyrelsen, 2020).

RIKTLINJER FÖR UTREDNINGSPRAKTIKEN IDAG

Adoptionspraktiken i Sverige styrs och regleras av internationella konventioner och nationell lagstiftning (Singer, 2019). Lagar, förordningar och vägledande principer ändras dock kontinuerligt. Socialstyrelsens senast utgivna handbok för internationell adoption är från 2014. Under 2018 trädde nya modernare adoptionsregler i kraft (SFS 2018:1281; SFS 2018:1288). Förändringarna syftade främst till att förtydliga barnets bästa genom hela adoptionsprocessen och därmed underströks att det är en samlad bedömning av sökandens lämplighet som ska göras. Med detta togs den tidigare rekommenderade övre åldersgränsen bort, så även kravet på att sökanden skulle ha fyllt 25 år. Vidare gavs sambor samma möjlighet att adoptera som gifta par. Samtidigt förlängdes giltighetstiden för ett medgivande från två år till tre år (Proposition, 2017/18:121). Utöver dessa förändringar gäller fortfarande de kriterier för, och aspekter av, lämplighet som finns beskrivna i Socialstyrelsens (2014) handbok. I redogörelsen för hur processen inför medgivande om adoption ser ut kommer hänvisningar göras till både Socialstyrelsens handbok från 2014 och till den nyare lagstiftningen.

Sverige är ansluten till 1993 års Haagkonvention om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner. De länder som är anslutna till konventionen ansvarar för att presumtiva adoptivföräldrar har getts den rådgivning de behöver och att deras lämplighet som adoptivföräldrar är utredd (Socialstyrelsen, 2014). MFoF har i uppdrag

² I Sverige finns det tre auktoriserade organisationer som agerar förmedlare och kontaktlänk med de länder som adoptivbarn som kommer till Sverige är födda i. Dessa är *Adoptionscentrum* (AC), *Barnen framför allt – Adoptioner* (BFA-A) samt *Barnens vänner – internationell adoptionsförmedling* (BV). MFoF är den myndighet som auktoriserar organisationer och som även har tillsynsansvar. I MFoFs uppdrag ingår också att pröva förmedlingssättet vid enskild adoption (MFoF, 2021b).

³ Minskningen av antalet anlända adoptivbarn under året 2020 tros delvis kunna bero på covid-19 pandemin (Statskontoret, 2021).

att kontrollera att konventionen efterföljs (Singer, 2019).⁴ Vidare har Förena nationernas konvention om barns rättigheter gjorts till svensk lag (SFS 2018:1197) vilket innebär att vad som är bäst för barnet alltid ska beaktas samt att inga andra intressen får sättas före barnets. Den nationella lagstiftningen som reglerar adoptionspraktiken återfinns i Föräldrabalken (FB, SFS 1949:381) kapitel 4 samt i Socialtjänstlagen (SoL, SFS 2001:453) kapitel 5 och 6. Vid internationell adoption finns även regler och lagstiftning i barnets ursprungsland som styr adoptionsförfarandet (Socialstyrelsen, 2014).

Socialnämnden i varje kommun ansvarar för att presumtiva adoptivföräldrars lämplighet att ta emot ett barn är utrett. Den ansvariga utredaren (eller utredarna) genomför utredningen och föreslår om de aktuella sökande bör ges medgivande för adoption. Mot bakgrund av utredningen fattar Socialnämnden i den aktuella kommunen det formella beslutet om medgivande för adoption (Singer, 2019; Socialstyrelsen, 2014). Utredning av presumtiva adoptivföräldrar tillhör professionellt socialt arbete vilket innebär att det ställs krav på tjänstemännens kunskaper och färdigheter. De som utför utredningsarbetet ska ha socionomexamen, eller annan likvärdig utbildning, samt relevanta kunskaper och erfarenhet (Socialstyrelsen, 2020). Utredning inför medgivande om adoption är ett sällanärendet och utgör en mindre del av de familjerättsliga uppgifterna inom socialförvaltningen vilket kan göra det svårt för kommunerna att upprätthålla relevant kunskap och kompetens för uppdraget (MFoF, 2021b; Statskontoret, 2021). Kommunerna uppmanas därför att samverka i adoptionsfrågor för att bygga upp och bibehålla hög kunskapsnivå (Socialstyrelsen, 2014).

PROCESSEN INFÖR BESLUT OM MEDGIVANDE FÖR ADOPTION

Processen som föregår beslut om någon eller några ska ges medgivande för adoption består av flera steg och delar som tillsammans ska tillförsäkra att presumtiva adoptivföräldrar är lämpliga och väl förberedda för att bli föräldrar till ett adoptivbarn (Socialstyrelsen, 2014). Övergripande rör det sig om fyra steg (Socialstyrelsen, 2014: 40):

- Obligatorisk föräldrautbildning
- Ansökan om medgivande för adoption
- Medgivandeutredning (som framför allt består av utredningssamtal mellan familjerättssekreterare och adoptionssökande)

⁴ Fram till 2015 hade Myndigheten för internationella adoptioner (MIA) tillsynsansvar. Myndigheten ombildades därefter till Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd (MFoF) och gavs utvidgat ansvar och fler uppgifter i frågor som handlar om familjerätt (Statskontoret, 2021).

- Socialnämndens beslut

Processen inför ett beslut om medgivande för adoption initieras ofta med ett första informationssamtal med en familjerättssekreterare i den kommun sökanden har sin hemvist. Informationen som ges i detta första skede syftar till att ge den som planerar att ansöka en redogörelse för förutsättningarna för att få ett medgivande för adoption. Dels handlar det om att förmedla hur processen inför beslut om medgivande ser ut, dels att kommunicera de krav som ställs på presumtiva adoptivföräldrar (Socialstyrelsen, 2014). Det är även kommunens uppgift att anvisa adoptionssökande till en föräldrautbildning (Socialstyrelsen, 2014; SoL 6 kap. 12§).

Föräldrautbildningen

De som ansöker om medgivande för att adoptera ett barn från ett annat land, och som gör det för första gången, ska delta i den obligatoriska föräldrautbildningen. Detta steg i processen bör genomföras innan medgivandeutredningen påbörjas. Föräldrautbildningen ska ge sökanden den kunskap, insikt och känslomässiga förberedelse som krävs för att bli adoptivförälder och därigenom säkerställa att presumtiva adoptivföräldrar är väl förberedda. Vidare ska utbildningen bidra till presumtiva adoptivföräldrars insikt om sin egen föräldraförmåga och medvetenhet kring sina egna förväntningar och föreställningar om adoption och adoptivbarn. Insikt handlar i det här sammanhanget om att sökandena ska vara införstådda i vad en adoption kan innebära för barnet och för dem själva (Socialstyrelsen, 2014, 2015⁵).

De teman som behandlas i föräldrautbildningen handlar dels om information om, och grundläggande förutsättningar för, internationell adoption, dels om ämnen och frågor om hur adoptivbarn och adoptivfamiljen kan komma att påverkas av adoptionen. I det senare är frågor som berör barns utveckling och anknytning centrala. I relation till det lyfts hur man som adoptivförälder kan bidra till adoptivbarns välmående och utveckling. I utbildningsmaterialet ställs frågor till de presumtiva adoptivföräldrarna där de uppmanas fundera över sina egna erfarenheter, exempelvis sin egen anknytningshistoria och hur särskilda situationer i föräldraskapet kan upplevas. Genomgående har dessa frågor ett fokus på vilka känslor och tankar frågorna väcker hos den presumtiva adoptivföräldern (Socialstyrelsen, 2015).

⁵ Här hänvisas till Socialstyrelsens senast utgivna utbildningsmaterial. MFOF har på sin hemsida publicerat ett reviderat utbildningsmaterial men detta saknar publiceringsår.

Ansökan om medgivande och utredningsförfarande

Efter föräldrautbildningen ansöker den som vill bli adoptivförälder om medgivanden för adoption till socialnämnden i den kommun som personen är bosatt i. Ett beslut om medgivande krävs för att få ta emot ett barn men ett medgivande är inte en garanti för att en person kommer att bli adoptivförälder (Socialstyrelsen, 2015). Innan medgivande om adoption får ges ska socialnämnden utreda om de som ansöker har tillräckliga kunskaper och insikter om adoption för att bedömas som lämpliga adoptivföräldrar. En eller två utsedda utredare genomför utredningen som till största del består av samtal med dem som ansöker om medgivande för adoption (Socialstyrelsen, 2014). Enligt 6 kap. 12 § Socialtjänstlagen (SFS 2001:453) ska en samlad bedömning göras av sökandens lämplighet som adoptivförälder. Fyra områden ska särskilt beaktas:

- Sökandes kunskaper och insikter om adoptivbarn och deras behov och den planerade adoptionens innebörd
- Sökandes personliga egenskaper och sociala nätverk
- Sökandes ålder och hälsotillstånd
- Stabiliteten i relationen om medgivande söks av makar eller sambor

En medgivandeutredning har flera olika syften. Socialstyrelsen (2014) skriver att det primära syftet med utredningen är att ta fram ett underlag på vilket socialnämnden kan ta ett beslut om medgivande ska ges eller inte. Därutöver syftar medgivandeutredningen till att skapa en presentation av sökanden som företrädare för barnet i barnets ursprungsland ska kunna använda för att välja de mest lämpade föräldrarna till ett barn. Utöver dessa två syften ska samtalen som förs mellan utredaren och de presumtiva adoptivföräldrarna bidra till de sökandes förberedelse för ett framtida föräldraskap och en adoption (Socialstyrelsen, 2014). Utredningen ska vara ett samarbete mellan utredare och presumtiva adoptivföräldrar som ska präglas av delaktighet och öppenhet. Allt som de presumtiva adoptivföräldrarna uttrycker under samtalen behöver inte finnas med i utredningsrapporten. I utredningsrapporten dokumenteras enbart uppgifter som anses betydelsefulla för bedömningen av sökandens lämplighet och som kan vara viktig information för företrädare i ursprungsländerna (Socialstyrelsen, 2014).

Mer ingående vad utredningen bör innehålla och hur utredningen kan organiseras beskrivs i Socialstyrelsens (2014) handbok för socialtjänstens handläggning av internationella adoptioner. Socialstyrelsen föreskriver dock inte en specifik utredningsmetod då det saknas metoder med vetenskaplig grund för att utreda och bedöma lämplighet för presumtivt föräldraskap vid internationell adoption. Detta har resulterat i att det i olika kommuner uppstått varierande sätt att genomföra en medgivandeutredning. Många kommuner använder metoder (t.ex. strukturerade frågemallar) som härstammar från andra områden, exempelvis utredning av

familjehem.⁶ Oavsett vilken metod en kommun använder så behöver utredningen organiseras på ett sådant sätt att kraven på utredningens innehåll uppfylls (Socialstyrelsen, 2014).

Under medgivandeutredningen samtalar utredaren med den eller dem som ansöker om medgivande för adoption, inhämtar olika registeruppgifter (t.ex. från polisens belastningsregister) och intyg om sökandens hälsostatus samt information från så kallade referenspersoner i sökandens nätverk. När ett par ansöker om medgivande bör samtal hållas både med paret gemensamt och med de sökande var för sig. Förutom samtal med sökandena ska även minst ett hembesök göras för att få en bild av de presumtiva adoptivföräldrarnas hem och närmiljö (Socialstyrelsen, 2014).

Utredningsrapporten

Utredningen sammanställs i en rapport i vilken utredaren beskriver de presumtiva adoptivföräldrarnas förmåga att tillgodose ett adoptivbarns behov. Enligt den blankett⁷ som används vid utredningsrapporten ska sökanden beskrivas utifrån:

- bakgrund, utbildning, arbete/sysselsättning, livsåskådning, intressen, ekonomi, bostad, närmiljö m.m.
- kunskaper, insikter och beredskap inför ett adoptivbarns behov
- fysiska och psykiska hälsa, ålder, personliga egenskaper och förmåga till samspel, motiv till adoption, m.m.

Därutöver ska det i utredningsrapporten finnas en beskrivning av parförhållandet (om det är sökande par) eller tidigare förhållande (gäller ensamstående) samt en beskrivning av sökandens nätverk. Rapporten avslutas med utredarens analys och bedömning av sökandens lämplighet för adoptivföräldraskap. Mot bakgrund av bedömningen ger utredaren ett förslag till beslut om medgivande, men det är socialnämnden i den aktuella kommunen som fattar det formella beslutet om medgivande att ta emot ett barn för adoption skall ges eller inte (Socialstyrelsen, 2014).

Utredningsrapporten tjänar flera institutionella syften. Den ska dels vara ett underlag för beslut om medgivande för adoption, dels vara en presentation av de presumtiva adoptivföräldrarna utifrån vilken företrädare i barnets ursprungsland kan välja de mest lämpliga föräldrarna till barnet. Med anledning av detta finns det, förutom uppgifter som socialnämnden behöver för att kunna fatta ett beslut om medgivande för

⁶ Dessa kan vara inspirerade av t.ex. *Kälvstenmetoden* som bland annat har använts vid utredning av familjehem eller intervjuinstrument för att kartlägga anknytningshistorik, t.ex. Adult Attachment Interview (AAI) eller Attachment Style Interview (ASI) (Socialstyrelsen 2014: 56–57).

⁷ Blanketter som är aktuella vid handläggning av ärenden som rör medgivande för adoption finns på MFoFs hemsida (MFoF, 2021c).

adoption ska ges eller inte, uppgifter som företrädare i adoptivbarnets ursprungsland önskar. Frågor om livsåskådning, trosuppfattning och personliga egenskaper som inte är direkt kopplat till föräldraförmåga kan vara sådana områden (Socialstyrelsen, 2014).

Socialnämndens beslut

Socialnämnden fattar, mot bakgrund av rapporten och utredarens förslag, beslut om den eller de som ansöker ska ges medgivande för adoption. Ett beslut om medgivande innebär att sökanden får påbörja adoptionsprocessen vilket oftast sker via en auktoriserad adoptionsorganisation (MFoF, 2021d). Beslutet gäller i tre år och räknas fram till dagen då ett adoptivbarn tas emot i sökandens vård (Proposition 2017/18:121; SoL 6 kap 12a§). Vilka som sedan ges möjlighet att adoptera ett barn bestäms i barnets ursprungsland. Normer och regler som styr bedömningen av lämplighet för adoptivföräldraskap i Sverige kan skilja sig från andra länders regler och normer vilket kan innebära att en sökande som getts medgivande att adoptera i Sverige inte anses lämplig i ett annat land. Exempelvis kan regler och principer i adoptivbarns ursprungsländer exkludera samkönade par, ensamstående sökande eller sökande med hälsoproblem (Socialstyrelsen, 2014).

Om och när de adoptionssökande blir föreslagna ett barn för adoption behöver de inhämta socialnämndens samtycke till att adoptionen får fortskrida (SoL 6 kap 14§). De presumtiva adoptivföräldrarna erbjuds i detta skede ett frivilligt förberedande samtal som fokuserar på det specifika barnet. Socialnämnden har sedan ett fortsatt ansvar att familjen och adoptivbarnet får det stöd och den hjälp de kan behöva (Socialstyrelsen, 2014).

RIKTLINJER FÖR LÄMPLIGHET

Riktlinjerna för lämplighetsbedömning vid utredning inför medgivande om adoption är omfattande. I Socialstyrelsens (2014: 61) handbok definieras tre utredningsområden: 1) Sökandens kunskap, insikter och beredskap för adoptivbarns behov; 2) Sökandens föräldraförmåga; 3) Förutsättningar i sökandens relation, nätverk och miljö. Varje område berör olika aspekter av lämplighet som särskilt ska beaktas under utredningen och i bedömningen. Aspekter av, och kriterier för, lämplighet pekar på vad en presumtiv adoptivförälder behöver leva upp till och vad en utredare ska granska. Till varje utredningsområde kopplas även ett antal faktorer som kan tala emot en sökandes lämplighet. Dessa utgör riktmärke för var gränsen för lämplighet går och ger utredaren exempel på sådana omständigheter som de särskilt ska fästa uppmärksamhet kring (Socialstyrelsen, 2014).

Sökandens kunskap, insikter och beredskap för adoptivbarns behov

Ett av de tre utredningsområdena handlar om hur man ska pröva lämplighet genom att undersöka presumtiva adoptivföräldrars kunskaper och insikter om adoptivbarns generella och specifika behov. I riktlinjerna lyfts särskilt fram sökandens kunskaper om anknytning, om barns reaktioner på förluster och trauman och sökandens kunskaper om barns språkutveckling. Presumtiva adoptivföräldrar beskrivs behöva vara förberedda på de situationer som kan uppstå med anledning av adoptivbarns särskilda sårbarhet och behov. Samtal om sökandens tankar kring föräldrautbildningens innehåll lyfts fram som ett sätt att undersöka vilka insikter och kunskaper sökanden har om adoptivbarns behov. Även sökandens uppfattningar om barnuppfostran och föreställningar om ett liv med ett adoptivbarn ges som exempel på hur utredaren kan utforska sökandens kunskaper och insikter om vad ett adoptivbarn behöver och sökandens beredskap för att möta dessa behov (Socialstyrelsen, 2014).

Majoriteten av de frågor som handboken ger som exempel till utredaren att ställa till presumtiva adoptivföräldrar är i detta avsnitt hypotetiska och bjuder in till reflektion om hur en framtida situation skulle upplevas och hanteras av sökanden. Några av de riskfaktorer som knyts till detta område är otillräcklig kunskap och insikt om adoptivbarns behov, att sökanden har svårigheter med att föreställa sig och tänka sig in i en framtida föräldraroll, samt bestämda och/eller orealistiska förväntningar på ett adoptivbarn eller på livet som adoptivfamilj (Socialstyrelsen, 2014).

Förutsättningar i sökandens relation, nätverk och miljö

I utredningen av sökandens lämplighet ska förutsättningarna i den presumtiva adoptivföräldrarnas nätverk och sociala situation undersökas. Riktlinjerna ger som exempel att den sökande behöver ha goda relationer till anhöriga och vänner samt att dessa ska kunna vara ett stöd och erbjuda avlastning för den sökande. I de fall det är ett par som ansöker om att adoptera tillsammans är förutsättningar i deras relation ett viktigt tema. Det handlar dels om varaktigheten i relationen, dels om kvalitén på relationen. En stabil och välfungerande relation mellan sökandena beskrivs utgöra en viktigt grund för att sökandena ska kunna fokusera på adoptivbarnet. Präglas däremot relationen av konflikter, bristande kommunikation eller våld och hot finns risken att de sökande inte kan ge ett adoptivbarn förbehållslös kärlek och trygghet. När förutsättningarna i de sökandes relation ska prövas är frågor om hur paret kommunicerar och interagerar sådant som handboken lyfter fram som vägledning för utredaren. Förutom frågor kring relationen kan utredaren granska hur sökandena samspelar med varandra under utredningen. Utredaren kan även kontrollera samstämmigheten i sökandenas svar utifrån enskilda samtal med dem (Socialstyrelsen, 2014).

Det ställs särskilda krav på samkönade par och ensamstående som ansöker om medgivande för adoption. Samkönade par behöver svara på hur de hanterar fördomar som riktas mot dem och hur ett framtida föräldraskap kan påverkas av omgivningens uppfattningar. Både samkönade par och ensamstående sökande som ansöker om medgivande för adoption behöver resonera kring hur de ska tillgodose barnets behov av goda förebilder av båda könen. En ensamstående adoptivförälder kan behöva mer stöd och därför är frågor om sökandens sociala nätverk, och stöd från andra, särskilt viktiga vid bedömning av personens föräldraförmåga. De riskfaktorer som knyts till området om sökandens relationer, nätverk och miljö handlar om instabila, eller avsaknad av, sociala relationer, otillräckligt stöd i nätverket, ekonomiska svårigheter och eller brister i den sociala miljön (Socialstyrelsen, 2014).

Sökandens föräldraförmåga

Sökandens föräldraförmåga är det utredningsområde som ges mest utrymme i handboken och som omfattar flest underrubriker. Ett antal faktorer såsom sökandens psykiska och fysiska hälsa, personliga egenskaper, tidigare erfarenheter (t.ex. uppväxt) och motiv till adoption, lyfts fram som grunder för en god föräldraförmåga. Utredaren ska granska och bedöma sökandens förmågor utifrån samtal med denne. Därtill inhämtas och kontrolleras uppgifter från belastningsregistret, kronofogden och socialregistret. Sökandens psykiska och fysiska hälsa kontrolleras delvis genom bland annat läkarutlåtande och/eller uppgifter om sjukskrivning (Socialstyrelsen, 2014).

Ett adoptivbarn beskrivs enligt Socialstyrelsen (2014) ha behov av föräldrar som är lyhörda och känslomässigt tillgängliga. För att kunna möta barnets känslor krävs emotionell stabilitet och god självtillit. Om sökanden har en psykisk funktionsnedsättning, lider av en psykisk sjukdom eller besvär och/eller har problem med missbruk eller destruktiva beteenden anses det kunna påverka föräldraförmågan negativt.

Sökandens förmåga att knyta an och att skapa förutsättningar så att ett barn kan knyta an är aspekter som ges stor betydelse i relation till föräldraförmåga. Dessa förmågor kan enligt riktlinjerna undersökas genom frågor om sökandens egen anknytningshistoria och om hur den sökande har hanterat separationer. Utredaren ska inte i första hand fokusera på vad sökanden har upplevt utan på hur sökanden kan reflektera kring sina upplevelser. Sökandens reflexiva förmåga knyts samman med förmåga till att sätta sig in i ett barns perspektiv, att förstå vad barnet känner och att förstå sina egna reaktioner och känslor i olika situationer. På de sätt som en sökande berättar om sin egen uppväxt och hur den sökande beter sig när den talar om sina upplevelser ger enligt handboken viktig information om sökandens reflexiva förmåga. En sökande behöver kunna ge en logisk och konsekvent redogörelse, vara tydlig i sina beskrivningar och lyfta fram de saker som är relevanta för berättelsen. En sökande som

ger knapphändig information, som undviker att svara eller som i sin beskrivning av uppväxten och relationer till andra ger motsägelsefulla uppgifter, tyder enligt handboken på att den sökande har svårigheter som kan påverka föräldraförmågan negativt (Socialstyrelsen, 2014).

Ett närliggande tema som knyter an till sökandens reflexiva förmåga är sökandens erfarenheter och hantering av tidigare kriser och förluster. Vålbearbetade svårigheter, där den sökande har kunnat gå vidare, beskrivs kunna vara en tillgång i det framtida föräldraskapet. Sökandens förmåga att i framtiden hantera svåra livssituationer kan undersökas med utgångspunkt i hur sökanden beskriver att den har hanterat och bearbetat exempelvis barnlöshet eller andra förluster eller trauman. Indikationer på att sökanden har obearbetade kriser eller obearbetad sorg är därmed faktorer som kan tala emot en sökandes lämplighet att bli adoptivförälder. I anslutning till samtal om sökandens erfarenheter av svårigheter kan utredaren även undersöka sökandens inställning och beredskap att söka och ta emot hjälp då den sökande behöver vara öppen för att i framtiden eventuellt behöva ta emot hjälp i sin roll som adoptivförälder (Socialstyrelsen, 2014).

När det handlar om sökandens motiv till adoption och förväntningar på adoptivbarn och ett framtida familjeliv skriver Socialstyrelsen (2014) att beslutet att adoptera behöver vara välgrundat, gemensamt (om det är par som ansöker) samt förenat med realistiska förväntningar. En adoption får inte vara ett sätt att lösa andra problem och sökanden behöver vara införstådd med att ett adoptivbarn har högre risk för psykiska svårigheter vilket kan innebära påfrestningar i familjen. Ambivalenta känslor kring beslutet att adoptera är enligt riktlinjerna viktigt att kunna beröra. Att vara öppen kring ambivalenta känslor anses ge bättre förutsättningar för bearbetning av känslorna än om de förnekas.

KAPITEL 3. TIDIGARE FORSKNING OM UTREDNING OCH BEDÖMNING AV FÖRÄLDRASKAP

Forskning om utredning och bedömning av föräldraskap bedrivs utifrån olika kunskapsintressen och teoretiska perspektiv. Inom det socialkonstruktionistiskt orienterade forskningsfältet är Holland, brittisk barn- och familjeforskare, en nyckelfigur. Hon har i ett flertal studier och forskningsöversikter problematiserat hur föräldraförmåga bedöms i socialt arbete (Holland, 1999, 2000, 2011) och hon argumenterar för att forskning om utredning och bedömning kan möjliggöra professionellas kritiska reflektion. Holland (2011) gör en viktig poäng av att utredning och bedömning av föräldraskap är en praktik där särskilda normer kring vad som utgör en 'god' förälder, och inte minst en 'god' klient, är centrala element. Normer för vad som anses vara ett gott föräldraskap är dock, i likhet med uppfattningar om vad det innebär att vara ett barn, historiskt föränderliga (Holland, 2011; se även Lindgren, 2006; Riley & Van Vleet, 2011). Bedömnings- och utredningspraktiker som berör barn och föräldrar förändras därför med avseende på vilka frågor som står i centrum och med vilka förklaringsmodeller som bedömningar görs (Holland, 2011).

Detta gäller i högsta grad även utredning och bedömning av presumtiva adoptivföräldrar, vilket den historiskt inriktade forskningen tydligt har visat. Såväl formerna för utredning som kriterierna för lämplighet har förändrats över tid vilket varit avgörande för den betydelse samtalet har tillskrivits, och tillskrivs, i utredning av adoptionssökande. Gill (1997) är en av de amerikanska forskare som visat hur psykologins och den psykodynamiska teoribildningens ökade inflytande under efterkrigstiden innebar att fokus vid bedömning av lämplighet flyttades ifrån yttre attribut och resurser till inre egenskaper (se även Berebitsky, 2000; Herman, 2002a). Hermans (2001, 2008) och Meloshs (2002) studier belyser också hur det var kopplat till professionaliseringen av adoptionsverksamheten och ett tydligare fokus på metoder för utredning. Adoptionssökandes personlighet, egenskaper, motiv och emotionella mognad skulle undersökas och bedömas av experter så att eventuella risker kunde förutses och endast säkra och bra adoptioner genomfördes.

Lindgrens (2006, kommande 2021) studier visar på en liknande utveckling i Sverige under 1900-talets andra hälft. När socialt arbete professionaliserades fick nya metoder för utredning genomslag i den sociala barnavården, till exempel den amerikanska case work-metoden som hade sin grund i psykodynamisk teori. I utredning och bedömning av adoptionssökande betonades nu inre egenskaper, känslor, motiv och relationer. Egenskaper som utmärkte en lämplig förälder var till exempel trygghet,

ärlighet, öppenhet kring barnlöshet och barnlängtan samt villighet att samarbeta i utredningen.

I och med den här utvecklingen fick samtalet en central roll i utredningen. Det var genom utredningssamtal som den professionella socialarbetaren skulle komma åt och analysera presumtiva adoptivföräldrars karaktärsdrag, erfarenheter och såväl uttalade som underliggande känslor och motiv (Herman, 2002b, 2004). Herman, som i ett flertal studier (2002b, 2004, 2008) fokuserat på psykologins roll i adoptionspraktiken, visar att utredningen också kom att ses som en process genom vilken de sökande skulle utvecklas och mogna. I samtalen med socialarbetaren förväntades de öppna upp kring sina tankar och känslor men också visa förmåga att granska sig själva. Herman (2004, 2008) ser denna utveckling av bedömningspraktiken som ett skolexempel på vad som kallats en 'terapeutisk kultur' där idealet är ett självgranskade subjekt som samarbetar med den professionella i granskning och bedömning.

Som det föregående kapitlet om dagens utredningsprocess visar så är mötet mellan adoptionssökande och utredare fortsatt helt centralt. Samtalen dem emellan ska fungera både som stöd och förberedelse för de sökande och som grund för utredarens bedömning av deras lämplighet. Givet det är det några forskningsområden som är särskilt relevanta som utgångspunkt för att förstå och studera dessa samtal: i) forskning som behandlar relationen mellan socialarbetare och klient vid bedömning av föräldraförmåga, ii) forskning som diskuterar objektivitet och normativitet i bedömning av föräldraförmåga och iii) forskning som visar hur lämplighet för adoptivföräldraskap definieras och kommer till uttryck i policy och praktik.

RELATIONENS BETYDELSE I UTREDNING OCH BEDÖMNING AV FÖRÄLDRAFÖRMÅGA

Relationen mellan socialarbetare och klient har framställts som kärnan i socialt arbete (Trevithick, 2003) och forskningen på området är omfattande. Den inkluderar såväl socialarbetares som klienters perspektiv och den belyser olika faktorerers betydelse för relationskapande och samarbete. Relationen har beskrivits som både medel och mål i socialarbetares professionella praktik (de Boer & Coady, 2007; Hasenfeld, 2010; Rollins, 2020). Den är en förutsättning för att socialarbetaren ska få tillförlitlig och relevant information från klienten och för att klienter ska kunna dela med sig av sina tankar och erfarenheter till socialarbetaren (de Boer & Coady, 2007; Sjögren, 2018). Studier har även visat att relationen och samarbetet mellan socialarbetare och klient påverkar hur väl insatser fungerar och efterlevs och därför utgör ett mål i sig (Harris, 2012; Littell, 2001; Trevithick, 2003).

Just samarbetet, och framför allt klientens förhållningsätt till det, är ett återkommande tema i forskningen. Klienter som framstår som svåra att nå, eller att

etablera en fungerade relation med, ses som en av de stora utmaningarna i socialt arbete (de Boer & Coady, 2007; Kellett & Apps, 2009) och studier har visat att det påverkar både hur relationen utvecklas och vilka bedömningar socialarbetaren gör (Holland, 2000, 2011; Littell, 2001; Platt, 2007).

I en studie som fokuserar på de professionellas perspektiv, och som bygger på intervjuer med bland annat socialarbetare som arbetar med familjestöd, visar Kellett och Apps (2009) att en viktig faktor för att bygga en stark relation med föräldrar ansågs vara möjligheten att få engagera sig och arbeta med en familj under längre tid. Andra studier visar på liknande resultat men även att tillit och ärlighet mellan socialarbetare och föräldrar anses vara betydelsefulla faktorer för att relationen ska fungera väl (Arbeiter & Toros, 2017; Rollins, 2020). Socialarbetare beskriver relationen till klienten som en av de viktigaste aspekterna av arbetet och att relationsarbetet kräver emotionellt engagemang (Rollins, 2020). Samtidigt behöver socialarbetaren upprätthålla gränser för relationen till klienterna och behålla sin professionella roll (Sjögren, 2018).

Forskning som istället intresserar sig för klienters perspektiv på utredningsrelationen pekar på att många känner sig granskade och upplever att socialarbetaren gör intrång i deras liv. I en australiensisk studie med föräldrar som blivit utredda med anledning av misstanke om att barnen lever under missförhållanden visar Harris (2012) att brist på information var en av flera faktorer som bidrog till att föräldrarna upplevde utredningssituationen som hotande. De föräldrar som upplevde utredningen som ett intrång i deras liv utvecklade en sämre relation till socialarbetaren medan de som hade positiva upplevelser av utredningen uppfattade att socialarbetaren var tydlig, kompetent och flexibel. Andra studier har även visat att föräldrar som har positiva upplevelser av utredningssituationen beskriver utredaren som empatisk, pålitlig och fördomsfri (Arbeiter & Toros, 2017; Eriksson, Elovainio, Mäkipää, Raaska, Sinkkonen & Lapinleimu, 2015) och att det föräldrar önskar för att ett givande samarbete ska utvecklas är att socialarbetaren visar flexibilitet, lyhördhet och respekt (Harris, 2012; Lehtme & Toros, 2020). Ytterligare faktorer som påverkar just föräldrars upplevelser, och därmed förutsättningarna för samarbete, är hur väl socialarbetaren upplevs förstå deras situation (Platt, 2007, 2008) och om det finns ömsesidigt förtroende och tillit (Arbeiter & Toros, 2017).

En viktig aspekt som forskningen om relationens betydelse har uppmärksammat är hur kommunikationen och den verbala interaktionen påverkar socialarbeters bedömningar och beslut (Holland, 2011; Littell, 2001). I en studie som bygger på intervjuer med socialarbetare visar Holland (2000) att klienters verbala resurser ansågs ha betydelse för deras förmåga att ingå i en konstruktiv relation med socialarbetaren. Vidare ansågs den förmågan vara förenad med en viss personlighetstyp som i sin tur kunde ge indikationer kring klientens kapacitet att ta hand om sina barn. I linje med detta lyfter Holland (2011) fram att klienter som uttrycker sig väl verbalt, för detaljerade och insiktsfulla resonemang och uppvisar följsamhet under utredningen bedöms mer

positivt, medan de som har svårare att resonera och uttrycka sig verbalt kan betraktas som passiva eller anses sakna viktiga insikter. Det finns därmed en risk menar Holland (2011) att de som är verbalt starka har lättare än andra att anpassa sig och möta kraven i samtalet med socialarbetaren.

När det gäller just adoptionsutredningar har relationen lyfts som en central utgångspunkt för att kunna bedöma om en sökande har förutsättningar för att bli en bra adoptivförälder (Alper, 2017). Samtidigt pekar flera forskare på att relationen mellan utredaren och de som ansöker om medgivande för adoption präglas av maktasymmetri (Eriksson, 2016a; Selwyn, 2017). I sin avhandling om finska adoptionssökandes erfarenheter av utredningsprocessen problematiserar Eriksson (2016a) den ibland svårnavigerade position som presumtiva adoptivföräldrar befinner sig i. Med utgångspunkt i narrativa intervjuer belyser hon deras känsla av utsatthet under utredningen. Möjligheten att bli förälder beskrevs som avhängig utredarens bedömning vilket skapade ett beroendeförhållande som gjorde det svårt för dem att kritisera eller ifrågasätta utredningen (Eriksson, 2016b; jmf. Selwyn, 2017). Informanterna berättade hur de försökte göra ett gott intryck på utredaren genom att kontrollera vilken information som kom fram under utredningen, och någon beskrev det som att 'sälja in sig', på samma sätt som vid en anställningsintervju (Eriksson, 2019). Det handlar enligt Eriksson (2019) ytterst om en maktobalans som följer av parternas olika mål. Adoptionssökande vill ha ett barn medan utredaren ska bedöma om de är lämpliga som föräldrar. Det skulle dock, enligt Eriksson, vara mer fördelaktigt om adoptionssökande kunde se att de och socialarbetarna delar ett gemensamt mål, även om deras primära målsättningar fortfarande är skilda. Det skulle kunna minska adoptionssökandes behov av att kontrollera informationen som ges till utredaren.

Även Selwyn (2017), brittisk adoptionsforskare, lyfter fram komplexiteten i utredningssituationen utifrån studier som visat att presumtiva adoptivföräldrar haft synpunkter på utredningen men att de har upplevt det som omöjligt att uttrycka kritik på grund av rädsla för att det ska påverka utredningen negativt. De har exempelvis påtalat att utredningens innehåll och syfte inte gjorts tydligt för dem och att de saknat information om varför vissa uppgifter behövdes för granskningen. Samtidigt betonar Selwyn att utredarens roll är komplex. Socialarbetaren agerar, förutom i rollen som utredare, även som mentor, utbildare och vän. Detta kan skapa rollkonflikter, i synnerhet i de fall då sökanden bedöms som olämpliga för adoptivföräldraskap.

I studier av utredningssamtal i praktiken har de relationella aspekterna på utredningsförfarandet inte uppmärksamrats i någon större utsträckning. De nederländska forskarna Noordegraaf, van Nijntten och Elbers (2009a) visar dock, med utgångspunkt i utredningssamtal, hur socialarbetarna försöker skapa en god arbetsrelation med de presumtiva adoptivföräldrarna, dels genom att inledningsvis tydliggöra samtalets agenda, dels genom att tona ner sin auktoritära position. Därtill dämpas utredningens testande inramning genom att socialarbetarna tydliggör att det inte

finns några felaktiga eller rätta svar.⁸ I de få fall som socialarbetarna explicit uttrycker sina maktbefogenheter och sitt uppdrag att bedöma adoptionssökandenas lämplighet för föräldraskap, tonades det ner med skratt och leenden. Det indikerar att maktasymmetrin i adoptionsutredningar är påtaglig och något som socialarbetarna med olika resurser hanterar i samtalet.

OBJEKTIVITET OCH NORMATIVITET I BEDÖMNING AV FÖRÄLDRAFÖRMÅGA

Forskningen som behandlar socialarbetares bedömning av föräldraförmåga tyder på att det finns en samstämmighet kring vissa särskilt viktiga aspekter av föräldraskapet. Det handlar om förmåga att sätta barnets behov först och att erbjuda kärlek och stabilitet men även om att ha kunskap om barns utveckling (Daniel, 2000; Kellett & Apps, 2009; Sudland & Neumann, 2020; Woodcock, 2003). I bedömningen av föräldraförmåga är ett systematiskt tillvägagångssätt och objektivitet det som eftersträvas och anses mest trovärdigt (Holland, 1999; 2011), men flera forskare inom socialt arbete belyser att bedömningar varken är enkla eller frikopplade från kulturella och sociala normer (Holland, 2011; Milner, Myers & O'Byrne, 2015). Snarare har flera studier visat att bedömningar är förenade med socialarbetarens egna värderingar och relationen till klienten (Daniel, 2000; Holland, 2011; Kellett & Apps, 2009; Taylor & White, 2001; Woodcock, 2003).

I en studie av Woodcock (2003) fick socialarbetare, med utgångspunkt i specifika barnavårdsärenden, diskutera hur de skulle göra sin bedömning. Deras diskussioner och beskrivningar av bedömningsarbetet visade att deras synsätt influerades av psykologiska teorier men att deras bedömning av föräldraförmåga också präglades av personliga normer. Exempelvis använde socialarbetarna egna erfarenheter från rollen som förälder som en måttstock i bedömningen av föräldrars förmåga att möta barnets utvecklingsnivå.

Även Holland (1999, 2011) har undersökt de logiker som ligger till grund för socialarbetares bedömningar. Med utgångspunkt i intervjuer med socialarbetare och ärendedokumentation visar hon att socialarbetares förhållningsätt till utrednings- och bedömningsarbete kan härledas till två diskurser. Hon ser att bedömning och beslut styrs av å ena sidan naturvetenskapligt influerade metoder, bestående av observationer och objektiva fakta som vägs samman ("scientific discourse"), och å andra sidan reflekterande och analytiska tillvägagångssätt ("reflective evaluation"), där bedömning görs genom ett nära engagemang med de familjer som utreds (Holland, 1999: 280). Socialarbetares beskrivningar av sina arbetssätt visar att båda diskurserna präglar

⁸ En mer utförlig redogörelse för Noordegraaf, van Nijntatten och Elbers studier finns i kapitel 4 som behandlar tidigare forskning om institutionella samtalspraktiker.

utrednings- och bedömningsarbetets olika delar. Socialarbetare baserar sina beslut delvis på intuition och erfarenhet, men de hänvisar till vetenskapligt och systematiskt tillvägagångssätt i det formella beslutsfattandet då det är detta som anses mest trovärdigt (Holland, 1999; även Kellet & Apps, 2009).

Att socialarbeters bedömningar påverkas av personliga uppfattningar och professionell erfarenhet har i forskningen beskrivits som att de använder sin 'magkänsla' eller intuition ("gut feeling" Holland, 1999: 283; "gut instinct" Kellet och Apps, 2009: 23). I sin kritiska diskussion av bedömningspraktiker i socialt arbete menar Taylor och White (2001) att socialarbeters bedömningar inbegriper moraliska värderingar som handlar om trovärdighet och ansvarsskyldighet. Moraliska värderingar går inte att undvika men de behöver granskas och diskuteras i relation till sitt historiska och sociala sammanhang. Det finns annars en risk menar Taylor and White att uppfattningar om till exempel föräldraskap tas för givna. På ett liknade sätt argumenterar Holland (2011) för att alltför normativa synsätt i bedömningen av föräldraförmåga kan innebära att professionella utgår från färdiga mallar för det goda föräldraskapet och risken är då att särskilda egenskaper, vilka speglar mallen, eftersöks och beskrivs.

LÄMPLIGHET FÖR ADOPTIVFÖRÄLDRASKAP

Forskningen om relationens roll i utredningsprocessen och om normativa grunder för bedömning och beslut visar betydelsen av att i en studie av hur utredningssamtal inför adoption förstås och genomförs också beakta samtidens normer kring lämplighet för adoptivföräldraskap. Givet sådana normers kontextbundenhet är ett antal studier som fokuserat på svenska förhållanden och 2000-talets lämplighetsdiskurs särskilt intressanta.

Andersson (2010) synliggör i sin granskning av nationella riktlinjer för adoptionspraktiken hur kraven på föräldrar formulerats utifrån beskrivningen av det internationellt adopterade barnet som särskilt sårbart och utsatt, och hur betoningen på inre personliga egenskaper och emotionella resurser därmed blivit ännu starkare än tidigare. I beskrivningen av barn som utsatta för risk och i behov av skydd framträder bilden av den lämpliga adoptivföräldern som ska kompensera för de trauman och förluster som adoptivbarnet antas bära på. De som adopterar ett barn fött i ett annat land måste kunna erbjuda stabilitet och en trygg anknytning och Anderssons analys visar att "reflexiv förmåga", "insikt" och "kunskap" blir centralt i konstruktionen av adoptivföräldraskap (Andersson, 2010: 73). Den lämpliga adoptivföräldern ska ha förmågan att ta barnets perspektiv, kunna reflektera över sina egna och andras känslor samt ha insikt och kunskap om adoptivbarns behov. Mer specifikt innebär det till exempel att en adoptivförälder måste förstå betydelsen av anknytning och barns behov

av kunskap om sitt ursprung. Samtidigt måste föräldern själv ha förmåga att prata om och hantera svårigheter och problem.

Vad som anses utmärka den lämpliga adoptivföräldern blir tydligt i de utredningsrapporter som utgör underlag för socialnämndens beslut om medgivande. Adoptionsforskarna Lind och Lindgren (2017) visar med utgångspunkt i slutargumentationen i sådana rapporter att den lämpliga adoptivföräldern porträtteras som mogen, öppen, stabil, trygg och reflexiv, egenskaper som också lyfts fram i handboken för utredare. Studien synliggör också hur de ideal Anderssons (2010) påvisat aktualiseras i bedömningspraktiken. I argumentationen för ett medgivande lyfts att de sökande förstår att barnet kan ha svårigheter på grund av förlust och trauman och att barnet har behov av en trygg anknytning och kunskap om sin bakgrund. De har också beredskap för att möta dessa behov, till exempel genom att prioritera en längre föräldraledighet och uppmuntra barnets intresse för sitt ursprung. Andra faktorer som indikerar lämplighet är ett rikt och stöttande socialt nätverk och att par som adopterar har en stabil relation och är eniga i sina värderingar och i sin syn på barnuppfostran (Lind & Lindgren, 2017; se även Lindgren, kommande 2021).

Linds och Lindgrens (2017) analys visar också att yttre resurser, såsom boende, ekonomi och fritid, görs relevanta för bedömningen, men att det framför allt syftar till att visa att de sökande har en livssituation som gör det möjligt för dem att helt koncentrera sig på sitt föräldraskap (se även Lind, 2021). Samtidigt signalerar det att de är skötsamma och lever ett 'vanligt' liv, något som också lyfts fram i forskning om bland annat norska (Howell, 2006) och amerikanska (Modell, 2002) förhållanden. Adoption och adoptivfamiljer reflekterar traditionella familjeideal, det vill säga gifta par som lever välordnade liv, både socialt och ekonomiskt.

I två ytterligare studier som bygger på utredningsrapporter har Lindgren (2015, 2016) visat hur ett befintligt föräldraskap används i bedömningen då adoptivföräldrar önskar adoptera ytterligare ett barn. I argumentationen för sökandes lämplighet konstrueras den goda adoptivföräldern som en barncentrerad och självuppoffrande person som kan och vill spendera tid med sitt/sina barn (Lindgren, 2015, 2016). Just tid framstår som avgörande och kommenteras i utredarens rapport, bland annat i relation till föräldraledighet. Att sökande prioriterat att vara hemma länge med sitt tidigare adopterade barn, att föräldrar delat på ledighet och kanske till och med varit hemma samtidigt blir tecken på lämplighet. Beskrivningar av hur tid med barnet maximeras och hur den används för gemensamma barnvänliga familjeaktiviteter manifesterar normen om involverat föräldraskap där närhet och kärlek är ideal och där tid investeras för att främja en stark relation och en trygg anknytning (Lindgren, 2016). Samtidigt påpekar Lindgren att den förälder som porträtteras i närmast är vad Modell (2002: 151) kallat en "fairy tale figure" och att utredningen därmed bidrar till att reproducera förväntningar som forskningen visat att de flesta föräldrar har svårt att leva upp till (Lindgren, 2015, 2016).

SAMMANFATTNING

Den ovan redovisade forskningen pekar på olika faktorer som påverkar utredning och bedömning av föräldraförmåga. Flera av dessa är relaterade till relationen och samarbetet mellan socialarbetaren och den som utreds. Relationen och kommunikationen med klienten betraktas av socialarbetare som avgörande för ett framgångsrikt utrednings- och bedömningsarbete. En klients deltagande i relationen och i utredningssituationen kan därför komma att påverka socialarbetarens bedömning av personens förmåga att vara en bra förälder. Forskningen som undersökt normer kring lämplighet för adoptivföräldraskap visar att den lämpliga adoptivföräldern bedöms utifrån vissa områden och tillskrivs särskilda egenskaper. Den lämpliga adoptivföräldern är reflexiv, stabil och barncentrerad. Bedömning av föräldraförmåga och om en adoptionssökande anses lämplig för adoptivföräldraskap sker dock främst i och genom samtal. Det är därför viktigt att studera dessa samtal i praktiken. Forskningen om utrednings- och bedömningssamtal är begränsad och studier av utredningssamtal inför medgivande om adoption i en svensk kontext saknas. Den här avhandlingen kommer därför, genom sitt fokus på just bedömning i och genom samtal, att kunna bidra med ny kunskap om utredning och bedömning av föräldraskap. I det följande kapitlet presenteras tidigare forskning om olika typer av institutionella samtal inom socialt arbete och dess gränsområden och även de teoretiska utgångspunkterna för att studera utrednings- och bedömningssamtal i praktiken.

KAPITEL 4. TEORETISKA PERSPEKTIV OCH TIDIGARE FORSKNING OM INSTITUTIONELLA SAMTALSPRAKTIKER

Det finns olika sätt att ta sig an och studera utrednings- och bedömningspraktiker. När det handlar om utredning och bedömning i socialt arbete kan en skiljelinje dras mellan två perspektiv. Det första perspektivet är inriktat på att mäta och bedöma relationen mellan olika påverkansfaktorer och beslutsfattande. Det innefattar studier som fokuserar på hur metoder kan göras mätbara och därmed fungera som verktyg för att förutsäga utfall (Holland, 2011; Taylor, 2006). Detta perspektiv är nära sammanbundet med en strävan efter evidensbaserad praktik och utvecklingen av stabila instrument med vilka professionella ska kunna göra objektiva bedömningar och prognoser av ärenden. Ett sådant perspektiv utgår från att faktorerers betydelser är mer eller mindre fixerade och möjliga att identifiera isolerade från bedömningskontexten (Holland, 2011; Taylor & White, 2000). Det andra perspektivet betraktar utredning och bedömning som en process vilken påverkas av relationella aspekter och element såsom normer och 'tyst' (eller förgivettagen) kunskap (Holland, 2011; Parton & O'Byrne, 2000). Utifrån ett sådant perspektiv är bedömningspraktiker komplexa processer där kunskap och mening formas i interaktion mellan människor.

Den här avhandlingen tar sin utgångspunkt i ett processperspektiv och ser utredning och bedömning av presumtiva adoptivföräldrar som en samtalspraktik som behöver studeras utifrån hur den uppfattas av deltagarna själva och genomförs i praktiken. Den teoretiska ramen utgår från ett socialkonstruktionistisk perspektiv som har en bred förankring i forskning som handlar om hur praktiker inom socialt arbete är utformade, gestaltade och återskapade genom de sätt vi talar i och om dem (t.ex. Hall, Juhila, Matarese & van Nijntzen, 2014a; Jokinen, Juhila & Pösö, 1999; Juhila, Pösö, Hall & Parton, 2003; Taylor & White, 2000). Att studera samtalspraktiker inom socialt arbete utifrån konstruktionistiska perspektiv eller en konstruktionistisk infallsvinkel ("constructionist perspectives", Jokinen m.fl., 1999: 3, 5) innebär detaljerade studier av hur praktikerna organiseras och de normer och värden genom vilka praktikerna upprätthålls (Jokinen m.fl., 1999; Juhila, Mäkitalo & Noordegraaf, 2014; Taylor & White, 2000). Det är ett perspektiv som fokuserar på hur värderingar och omvärldsuppfattningar skapas i och genom meningsskapande processer i samspel mellan människor. Språket betraktas därmed som performativt; det används för att åstadkomma saker (Taylor & White, 2001). Det handlar inte om att saker endast existerar i vårt sätt att tala om dem utan att man genom språket kan få syn på *hur* dessa saker förstås, framställs och bekräftas (se t.ex. Jokinen m.fl., 1999; Taylor & White, 2000; Willig,

2013). I det följande kommer några för avhandlingen relevanta teoretiska begrepp presenteras och sedan diskuteras i relation till utredningssamtal.

UTGÅNGSPUNKTER FÖR ATT FÖRSTÅ INSTITUTIONELL SAMTALSPRAKTIK

En stor del av socialt arbete utförs i mötet mellan professionella och medborgare som i mötessituationen tilldelas rollen som klient. Familjerättssekreterare som genomför medgivandeutredningar är företrädare för de sociala myndigheterna som har i uppdrag att utreda adoptionssökandes lämplighet att bli föräldrar. De representerar en myndighet men utför sitt uppdrag i huvudsak genom möten med personerna som ansöker om medgivande för adoption (jmf. Lipsky, 1980). Tjänstemän som i människobehandlade organisationer gör bedömningar och beslutar om individers behov och önskningar benämns ibland som *gräsrotsbyråkrater* (Kullberg, 1994: 20; Persson Thunqvist, 2003: 38; på engelska *street-level bureaucrats*, Lipsky, 1980: 3; Prottas 1979: 1). Gräsrotsbyråkraters arbete karaktäriseras av att de agerar som företrädare för en myndighet i direktkontakt med individerna som söker stöd och hjälp. De befinner sig därför ofta i en position mellan motstridiga krav: myndighetens begränsningar och individens behov. De behöver förena institutionella krav och individens behov, ett uppdrag där gräsrotsbyråkraten 'översätter' genom att göra individuellt förnuft av institutionens normer och regler i sitt arbete med klienter (Prottas, 1979).

Det är till stor del genom att *samtala* med klienter som socialarbetare får och ger information och därigenom utreder behov och hjälper klienter i olika livssituationer (Juhila m.fl., 2014). Hall, Juhila, Matarese och van Nijnatten (2014a: 2) skriver att "the way social work is implemented is primarily a practice that becomes established in dialogue" och flera forskare undersöker språkets roll och funktion i det sociala arbetets praktik, vad Hall m.fl. (2014a: 2) kallar "the discursive turn in social work research". Under de senaste årtiondena har forskningsinriktningen fått en allt större och dominerande roll och inkluderar studier om hur professionella samtalar med klienter, studier om hur professionella resonerar kring särskilda klientgrupper och analyser av multiprofessionella konferenser där klientidentiteter förhandlas (se Jokinen m.fl., 1999; Juhila, Dall, Hall & Koprowska, 2021; Juhila m.fl., 2003; Kullberg & Cedersund, 2001). Det är således ett brett forskningsfält som utgår från att språk och samtal inte bara är ett verktyg för att gestalta olika uppfattningar utan ett oundgängligt villkor för det sociala arbetet betraktat som samtalspraktik.

I den föreliggande avhandlingen betraktas professionellas beskrivningar av arbetssätt och möten med klienter, som språkliga gestaltningar som skapar, reproducerar och förnyar professionella perspektiv (Jokinen m.fl., 1999; Taylor & White, 2000). De sätt som professionella talar om en praktik belyser socialt och kulturellt tillgängliga sätt

att förstå den (Marková, Linell, Grossen & Salazar Orvig, 2007; Willig, 2013). Samtal i dessa praktiker manifesterar hur, bland annat, institutionella identiteter kommer till uttryck och formas i dialog mellan professionella och klienter (Juhila & Abrams, 2011; Juhila m.fl., 2003).

Institutionell och interaktionell ordning

Enligt det processinriktade, och socialkonstruktionistiska, perspektivet, avses institutioner vara sociala inrättningar som är utformade för specifika aktiviteter och som hårbärgerar uppfattningar och normer för aktiviteternas genomförande (Berger & Luckmann, 1967; Jokinen m.fl., 1999; Payne, 1999; Taylor & White, 2000). Institutioner blir till och upprätthålls genom de interaktioner som sker om och i dem men även genom texter och dokument som upprätthåller och strukturerar institutionernas arbete (Linell, 2011a, Mäkitalo, 2005). Institutioner kan förstås som skapade i och genom interaktion samtidigt som de utgör mer eller mindre stabila kontexter som villkorar samtal och interaktion. Identiteter kan också förstås i ett dynamiskt samspel mellan hur de görs relevanta genom interaktion och samtidigt villkoras av den institutionella inramningen som premierar olika typer av roller och institutionella identiteter (t.ex. klienter) (Linell, 2011a; Sarangi & Roberts, 1999a).

Möten som sker inom ramen för samhällsinstitutioner, där en av parterna agerar i rollen som professionell, betecknas som *institutionella möten* eller *institutionella samtal*. Dessa kännetecknas av formaliserade och rutinartade tillvägagångssätt samt att mötena drivs av ett eller flera på förhand bestämda mål eller syften (t.ex. Adelswärd 1995; Agar 1985; Drew & Heritage, 1992; Linell, 1990). Detta gestaltar sig exempelvis i fördelningen av arbetsuppgifter såsom vem – den professionella eller klienten – som förväntas fråga om respektive ge information (Juhila m.fl., 2014). Institutionella samtal karakteriseras ofta av maktasymmetri mellan professionella och klienter då de besitter olika befogenheter (Linell, 1990; Persson Thunqvist, Sandén & Bülow, 2012).

Forskningen visar att samtalens institutionalitet kan vara av både generell och specifik karaktär (Adelswärd, 1995; Heritage & Greatbatch, 1991). Det generella handlar om de typiska drag som karaktäriserar institutionella möten (t.ex. närvaro av professionell representant, målinriktat, ansvarsfördelning utifrån roller etc.). Den specifika institutionaliteten handlar om särskilda drag som präglar den aktuella sociala situationen och därmed skiljer den från övriga samtalspraktiker, exempelvis i fråga om institutionella målsättningar (Linell 2011a). Gränserna mellan ett vardagligt och ett institutionellt samtal är inte alltid tydliga utan i många institutionella samtal förekommer drag av både vardaglighet och institutionalitet.

Institutionella praktiker präglas av normer och idéer vilka skapar en särskild ordning. Begreppen *interaktionell ordning* härstammar från Goffmans (1983) teori om interaktion som moralisk och relationell. Normer för interaktionen kan vara både

kontextberoende och situationsöverskridande. Vissa normer är karakteristiska för den specifika kontexten (t.ex. rollförväntningar och uppgifter som är specifika för en aktivitet, tydligt exempel är patient-läkarsamtal), medan andra samtalsnormer är mer allmänna, exempelvis att turas om att ha ordet och att lyssna när någon annan talar och att inte avbryta (Goffman, 1983). Den interaktionella ordningen är de samtalsmönster som framträder i den specifika interaktionen, vad Linell (2011a: 160–161) benämner som ”iscensättandet” av en praktik. Normer och regler för den interaktionella ordningen är ofta underförstådda men blir särskilt tydliga då de utmanas och behöver återupprättas (Juhila m.fl., 2014).

I institutionella möten sker interaktionen i ett sammanhang som präglas av normativa och sociohistoriska förutsättningar och inramningar. Enligt Sarangi och Roberts (1999a) kan den interaktionella ordningen förstås mot bakgrund av institutionens traditioner och historia vilket utgör den *institutionella ordningen*. Den bygger på deltagarnas förståelse av den sociala världen och de normer och värden som den har som grund (Berger & Luckmann, 1967). Inom socialt arbete är exempelvis föreställningar kring vad som karaktäriserar en ’god’ klient och vilket ansvar som avkrävs en klient sådant som utgör den institutionella ordningen. Den institutionella ordningen återskapas framför allt genom *rutinmässiga* aktiviteter och handlingar, vilket innebär att normer och värden mer eller mindre tas för givna. Men aktörer kan också potentiellt agera på ett annorlunda sätt som till viss del utmanar institutionella normer. Därigenom finns en dynamik mellan social interaktion och institutionell ordning (Berger & Luckmann, 1967; Sarangi & Roberts, 1999a).

Medgivandeutredningen som en institutionaliserad kommunikativ praktik

Utredningssamtal inför medgivande om adoption sker i ett institutionellt sammanhang och kan förstås som kontextualiserade samtalspraktiker. Samtalsyttranden behöver studeras i relation till en specifik kontext och situation (jmf. Linell, 1998, 2011a). Att se samtal som *kommunikativa praktiker* innebär att språkhandlingar förstås som situerade interaktioner som utgör mönster för att lösa kommunikativa uppgifter. Därmed är fokus riktat mot vilka funktioner språkhandlingar har och får i särskilda kontexter (Linell, 1998).

Begreppet ”kontext” kan ha flera betydelser. I den här avhandlingen innebär kontext att enskilda yttranden är del av en situation, av ett sammanhang, i både snäv och vid betydelse. Institutionella kontexter kan inbegripa en myndighets roll och uppdrag, dess historiska funktion i samhället och fysisk plats. Men kontexter innefattar även förväntningar och mål som olika deltagare har. Kontexter görs relevanta i samtalet på varierande sätt. Den institutionella samtalskontexten införlivas exempelvis genom att deltagarna orienterar sig mot särskilda rollförväntningar eller mot specifika uppgifter (Linell 2011a; se även Persson Thunqvist, 2003). Kontexter ses som ”både resurser för

och produkter av de samtalandes aktiviteter” (Linell, 2011a: 94). Med det menas att yttranden både förstås i den existerande kontexten och att de skapar nya kontexter för efterföljande yttranden (Goodwin & Duranti, 1992; Heritage, 1984). Yttranden är därmed relaterade till vad deltagare förväntar sig av ett möte och vilka institutionella roller de intar.

Kontextbegreppet är som beskrivits ovan betydelsefullt för avhandlingens analyser på flera sätt, inte minst för att sätta in samtal i deras relevanta institutionella kontexter men också för att synliggöra och förklara olika samtalsmönster som metoder för att lösa institutionella uppgifter.

SAMTALSFORSKNING OM PROFESSIONELLAS KOMMUNIKATIVA STRATEGIER OCH INSTITUTIONELLA FÖRVÄNTNINGAR PÅ KLIENTER

Inom socialt arbete bedrivs samtalsforskning med fokus på skilda fenomen. Det gemensamma för dessa studier är att de undersöker hur institutionella mål och uppgifter genomförs i och genom samtal. Eftersom samtal är det primära arbetsverktyget i många av det sociala arbetets praktiker (Hall m.fl., 2014b) inkluderar forskningsfältet studier av skilda verksamheter, till exempel om: multiprofessionella möten (Juhila m.fl., 2021); behandlings- och rehabiliteringsprogram för sexualbrottslingar (Mullins & Kirkwood, 2019); kontroll och tvång i dialoger mellan socialarbetare och föräldrar (Bournel-Bosson & Grossen, 2018; Jørgensen, 2017) och socialarbeters arbete i hemmiljöer (Juhila & Günther, 2020; Slembrouck & Hall, 2019). Dessa studier är bara ett urval ur ett omfattande och varierat forskningsfält som synliggör hur professionell praktik genomförs i praktiken. I relation till forskningsfältet utgör adoptionsutredningar exempel på institutionella samtalspraktiker som i hög grad karakteriseras av att den professionella parten i och genom samtal med klienter söker lösa specifika institutionella målsättningar. Delvis just därigenom präglas också samtalen av specialiserade fråga-svar-mönster där den professionella ställer frågor för att uppfylla olika för verksamheten specifika syften. Den följande redogörelsen av tidigare forskning är därför inriktad på ett urval av studier med ett särskilt fokus på hur mönster av frågor och svar kan betraktas utgöra kommunikativa strategier relaterade till institutionella målsättningar.

Professionellas frågor som kommunikativa strategier

Ett stort antal studier om institutionella samtal visar hur professionellas frågor används som en resurs för att inleda diskussion i samband med bedömningar (Erlich & Freed, 2010); exempelvis används olika frågeformuleringar för att fördjupa diskussioner eller ifrågasätta klienters svar. I läkar-patientsamtal har frågorna studerats utifrån hur de möjliggör för den professionella att få information om patientens situation och för att

kunna ställa en diagnos (Heritage, 2010; Heritage & Raymond, 2021; Lindholm, 2003). I polisförhör och domstolsförhandlingar har frågors funktion för att både få och ifrågasätta information undersökts (Antaki & Stokoe, 2017; Aronsson, 2018; Sidnell, 2010). I flera andra institutionella sammanhang såsom väglednings- och rådgivningssamtal har forskning visat att frågor utgör viktiga kommunikativa resurser för att utveckla och fördjupa samtalet med utgångspunkt i klientens perspektiv (Logren, Ruusuvaori & Laitinen, 2017; Peräkylä, 1995; Silverman, 1997; Vehviläinen, 1999; Weiste, Tiitinen, Vehviläinen, Ruusuvaori & Laitinen, 2020).

I professionellas frågor, och i klienters svar, blir institutionella förväntningar synliga. Studier om institutionella samtalspraktiker visar att kontexten, de förväntningar och mål som utgör ramen för samtalen, präglar samtalets innehåll och förlopp. Att ställa frågor är enligt Heritage (2002) inte en neutral aktivitet. Hur frågor är formulerade kan indikera vad som är det förväntade, och önskvärda, svaret. Till exempel kan den professionellas frågor vara formulerade för att erhålla ett Ja eller Nej-svar (Heritage & Clayman, 2010; Heritage & Raymond, 2021). Men studier visar också att analyser av frågor måste göras med hänsyn till de mål och syften som präglar den specifika institutionella kontexten. Slutna Ja/Nej-frågor kan i vissa sammanhang utgöra en resurs för att hjälpa klienter sätta ord på svårformulerade angelägenheter och därigenom fungera som en kommunikativ resurs för den professionella att visa förståelse för klientens situation (Ekström, Bruhn & Thunman, 2019). Trots att en fråga är formulerad med ett slutet svarsalternativ (t.ex. Ja eller Nej) kan sådana frågor i särskilda sammanhang generera längre, utvecklade, svar från en klient vilka är relaterade till den institutionella agendan (Aronsson, 2018; Hakulinen, 2001; Stivers, 2019). Till exempel visar Aronssons (2018) studie av domstolsförhandlingar, och i sammanhang där syftet är att presentera ett sakförhållande ur ett särskilt perspektiv, att en Ja/Nej-fråga återkommande besvaras med ett längre svar. På ett liknande sätt visar studier av polisförhör och anställningsintervjuer att den professionellas summeringar av en persons redogörelser kan tolkas som en negativ bedömning vilket resulterar i att klienter ändrar, lägger till eller förklarar sitt tidigare svar (Jönsson & Linell, 1996; Slidrecht, van der Houwen & Schasfoort, 2016).

Mäkitalo (2003, 2006) visar i en studie av institutionella samtal vid en svensk arbetsförmedling hur institutionella förväntningar kommer till uttryck i arbetsförmedlarens frågor och i arbetssökandens svar. Exempelvis framkommer det hur förväntningar kring en arbetssökandes närvaro blir synliga när eventuell frånvaro ifrågasätts och förklaras (Mäkitalo, 2006). När den professionella ifrågasätter arbetssökandens handlingar behöver den arbetssökande arbeta kommunikativt för att återupprätta sin självpresentation genom att utvidga sina tidigare svar samt förklara och argumentera för sina handlingar. På så sätt visar dialogen mellan arbetsförmedlare och arbetssökande vilka institutionella förväntningar och krav som ställs på klienten. I en liknande studie om arbetsrehabiliteringsprogram visar Solberg (2011) att de

professionellas frågor präglas av vad klienter bör veta eller känna. Professionellas frågor om det framtida yrkesvalet kan utgöra ett moraliskt dilemma för klienterna då frågorna exempelvis förutsätter att klienten redan ska ha tänkt över ämnet. Genom att förklara eller ursäktas sig för att de inte har funderat kring yrkesval, anpassar sig klienterna till de institutionella förväntningarna och bekräftar samtidigt de krav som ställs på dem.

Tidigare forskning om frågors funktion i institutionella samtal visar att frågorna projicerar svar i en normativ riktning. Det framkommer i ett flertal studier som visar hur professionellas frågor utgör en viktig resurs för att utveckla ett samtal i bestämda riktningar (Arminen, 2005; Ekström m.fl., 2019; Vehviläinen, 1999; Weiste m.fl., 2020). Exempelvis synliggör studier om undervisningspraktiker att olika typer av frågor används för att leda studenter mot ett önskat mål eller det korrekta svaret. Frågorna kan därför betraktas som ledtrådar som vägleder studentens svar (Arminen, 2005; Koshik, 2010, 2017).

Forskning om professionellas frågor som kommunikativa strategier är jämfört med ovan anförd forskning eftersatt inom socialt arbete och i synnerhet inom adoptionsforskningen. Dock har de nederländska forskarna Noordegraaf, van Nijntten och Elbers (2008a, 2008b, 2009a, 2009b, 2010) utifrån ett samtalsanalytiskt perspektiv undersökt hur socialarbetare i samtalsserier av adoptionsutredningssamtal använder olika frågekonstruktioner. De visar till exempel att hypotetiska frågor är en viktig kommunikativ resurs för att testa de presumtiva adoptivföräldrarnas föräldraförmåga. Samtidigt har frågorna ett pedagogiskt element då de ger de adoptionssökande information om vad ett framtida föräldraskap kan innebära och förbereder dem inför adoption (Noordegraaf m.fl., 2008a). Noordegraaf m.fl. (2008b, 2009b) har också undersökt vilka frågor de professionella använder för att få de sökande att återknyta till tidigare diskussioner om adoptionsrelaterade ämnen, eller uppgifter som de lämnat genom levnadsberättelser, i syfte att fördjupa diskussionen om dessa ämnen. Det är exempel på hur professionella genom sina frågor söker skapa kontinuitet och en helhetsförståelse genom att föra samman olika delar av utredningen.

Forskning om institutionella samtalspraktiker visar som sagt att professionellas frågor är viktiga för att utföra institutionella uppgifter. Frågornas format och plats i en institutionell praktik har också betydelse i sammanhanget och inom socialt arbete har studier uppmärksammat specifika frågeformat. Det saknas dock fortfarande forskning om hur de professionella i adoptionsutredningssamtal utvecklar och fördjupar perspektiv kring särskilda topiker (t.ex. adoptionsspecifika ämnen). Till stor del har studier undersökt professionellas frågor som kommunikativa resurser. Det behövs också fler studier som tar utgångspunkt i klientens perspektiv och agerande, exempelvis presumtiva adoptivföräldrars kommunikativa strategier som respons till de professionellas frågor.

Institutionella möten som hybrida samtalspraktiker

I många institutioner där professionella och klienter möts kombineras olika institutionella syften och mål. Forskning om institutionella praktiker belyser hur olika samtalsuppgifter kombineras och organiseras (Matarese & van Nijnatten, 2019; Persson Thunqvist, 2003). Den belyser även de potentiella utmaningar som är förenade med samtalspraktiker som innehåller dubbla (eventuellt motstridiga) uppgifter (Matarese & van Nijnatten, 2019; van Nijnatten & van Elk, 2015). Att kombinera olika, ibland motstridiga, institutionella uppgifter har Sarangi (2000, 2011) diskuterat i termer av hybriditet. Enligt Sarangi aktualiserar en hybrid samtalspraktik olika sätt att tala på i relation till olika institutionella målsättningar. Hybriditet i institutionella samtalspraktiker kan finnas på olika nivåer: hybriditet kan vara ett resultat av att olika samtalsformat tillämpas, exempelvis information och rådgivning i professionella samtal; hybriditeten kan också vara inbäddad i den institutionella ramen för samtalet, till exempel när en institutionell praktik har flera olika, ibland motstridiga mål.

Olika typer av bedömningssamtal där den institutionella representanten har en grindvaktande funktion kännetecknas ofta av hybriditet i fråga om institutionella mål och kommunikativa metoder (t.ex. Sarangi, 2011; Sarangi & Roberts, 1999b; Weston, 2021). I en studie av rådgivningssamtal inför testning för genetiskt ärftlig sjukdom visar Sarangi, Bennert, Howell, Clarke, Harper och Gray (2004) att de professionella kombinerar bedömning av patientens beredskap för ett negativt testresultat med uppdraget att ge patienten nödvändig medicinsk information och konsultation. Hybriditeten synliggörs i den diskursiva organiseringen av samtalet, där råd, information och förklaringar blandas samtidigt som den professionella gör bedömningar kring patientens insikt om konsekvenserna av att genomgå ett test.

Hybrida samtalspraktiker är vanliga inom socialt arbete, och dess gränsområden, där professionella har olika institutionella uppgifter som i vissa fall är motstridiga (van Nijnatten, 2010). I verksamheter inom utbildning och socialt arbete där pedagogiska målsättningar är vanliga finns ofta en inbyggd hybriditet exempelvis i termer av att kombinera bedömning med färdighetsträning. Persson Thunqvists (2003) studie om kommunala projekt för arbetslösa ungdomar visar att när ungdomar tränas inför att söka arbete genom så kallade simulerade anställningsintervjuer kombinerar projektledarna förberedelse och rådgivning. Ungdomarna behöver hantera både den simulerade anställningsintervjun och lärsituationen samtidigt som samtalen interfolieras av samtalsmönster med ursprung i det omgivande myndighetsfältet som ungdomarna och projektledarna ingår i. Det gör denna typ av arrangemang till en synnerligen komplex och mångtydig kommunikativ verksamhet (även Linell & Persson Thunqvist, 2003).

Inom socialt arbete har ett antal studier uppmärksammat att socialarbetare kontinuerligt behöver balansera mellan rollen att erbjuda hjälp och rollen att utöva kontroll (t.ex. Matarese & van Nijnatten, 2019; van Nijnatten, 2007, 2010; van Nijnatten & van Elk, 2015; van Nijnatten, Hoogsteder & Suurmond, 2001; se även studier om den

medicinska kontexten där de professionella kombinerar kontroll med stöd, Bredmar, 1999; Olin Lauritzen, 1990). Noordegraaf m.fl. (2008a) studie om adoptionsutredningssamtal synliggör hur socialarbetare kombinerar rollen som hjälpare med rollen som grindvakt och införlivar därigenom flera motstridiga institutionella uppgifter. Exempel på detta är fall där socialarbetare ställer återkommande frågor till adoptionssökande om hur de tänker hantera framtida hypotetiska situationer i en föräldraroll. Hybriditet uppstår då frågorna både kan ställas för att *testa* respektive *stödja* presumtiva föräldrar. Noordegraaf m.fl. visar dock att i utredningskontexten tolkar de sökande frågorna i första hand som ett test. De presenterar sin kunskap om framtida föräldraskap delvis genom att visa upp sin lämplighet som föräldrar snarare än att inta en position där de kan lära sig något under samtalet. Adoptionssökandena är främst orienterade mot att bli bedömda och bedömningskontexten är överordnad andra institutionella syften (Noordegraaf m.fl. 2008a, 2010). Ovanstående aktualiserar intressanta men otillräckligt utforskade frågor om hur hybrida institutionella uppgifter kan tolkas på varierande sätt av klienter/deltagare i adoptionsutredningssamtal. Trots att socialarbetares insatser kan vara utformade för att åstadkomma förändring hos klienter, till exempel genom rådgivning och stödjande samtal, kan risk för tvångsåtgärder motverka sådana typer av samarbeten. Exempelvis visar van Nijnatten (2010) studie att föräldrar som är föremål för sociala insatser, och där deras föräldraförmåga utreds, orienterar sig mot att försvara sig och argumentera för sitt föräldraskap istället för att ingå i förändringsinriktade samtal. På grund av socialarbetarnas utredande uppgift blir det svårt för dem att etablera en mer reflekterande och mindre defensiv dialog med föräldrarna.

Följaktligen kan den institutionella praktikens mångsidiga och ibland motstridiga institutionella uppgifter bidra till olika typer av kommunikativa dilemman. Termen kommunikativa dilemman kan definieras som motstridiga mål och förväntningar i samtal. Det implicerar att samtalsdeltagarna behöver göra prioriteringar; om samtalsdeltagare prioriterar ett mål på bekostnad av ett annat viktigt mål uppstår ett legitimitetsproblem. Klassiska exempel på sådana dilemman i institutionella samtal mellan myndighetsföreträdare och klienter inom ramen för välfärdsstatliga myndigheter är balansen mellan att upprätthålla myndighetsutövning och konsekvent regeltillämpning mot målsättningen att parallellt utgå från klientens perspektiv och behov (Hjörne, Juhila & van Nijnatten, 2010; Persson Thunqvist, 2003). Utfallet av sådana samtal uppvisar återkommande på mer eller mindre lyckosamma kompromissartade lösningar på dylika dilemman (Linell, 2011b).

Inom socialt arbete kan dilemmat handla om, som i van Nijnattens (2010) studie ovan, att en socialarbetare behöver etablera en förtroendefull relation till en förälder för att få tillförlitlig information om ett barn samtidigt som socialarbetaren agerar myndighetsutövare med befogenhet att använda informationen för att rapportera missförhållanden. Särskilda samtalsmönster kan därigenom utvecklas som ett sätt att

lösa eller hantera dilemmat. Vidare visar van Nijnatten (2007) hur socialarbetare intar ett icke-värderande förhållningssätt och undviker anklagelser i syfte att klienten ska vilja delge mer information. Genom att uttrycka sig vagt kring sina maktbefogenheter, och på så sätt tona ner sin auktoritära position, kan socialarbetarens skilda roller – att erbjuda hjälp och utöva kontroll – samexistera. Men detta resulterar även i att maktförhållandet mellan socialarbetare och klienten blir otydligt (även van Nijnatten m.fl., 2001).

Sammantaget utgör tidigare forskning om offentligt organiserade samtal i olika institutionella kontexter en viktig grund för att fördjupa kunskapen om utredningssamtal inför medgivande om adoption som en kommunikativ praktik. Även om denna praktik är relativt outforskad inom befintlig samtalsforskning kan samtalen som ingår i verksamheten förväntas uppvisa typiska drag för institutionella samtal. Flera för verksamheten viktiga målsättningar och specifika institutionella uppgifter hanteras i och genom samtal. Det finns en inbyggd kunskapsasymmetri i samtalen genom att den professionella parten genomför samtalen som del av sin yrkesutövning till skillnad från de presumtiva adoptivföräldrarna som deltar under andra premisser (se Persson Thunqvist m.fl., 2012). Samtidigt är det ett strategiskt viktigt samtal där mycket står på spel för båda parterna. Givet dessa förutsättningar är det intressant att belysa de institutionella dragen i denna kommunikativa praktik. Ett syfte med framställningen av ovan anförd forskning har samtidigt varit att tydliggöra komplexiteten i institutionella samtal genom att uppmärksamma spänningsförhållanden och mångtydigheter som följer av olika dilemman och konkurrerande perspektiv. Den refererade forskningen som visat på hybrida drag i samtal har bidragit till en problematisering av att se institutionella samtal som entydiga samtalstyper. Istället är det viktigt att närma sig samtal utifrån en kontextuell förståelse av hur institutionella samtal kan villkoras av sammansatta målsättningar och perspektiv som kan dra samtalen i olika och ibland oväntade riktningar.

Flertalet studier om hybrida samtalspraktiker har undersökt de professionellas interaktionella metoder för att hantera mångtydiga uppgifter (Candlin & Maley, 1997; Sarangi m.fl., 2004; Persson Thunqvist, 2003). Framställningen av tidigare forskning visar som sagt på en kunskapslucka beträffande adoptionsutredningar som kommunikativ praktik. Befintlig forskning som lyfts fram (Noordegraaf m.fl., 2008a, 2008b) om adoptionsutredningar som en del av socialt arbete som praktik har bidragit med värdefull kunskap om hur en specifik kommunikativ resurs – hypotetiska frågor – används för att testa de sökandes lämplighet och för att förbereda dem för framtida föräldraskap. Viktigt att betona är dock att de utredningssamtal inför medgivande om adoption som studeras i denna avhandling är en samtalspraktik där den institutionella hybriditeten utgör själva ramen för aktiviteten (jmf. Sarangi, 2011). Det är därför fruktbart att anlägga ett kontextuellt perspektiv som innebär att samtal studeras i ett institutionellt sammanhang. Det innebär mer specifikt att professionellas kommunikativa strategier studeras i relation till de institutionella målen samt med en

kritisk blick på vad hybrida och motsägelsefulla institutionella målsättningar betyder för samtalens genomförande och utfall. Vidare riktas fokus på de kommunikativa dilemman som de sökande upplever och behöver hantera, och hur de navigerar och löser kommunikativa dilemman själva i situerade samspelssituationer.

Självpresentationer som kommunikativa handlingar

Studier om möten mellan professionella och klienter visar att i många institutionella sammanhang är klientens självpresentation centralt för samtalet. Det är genom klientens presentation av sig själv och sin situation som klienten kan visa att den uppfyller kraven för vissa kategorier. Självpresentationer kan ses som argumentativa medel som klienter använder för att förklara handlingar och framställa sig själv på ett önskat, och för sammanhanget lämpligt, sätt (Hydén, 2001; Juhila m.fl., 2014). Det blir särskilt nödvändigt om samtalet har en grindvaktande funktion och den professionella, mot bakgrund av klientens redogörelse, ska ta beslut om klientens liv (Erickson, 2011).

Individens självpresentationer och institutionella identiteter har undersökts inom flera områden av institutionella samtal (se *läkar-patientsamtal*, Heritage & Robinson, 2006; *barnmorskor och förstföderskor*, Heritage & Sefi, 1992; *anställnings- och antagningsintervjuer*, Adelswärd, 1988; Komter, 1991; Weston, 2021; *könsbekräftande vård*, Speers, 2010; *studievägledning*, Erickson, 2011; *ungdomshem*, Osvaldsson, 2002; *samarbetssamtal*, Smithson, Barlow, Hunter, Ewing, 2015). Olika studier har visat att hur en individ presenterar sig själv och sin situation är knutet till sammanhanget och de målsättningar som präglar situationen. I exempelvis samarbetssamtal kring vårdnadsfrågor visar Smithson m.fl. (2015) att föräldrarna hänvisar till barnets bästa i sina argumentationer för hur vårdnaden ska delas upp och presenterar sig som goda, barncentrerade, föräldrar.

Flera nyckelstudier har undersökt anställnings- och antagningsintervjuer, områden som ligger nära adoptionsutredningspraktiken: hur en sökande presenterar sig vid en anställnings- eller antagningsintervju är det underlag som en rekryterare bedömer och baserar sitt beslut om vem som ska erbjudas tjänsten eller platsen (Adelswärd, 1988; Komter, 1991). Adelswärd (1988) och Komter (1991) pekar på att självpresentationer kan göras med olika kommunikativa strategier och att intervjun kan betraktas som ett möte med grindvaktande funktion. Sökanden behöver kunna använda interaktionella resurser på ett, för det institutionella sammanhanget, lämpligt sätt för att hantera intervjun framgångsrikt och organisera sina svar för att presentera sig som kvalificerad för det sökta arbetet eller positionen (se även Sarangi & Roberts, 1999c; Weston, 2021). Exempelvis visar Adelswärds (1988) studie om anställningsintervjuer till svenska trainee-platser att personer behöver framställa sig själva som lämpliga genom att argumentera för sina positiva egenskaper men samtidigt undvika att uppfattas som självhävdande eller skrytsam. Man behöver beskriva sig själv som en bra och kompetent

person men som ändå har självdistans, ett slags trovärdighetsprojekt. Adelswärd conceptualiserar detta i termer av kommunikativa dilemman där potentiellt motstridiga förväntningar behöver förenas; den arbetssökande behöver balansera mellan att vara antingen distanslös eller distanserad i samtalet. Det innebär att den arbetssökande i viss mån behöver vara personlig i intervjun men inte så personlig att det uppfattas distanslöst. Att uppvisa distans till sig själv får å andra sidan inte bli överdrivet då arbetssökanden riskerar att uppfattas som opersonlig. Den rätta distansen i samtalet anses de arbetssökande ha som uppvisar förmåga att resonera kring sig själv utan att bli för mycket, eller för lite, personlig.

Även Komter (1991) visar i sin studie av anställningsintervjuer i Nederländerna vilka potentiella dilemman som kan uppstå när en person ska presentera sina kvalifikationer för ett arbete. Studien tydliggör hur arbetssökandena måste navigera mellan flera motstridiga krav; de måste visa villighet att anpassa sig till intervjuaren men samtidigt inte göra det på ett överdrivet sätt för att bibehålla trovärdigheten. Arbetssökandena behöver uppfattas som genuina vilket de gör när de framstår som ärliga och även avslöjar negativa saker om sig själva. Trovärdighetsprojektet blir med andra ord en vital del av de arbetssökandes självpresentationer. Samtidigt menar Komter att den som intervjuar en arbetssökande behöver förhålla sig till det sociala fenomenet att en arbetssökande presenterar en bild som är tillrättalagd för intervjusituationen. Under samtalens gång behöver intervjuaren därför "read between the lines" och finna den sanna bilden av de arbetssökande bakom deras presentationer (Komter, 1991: 49).

I anknytning till socialt arbete har studier fokuserat på klienters identiteter och självpresentationer som något som samkonstrueras i institutionella samtal och som utgör ett viktigt underlag för bedömning av en persons lämplighet för sociala insatser eller bedömning om andra åtgärder (Juhila & Abrams, 2011; Juhila & Pösö, 1999; van Nijnatten & Hofstede, 2003). Flera av de samtalsanalytiska studierna om det sociala arbetets praktik har undersökt olika kommunikativa sätt klienter och professionella använder för att upprätthålla sin position och legitimitet (t.ex. Hall m.fl. 1999; Hydén, 2001; van Nijnatten & Hofstede, 2003). Noordegraaf m.fl. (2009b, 2010) visar att trovärdiga självpresentationer är en central fråga även i adoptionsutredningar. Granskningen av adoptionssökandes självpresentationer handlar både om de sökandes föräldraförmågor och även det sökande paret samstämmighet. Att som par kunna fylla i varandras meningar och reflektera kring relationen bedöms som uttryck för paret goda relation. Vad sökanden svarar och hur de uppträder i utredningssituationen används senare i utredningsrapporten när socialarbetaren argumenterar för sökandens lämplighet att adoptera ett barn (Noordegraaf m.fl., 2010).

Den forskning som har studerat självpresentationer i institutionella sammanhang visar att självpresentationen behöver balanseras för att behålla trovärdighet; en persons lämplighetspresentation får inte bli överdriven (Adelswärd, 1988; Komter, 1991). I adoptionsutredningar har Noordegraaf m.fl. (2009b, 2010) synliggjort att presumtiva

adoptivföräldrar markerar sin vanlighet i syfte att inte uppfattas för perfekta. Det saknas dock studier om hur adoptionssökande hanterar att vara i en position där de ska visa sin lämplighet och samtidigt delta i samtalsaktiviteter som har som syfte att utveckla deras förberedelse för adoption. Med utgångspunkt i adoptionsutredningssamtal är det möjligt att studera närmre hur klienters självpresentationer som trovärdiga och kompetenta framtida föräldrar etableras i en hybrid praktik med motstridiga förväntningar och med asymmetriska maktrelationer.

SAMMANFATTNING: ATT STUDERA UTREDNINGSSAMTAL SOM INSTITUTIONELL PRAKTIK

Avhandlingen är teoretiskt positionerad inom det forskningsfält som betraktar det sociala arbetets praktiker som en plats där språket har en avgörande roll för hur institutionella uppgifter genomförs och för hur den institutionella praktiken 'blir till' (t.ex. Hall m.fl., 2014a, Jokinen m.fl., 1999; Taylor & White, 2000). Tidigare studier visar att professionella använder särskilda strategier för att kombinera olika institutionella syften och för att hantera kommunikativa dilemman som kan uppstå när motstridiga uppgifter behöver förenas (Sarangi m.fl., 2004; van Nijnatten, 2007, 2010). Dessa studier har fokus på de professionellas strategier och mer sällan har klientens roll varit i fokus för forskningen. I ett perspektiv där interaktion och samtal ses som en samproduktion mellan deltagare är även klientens position och bidrag viktiga när man ska studera praktiken. De få studier som gjorts inom adoptionsforskningen med ett samtalsanalytiskt fokus har visat att adoptionssökanden är orienterade mot att visa sin lämplighet för ett framtida föräldraskap (Noordegraaf m.fl., 2008a, 2010). Hur presumtiva adoptivföräldrar hanterar hybrida institutionella mål i utredningssamtal inför medgivande om adoption är dock fortfarande en utforskad praktik. Ett sätt att göra det är att fokusera på hur enskilda yttranden är del av större, övergripande, institutionella mål. Metodologiskt innebär det att yttrandena analyseras både i sin lokala kontext och i relation till det institutionella sammanhanget.

Att betrakta utredningssamtal inför medgivande om adoption som kontextualiserade samtalspraktiker innebär att det som sker inom praktiken relateras till den sociala situationen och de för situationen relevanta normerna och syftena (Linell, 2011a; Sarangi & Roberts, 1999a). Avhandlingens analytiska fokus innebär att utredningssamtal mellan familjerättssekreterare och presumtiva adoptivföräldrar studeras i relation till det institutionella sammanhanget som samtalen är del av. Hur lämplighet görs bedömningsbart i samtal förstås således utifrån iscensättandet, *hur det görs*, och sammanhanget, det vill säga de ramar och normer som präglar praktiken. Det är en tvärvetenskaplig ingång där metoder för att empiriskt studera kommunikation kombineras med metoder för att analysera den sociala situationens betydelse för

interaktionen. Möten inom det sociala arbetets praktik är komplexa och det krävs därför olika metoder och utgångspunkter för att studera komplexiteten (Kullberg & Cedersund, 2001). Att skapa sig viss kunskap och kännedom om en institutionell praktik, och de förväntningar som ligger till grund för den, är utifrån en tvärvetenskaplig ansats relevant för analysen av vad deltagarna gör. I nästkommande kapitel redogörs för de material och metoder som används i avhandlingen för att åstadkomma en sådan tvärvetenskaplig analys av praktiken.

KAPITEL 5. STUDIENS GENOMFÖRANDE

I denna del av avhandlingen kommer studiens genomförande beskrivas. Detta innefattar vilka typer av material som avhandlingen bygger på, vilka som deltar i de olika delstudierna samt hur materialen har bearbetats metodologiskt och analytiskt. Avsnittet innehåller även en redogörelse för etiska överväganden och metodologiska reflektioner.

Avhandlingen ingår i ett större forskningsprojekt⁹ och omfattar två delstudier. Resultaten från delstudie 1 redovisas i Artikel I och resultaten från delstudie 2 redovisas i Artikel II och III. Delstudie 1 bygger på gruppintervjuer med familjerättssekreterare med erfarenhet av medgivandeutredningar. Studien fokuserar på familjerättssekreterares erfarenheter, förståelse och diskussioner av utredningsuppdraget och specifikt samtalet som utredningsverktyg. Delstudie 2 handlar om hur utredningssamtal genomförs i praktiken och baseras på inspelade utredningssamtal mellan familjerättssekreterare och personer som ansöker om medgivande att ta emot ett barn för adoption. Intervjuer med familjerättssekreterare har möjliggjort analys av professionellas perspektiv på den institutionella uppgiften, mer specifikt på utredningssamtalet, och gett kontextuell information om praktiken (t.ex. Komter, 1991; Sarangi, 2005). Inspelade utredningssamtal har dokumenterat den verbala interaktionen och genomförandet av utredande samtal mellan familjerättssekreterare och presumtiva adoptivföräldrar. Dessa två materialtyper har tillsammans möjliggjort en bred och djup analys av hur utredning inför medgivande om adoption görs genom samtal.

DATAINSAMLING

Intervjuer med familjerättssekreterare

Materialet för delstudie 1 består av fyra gruppintervjuer med 16 familjerättssekreterare vid fyra olika familjerättsenheter (se tabell 1 för fördelning). Samtliga

⁹ Studien har genomförts inom ramen för forskningsprojektet *Förberedelse för föräldraskap. Medgivandeutredningen som institutionell process*. Projektet är finansierat av Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd (FORTE), Dnr 2015-00542.

familjerättssekreterare som deltog i intervjuerna arbetade, eller hade arbetat, med utredning inför medgivande om adoption.

Deltagare

I rekryteringen av informanter tog jag kontakt med fyra enhetschefer på familjerättsenheter i medelstora och stora städer geografiskt belägna i olika delar av Sverige. Jag informerade om mitt forskningsintresse och studiens fokus samt frågade om familjerättssekreterare på de aktuella enheterna var intresserade av att bli intervjuade kring frågor om utredning av presumtiva adoptivföräldrar. Enhetscheferna tillfrågade sedan de familjerättssekreterare som arbetade, eller hade arbetat, med medgivandeutredningar och återkopplade därefter till mig. Samtliga tillfrågade ville delta och fick vid intervjuernas genomförande mer information om studiens syfte, hantering av forskningsdata (arkivering, sekretess och pseudonymisering vid transkribering) samt att det närsomhelst var möjligt att avbryta deltagandet. Deltagarna gav muntligt samtycke till att delta vid intervjutillfället. Samtliga deltagare hade flera års yrkeserfarenhet av olika typer av utredningsarbete i det sociala arbetets praktik. Merparten hade lång erfarenhet av att göra medgivandeutredningar och flera hade även erfarenhet av att ha arbetat som utbildare inom ramen för föräldrautbildningen inför adoption. De med längst erfarenhet hade arbetat i 20 år med medgivandeutredningar, ytterligare en grupp hade 10-15 års erfarenhet. Ett fåtal deltagare hade kortare (mindre än 2 år) yrkeserfarenhet av medgivandeutredningar men de hade flera års erfarenhet av annat utredningsarbete inom socialt arbete.

Tabell 1. Gruppintervjuer

Gruppintervjuer med familjerättssekreterare	Antal deltagare (exkl. intervjuare)	Intervjuns längd
Familjerättsenhet 1	5	59 min
Familjerättsenhet 2	5	62 min
Familjerättsenhet 3	4	60 min
Familjerättsenhet 4	2	64 min

Genomförande av gruppintervjuer

Intervjuerna genomfördes hösten 2014 på de olika familjerättsenheterna. Jag genomförde samtliga intervjuer själv och antalet intervjudeltagare varierade från två till fem¹⁰ stycken. Alla grupper bestod av befintliga arbetslag vilket innebar att familjerättssekreterarna träffade varandra kontinuerligt i sitt ordinarie arbete. Intervjuerna spelades in med diktafon och videokamera och varade i ungefär 60 min. Deltagarna visade inledningsvis att de var medvetna om kameran och i vissa grupper kommenterades detta men efter en kort stund var det ingen deltagare som signalerade att kameran upplevdes besvärande. Videokamera gjorde det möjligt att i efterhand avgöra vem som talade då det i en del grupper var livliga diskussioner där flera deltagare talade samtidigt.

Intervjuerna var semistrukturerade med det övergripande temat 'bedömningsprocessen av presumtiva adoptivföräldrar'. Jag var förberedd med en intervjuguide med frågor ämnade att sätta i gång och sedan fördjupa samtalen kring olika teman (se t.ex. Willig, 2013). Intervjuguiden innehöll drygt 40 frågor som var indelade i fyra olika teman; 1) Medgivandeutredningens syfte och dilemman, 2) adoptionssökandens position och roll i utredningen, 3) Adoptivbarnets position och behov samt 4) Det professionella samtalet som utredningsverktyg. Jag inledde intervjuerna med att be familjerättssekreterarna att beskriva hur en medgivandeutredning går till på deras familjerättsenhet. Svaret på den frågan ledde sedan samtalet in på andra ämnen, oftast av deltagarna själva. Under gruppintervjuerna behandlades flera områden som rörde utredning av presumtiva adoptivföräldrar.¹¹ De förberedda frågorna hjälpte mig att ställa följdfrågor för att få ytterligare beskrivningar och att stämma av att intervjuerna berörde de ämnen som jag ville. Jag försökte undvika att styra samtalen och istället låta deltagarna leda diskussionerna. Detta resulterade i att intervjutillfällena snarare kan liknas vid samtal där deltagarna resonerade med varandra istället för att enbart svara på mina frågor.

Intervjuerna kan på flera sätt liknas vid fokusgruppsintervjuer, exempelvis uppmuntrades deltagarnas samtal med varandra som ett led i att få syn på den professionella diskursen (se t.ex. Kitzinger, 1994; Wilkinsson, 1998). När fokusgrupper används som metod i kvalitativa studier finns ett analytiskt intresse för hur deltagarna interagerar (Morgan, 1996; Willig, 2013). Detta har inte varit ett uttalat analytiskt fokus i min studie utan intervjuerna har varit tydligt organiserade utifrån min agenda att få beskrivningar av hur de professionella ser på uppdraget att utreda presumtiva adoptivföräldrar och hur de beskriver att de genomför sin institutionella uppgift. Jag har därför valt att benämna intervjuerna som gruppintervjuer trots att det finns flera likheter med fokusgruppsintervjuer.

¹⁰ Vid två tillfällen deltog socionomstudenter som var placerade vid den aktuella enheten för verksamhetsförlagd praktik. Dessa deltog som observatörer och räknas därför inte in i antalet deltagare.

¹¹ Vid intervjuernas genomförande hade Socialstyrelsens (2014) nya handbok om utredning vid adoption nyligen givits ut. Med anledning av detta refererade deltagarna både till handboken från 2008 och 2014.

Jag valde att använda mig av befintliga arbetsgrupper av familjerättssekreterare i mina gruppintervjuer. Befintliga arbetsgrupper har en rad fördelar; deltagarnas uppbyggda samtalsvana kan underlätta samtalet och de kan använda sitt dagliga arbete som referensram (Willig, 2013; se även Billig, 1997). Under gruppintervjuerna använde familjerättssekreterarna familjerättsenhetens rutiner och sina erfarenheter från tidigare utredningsärenden som referens. Eftersom gruppintervjuerna bestod av familjerättssekreterare från samma familjerättsenheter var det inte möjligt för deltagarna att jämföra arbetssätt mellan olika arbetsplatser. Under intervjuerna uppdagades dock att arbetssätten kunde variera även inom en arbetsgrupp. Därtill hade familjerättssekreterarna olika erfarenheter som de använde aktivt under intervjun. Exempelvis kunde en deltagare säga ”jag brukar kombinera nätverksmöten med hembesök”. Som svar på ett sådant uttalande kunde en annan deltagare säga ”jaha det gör inte jag utan jag genomför dem var för sig”. Utifrån de skilda arbetssätten kunde samtalen sedan utvecklas kring fördelarna med respektive genomförande. De deltagare som hade lång erfarenhet av medgivandeutredningar gjorde jämförelser med hur de arbetade tidigare och hur de upplevde mötet med adoptionssökande då.

Inspelade utredningssamtal

Delstudie 2 består av inspelade utredningssamtal mellan familjerättssekreterare och presumtiva adoptivföräldrar.¹² Materialet omfattar 36 timmar inspelning från 24 utredningssamtal.

Deltagare: Rekrytering av familjerättssekreterare och bortfall

Kontakten med dem som kom att bli studiens deltagare initierades dels genom kontakt med familjerättssekreterare som deltagit i gruppintervjuerna i delstudie 1 och som uttryckt intresse för ett fortsatt deltagande i forskningsprojektet, dels genom telefonkontakt med enhetschefer på andra familjerättsenheter.¹³ Både familjerättssekreterare som deltagit i delstudie 1 och de enhetschefer som jag tog kontakt med fick information om forskningsprojektet, studiens förutsättningar och vad ett deltagande skulle innebära. Enhetscheferna fick sedan tillfråga familjerättssekreterare som arbetade med medgivandeutredningar om de var intresserade av ett eventuellt deltagande och om de önskade få mer information. I en majoritet av fallen besökte jag de familjerättsenheter som uttryckte intresse för att delta i studien. De familjerättssekreterare som sedan ville delta fick utförlig skriftlig och muntlig

¹² Även en socionomstudent och referenspersoner (släkt och vänner till sökande) deltog vid enstaka tillfällen.

¹³ Studien etikprövades innan kontakten med de potentiella deltagarna initierades, läs mer i avsnittet ”Etiska överväganden”.

information om studien och de etiska dilemman som aktualiseras samt hanteringen av dessa. De lämnade därefter skriftligt samtycke till att delta.

Nästa steg i rekryteringen av deltagare skedde genom att familjerättssekreterarna fick i uppgift att vidarebefordra skriftlig information om studien till personer som ansökte om medgivande för adoption. Detta förfarande innebar att jag som forskare inte behövde ta personlig kontakt med de adoptionssökande. Däremot fanns möjligheten för dem att ta personlig kontakt med mig eller med handledare för forskningsprojektet. Efter att de adoptionssökande fått information om studien och tid att tänka över det eventuella deltagandet, fick familjerättssekreterarna i uppdrag att tillfråga dem om de ville delta i studien. De som valde att delta signerade ett skriftligt samtycke som respektive familjerättssekreterare vidarebefordrade till mig.

Utredningssamtal mellan familjerättssekreterare och presumtiva adoptivföräldrar är ett svårtillgängligt forskningsmaterial, dels för att det handlar om en praktik i vilken människors privata liv granskas vilket alltså gör det till ett etiskt känsligt material¹⁴ som fordrar extra medvetenhet och känslighet, dels för att medgivandeutredningar är ett sällanärend¹⁵ även i de större städerna. För att säkerhetsställa att jag fick tillräckligt med material behövde jag därför ha ett brett sökfält under rekryteringsprocessen.

Sammanlagt 18 familjerättsenheter har blivit tillfrågade om att delta i studien. 11 avböjde deltagande av olika anledningar (för detaljer se tabell 2). Av dem som angav ett tydligt skäl till att inte delta var det sju (7) som hänvisade till arbetssituationen, att den var pressad och att familjerättssekreterarna inte upplevde att de hade utrymme för engagemang i något utöver sina ordinarie arbetsuppgifter. Av dessa sju (7) var det fyra (4) fall där familjerättssekreterarna uttryckte ett starkt intresse för att delta i studien men där yttre omständigheter såsom en omorganisation, nytillkomna uppdrag eller lokalbyte, utgjorde hinder för att delta. En (1) familjerättsenhet ville inte delta då studien inte var en uttalad metodutvärdering. Tre (3) familjerättsenheter tackade nej till att delta utan vidare förklaring.

Sju (7) familjerättsenheter ville delta i studien. Två (2) av dessa fick under studiens första år inte in några ansökningar om medgivande för adoption och valde därför att inte vara med i studien. En (1) försökte spela in ett samtal men familjerättssekreteraren valde sedan att avbryta deltagande av olika anledningar. I efterhand visade det sig att diktafonen inte hade fungerat vid inspelningstillfället. Slutligen var det fyra (4) familjerättsenheter som var delaktiga i att samla in data till forskningsprojektet.

¹⁴ Se Lag (SFS 2003:460) om etikprövning av forskning som avser människor.

¹⁵ Under 2020 gjordes det 451 medgivandeutredningar i hela landet. Om man sprider ut dessa på alla kommuner i Sverige så blir det drygt 1,5 medgivandeutredningar per kommun.

Tabell 2. Deltagande och bortfall

Tillfrågade familjerättsenheter	Deltog	Ville delta	Ville ej delta
18	4	7	11
		Fullföljde ej: Inga ansökningar: 2 Avbröt deltagande: 1	Anledningar: Arbetsituation: 7 Studiens fokus: 1 Utan skäl: 3

När det gäller adoptionssökande var det bara en (1) av de tillfrågade som tackade nej till att delta i studien. Vid två (2) tillfällen (vid olika familjerättsenheter) har adoptionssökanden inte blivit tillfrågade om att delta. Vid ett av dessa tillfällen valde familjerättssekreterare själva att inte tillfråga sökanden. På grund av sekretess vet jag inget om detta ärende mer än att omständigheterna var sådana att familjerättssekreterarna inte ansåg att det var lämpligt att involvera sökanden i studien. Vid det andra tillfället glömde familjerättssekreteraren bort studien då det hade gått lång tid från det att information om studien gavs tills att en ny ansökan om medgivande inkom till enheten. Efter denna händelse började jag regelbundet höra av mig till alla familjerättsenheter som var involverade för att påminna om studien.

Inspelningsprocedur

Tidigt i utformningen av forskningsprojektet aktualiserades frågan om hur insamlingen av material från faktiska utredningssamtal skulle genomföras. Utredningssamtal inför medgivande om adoption är en praktik där människors önskan om att bilda familj är under granskning och där människor förväntas tala om sina mest privata angelägenheter. Med anledning av detta blev frågan om hur materialet skulle samlas in särskilt viktig. Efter flera överväganden togs beslutet att involvera familjerättssekreterarna i insamlingen av materialet och på så sätt undvika att en utomstående forskare närvarar när känsliga frågor diskuteras. Andra vägar för att samla in materialet övervägdes men av etiska skäl var det få alternativ som var möjliga. Att sprida information via föräldrautbildningen var ett alternativ som övervägdes. Det bedömdes dock att förfarandet skulle vara praktiskt och etiskt komplicerat samt tidskrävande. Det skulle bland annat kräva att flera kontakter i olika led etablerades innan insamlingen kunde påbörjas och det ansågs inte troligt att ett sådant förfarande skulle generera tillräckligt många deltagare inom projektets tidsram. Att överlåta ansvaret till

familjerättssekreterarna gjorde inte insamlingsproceduren oproblematisk utan väckte andra etiska dilemman som jag som forskare har behövt förhålla mig till (se avsnittet ”Etiska överväganden”).

Insamlingen av forskningsmaterialet genomfördes under tidsperioden våren 2016 till våren 2018. Utredningssamtalen mellan familjerättssekreterare och presumtiva adoptivföräldrar spelades in med diktafon. Jag tillhandahöll inspelningsutrustning och familjerättssekreterarna ansvarade för inspelningarna. I samband med att jag lämnade över den tekniska utrustningen instruerade jag familjerättssekreterarna om hur inspelningsutrustningen fungerar. Jag utformade även en enklare användarguide som skulle underlätta användningen. De allra flesta hade använt diktafoner tidigare i arbetet, antingen som en del av vidareutbildning eller i forskningsprojekt. Familjerättssekreterarnas uppgift i insamlingen var att inför varje samtal aktualisera frågan om deltagande i studien (se utförlig diskussion i avsnittet ”Etiska överväganden”) samt att starta och stänga av inspelningsutrustningen. Familjerättssekreterarna förvarade diktafonerna med de inspelade samtalen inlåsta på familjerättsenheten tills jag hämtade dem.

Inspelade samtal

Materialet inkluderar sju (7) ärenden som har samlats in vid fyra (4) olika familjerättsenheter.¹⁶ Sammantaget är det sex (6) kvinnliga familjerättssekreterare som har deltagit i de inspelade utredningssamtalen. Tre (3) familjerättssekreterare, från två (2) familjerättsenheter, har både deltagit i gruppintervjuerna i delstudie 1 och senare i de inspelade utredningssamtalen för delstudie 2. Två familjerättssekreterare är involverade i fler än ett av de ärenden som finns med i materialet för delstudie 2. 11 adoptionssökande, varav sex (6) kvinnor och fem (5) män, har deltagit i studien. Både par och ensamstående adoptionssökande finns representerade i materialet. Se tabell 3 för översikt.

¹⁶ Datainsamlingen omfattade även en närståendeoption. Då den typen av utredning skiljer sig från medgivandeutredning vid internationell adoption, bland annat då det i den finns ett känt barn och en eller flera biologiska föräldrar delaktiga i utredningen, valde jag att ej inkludera den i studien.

Tabell 3. Inspelade utredningssamtal redovisade per ärende

Förkortningar: *PAR*: ett gift¹⁷ par som ansöker tillsammans, *ENS K*: ensamstående kvinna, *ENS M*: ensamstående man.

Ärende 1	ENS K						Totalt
Enhet 1							
Träffar	Träff 1	Träff 2	Träff 3	Träff 4			4
Typ	Informations-samtal	Samtal	Hembesök	Avslutande samtal			
Inspelade	Nej	Ja	Ja	Ja			3 av 4
Inspelade minuter		20 min	55 min	55 min			130 min
Notering		Tekniska problem. Halva samtalet är ej inspelat.	Referenspersoner deltog.				

Ärende 2	PAR						Totalt
Enhet 2							
Träffar	Träff 1	Träff 2	Träff 3	Träff 4	Träff 5		5
Typ	Gemensamt Samtal	Enskilt samtal kvinna	Enskilt samtal man	Gemensamt samtal vid hembesök	Gemensamt avslutande samtal		
Inspelade	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja		5 av 5
Inspelade minuter	1h 15 min	1h 35 min	1h 20 min	1h 10 min	25 min		345 min
Notering					Medan paret läste utkast till rapporten stängdes diktafonen av.		

Ärende 3	PAR						Totalt
Enhet 3							
Träffar	Träff 1	Träff 2	Träff 3	Träff 4			4
Typ	Informations-samtal	Enskilt samtal kvinna	Enskilt samtal man	Gemensamt samtal			
Inspelade	Nej	Ja	Ja	Nej			2 av 4
Inspelade minuter		2h 45 min	2h 15 min				300 min
Notering				Paret meddelar att de ej går vidare med sin ansökan.			

¹⁷ Vid tidpunkten för insamlingen av data krävdes att de som ville adoptera gemensamt var gifta. År 2018 ändrades detta och även ogifta par får numera adoptera gemensamt.

Ärende 4 Enhet 3	PAR						Totalt
Träffar	Träff 1	Träff 2	Träff 3	Träff 4	Träff 5	Träff 6	6
Typ	Informations-samtal	Enskilt samtal kvinna	Enskilt samtal man	Gemensamt samtal	Gemensamt samtal	Gemensamt samtal i samband med hembesök	
Inspelade	Nej	Ja	Ja	Nej	Ja	Ja	4 av 6
Inspelade minuter		2h 30min	2h 50 min		1h 20 min	1h 15 min	475 min
Notering				Inspelning glömdes bort.			

Ärende 5 Enhet 3	ENS M						Totalt
Träffar	Träff 1	Träff 2	Träff 3	Träff 4	Träff 5		5
Typ	Informations-samtal	Samtal	Samtal	Samtal	Hembesök		
Inspelade	Ja	Ja	Ja	Ja	Nej		4 av 5
Inspelade minuter	35 min	3 h	1 h 20 min	1h 25 min			380 min
Notering							

Ärende 6 Enhet 3	PAR						Totalt
Träffar	Träff 1	Träff 2	Träff 3	Träff 4	Träff 5		5
Typ	Informations-samtal	Enskilt samtal kvinna	Enskilt samtal man	Gemensamt samtal	Avslutande samtal med hembesök.		
Inspelade	Ja	Ja	Ja	Ja	Nej		4 av 5
Inspelade minuter	30 min	2 h 30 min	2 h 25 min	1h 20 min			405 min
Notering					Kortare samtal, kompletterande uppgifter.		

Ärende 7 Enhet 4	ENS K						Totalt
Träffar	Träff 1	Träff 2	Träff 3	Träff 4			4
Typ	Informations-samtal	Samtal	Samtal	Hembesök			
Inspelade	Nej	Ja	Ja	Nej			2 av 4
Inspelade minuter		60 min	60 min				120 min
Notering	Tekniska problem, ingen inspelning.						

I de flesta fall fick adoptionssökanden information om studien i samband med det första mötet med familjerättssekreteraren. På grund av detta är det första samtalet i majoriteten av fallen inte inspelat eftersom sökanden inte givit samtycke till att delta än. I några fall fick sökanden information brevledes innan första besöket och då har även det första samtalet spelats in. Olika faktorer har resulterat i att vissa utredningssamtal inte har spelats in. Först och främst fick familjerättssekreterarna som deltog i studien frihet att avgöra om det var lämpligt, respektive olämpligt, att spela in ett samtal (jmf. Bredmar, 1999). Detta har vid två tillfällen inneburit att två olika familjerättssekreterare avstått från att spela in samtal (se ärende 3 och 7). Vid ett tillfälle glömde en familjerättssekreterare att spela in ett samtal (se ärende 4). Andra faktorer som påverkat mängden inspelat material är tekniken. I två fall har diktafonerna inte fungerat. I det ena fallet spelades inget av samtalet in (se ärende 7), i det andra fallet spelades halva samtalet in (se ärende 1). Hembesök har i vissa fall spelats in. När referenspersoner från sökandens nätverk har deltagit har samtycke även från dessa inhämtats (se ärende 1).

Med anledning av de ovan beskrivna omständigheterna omfattar inte materialet fullständiga samtalsserier. Samtalsserier möjliggör till exempel analyser av hur samtalsämnen eller specifika frågor återaktualiseras genom en serie av samtal (t.ex. Bülow, Persson Thunqvist & Cedersund, 2017). Analyserna av materialet i delstudie 2 har fokuserat på enskilda sekvenser kring vissa ämnen och har därför inte varit beroende av samtalsserier.

Kontextualisering av utredningssamtalen

Utredningsförfarandet ska följa de riktlinjer som Socialstyrelsen (2014) utformat och oavsett utredningsmetod har familjerättssekreterare som genomför medgivandeutredningar samma uppdrag och lyder under samma lagstiftning. De inspelade utredningssamtalen var både lika och olika till sin karaktär. Samtalens form kunde skilja sig åt men de innehöll samma teman. Tre av de involverade familjerättsenheterna följde inte en uttalad metod utan hade utarbetat ett utredningsförfarande med inspiration från olika utredningspraktiker samt utifrån de teman som finns beskrivna i handboken. Vid en av familjerättsenheterna uppgav de professionella att de använde en metod som delvis utgick från Kälvestenmetoden (om Kälvestenmetoden se t.ex. Rasmusson & Regnér, 2013).¹⁸ Exempelvis bestod det första utredningssamtalet (efter ett inledande informationssamtal) av en tydlig utfrågningsfas där förberedda frågor om sökandens bakgrund, nuvarande situation och syn på adoptivbarn ställdes. Frågorna följdes inte upp med frågor utan eventuella följdfrågor och fördjupningar gjordes vid nästkommande samtal. De efterföljande samtalen liknade till form och innehåll samtalen från de andra enheterna.

¹⁸ I Kälvestenmetoden ingår att en extern tolkare analyserar de genomförda samtalen. Detta tillämpades inte vid den aktuella familjerättsenheten.

Innehållsmässigt speglade de inspelade samtalen de teman som finns beskrivna i Socialstyrelsens (2014) riktlinjer för utredningens innehåll. Samtalen från samtliga enheter präglades av en dialog där familjerättssekreterarna ställde olika typer av undersökande frågor som uppmanade de presumtiva adoptivföräldrarna att delge sina kunskaper och sina föreställningar om adoption och adoptivbarn. Därtill fanns ett tydligt drag i familjerättssekreterarnas frågor som uppmuntrade till reflektion inom olika områden.

I varje utredningsärende genomfördes mellan fyra och sex samtal. I samtliga ärenden som involverar två sökande (d.v.s. ett par) genomfördes samtal med dem enskilt och gemensamt. Förutom samtal som hölls i familjerättsenheternas lokaler genomfördes hembesök hos sökanden och i en del fall även nätverkssamtal där personer som var utsedda som sökandens referenter deltog.

Utifrån min bearbetning av materialet har jag gjort en förenklad tematisk uppdelning av områden som diskuterades i olika utredningssamtal:

1. Sökandens bakgrund, uppväxt, nuvarande livssituation och sociala relationer:
Vart sökanden har vuxit upp, hur uppväxtfamiljen såg ut, relationen till de egna föräldrarna och syskon, tidigare erfarenheter av svårigheter, skolgång och utbildning, arbetssituation, vänner och umgänge, eventuella kärleksrelationer, resurser i det sociala nätverket.
2. Adoptivbarns bakgrund och behov:
Sökandens tankar kring adoptivbarns bakgrund och erfarenheter, vad ett adoptivbarn behöver, tankar kring adoptionsprocessen, hur föräldrautbildningen uppfattats och vad sökanden lärt sig under utbildningen.
3. Föreställningar om och förväntningar på ett framtida föräldraskap:
Motiv till adoption, sorg kopplat till barnlöshet, hur sökanden vill vara som förälder, hur sökanden planerar för ett framtida föräldraskap, hur sökanden tänker att hen ska agera i specifika situationer.

Frågor om bakgrund, uppväxt, livssituation och sociala relationer ställdes i något av de inledande samtalen. Frågor som handlade om framtiden och förväntningar på ett framtida föräldraskap kunde aktualiseras i samband med andra frågor, exempelvis kunde en fråga om sökandens egen uppväxt komma att handla om hur sökanden själv ville agera som förälder. Tema 2 och 3 vävdes många gånger samman, exempelvis kunde en fråga om adoptivbarns behov utvecklas till en specifik fråga om hur sökanden tänkte att den skulle göra för att hjälpa barnet att knyta an och känna sig trygg. En del frågor var mycket lika trots olika familjerättssekreterare och olika familjerättsenheter.

Familjerättssekreterarna började ofta samtalen med att berätta vad det aktuella samtalet skulle handla om, till exempel att samtalet skulle behandla sökandens bakgrund och om det fanns tid även frågor om sökandens nuvarande situation.

Familjerättssekreterarna kunde referera till redan genomförda samtal och saker som diskuterats vid tidigare träffar. Exempelvis kunde ett tidigare samtal användas som utgångspunkt: ”vi pratade om föräldraledighet förra gången, har ni tänkt något mer på det?”. Familjerättssekreterarna använde på så sätt tidigare samtal som resurs för att utveckla en fråga eller en diskussion. På ett liknande sätt tog de presumtiva adoptivföräldrarna stöd i tidigare diskussioner för att synliggöra hur de hade reflekterat kring en fråga. Familjerättssekreterarna frågade ofta adoptionssökandena om de hade frågor från föregående samtal eller om de hade funderat på något särskilt sedan sist. Genom att deltagarna refererade till tidigare genomförda samtal sammanlänkades samtalen (t.ex. Bülow m.fl., 2017). Analyserna av material fokuserar dock inte specifikt på hur ämnen eller frågor återaktualiseras i en serie av samtal.

ETISKA ÖVERVÄGANDEN

De etiska överväganden som har aktualiserats inom forskningsprojektet berör främst delstudie 2. I delstudie 1 intervjuades familjerättssekreterare utifrån sin professionella roll och intervjuerna berörde inte privata frågor eller uppgifter som går att hänföra till enskilda personer. I de fall de refererade till exempel som rörde klienter var det tydligt att de valde att tala i allmänna ordalag så att identifiering inte var möjlig. Delstudie 2 däremot innehåller etiskt känsligt forskningsmaterial.

Forskningsprojektet som helhet följer Vetenskapsrådets (2017) principer för god forskningssed. Delstudie 2 har blivit godkänd av den Regionala etikprövningsnämnden i Linköping (Dnr 2015/111-31). Samtliga deltagare i båda delstudierna har fått skriftlig och muntlig information innan deltagande. De har lämnat muntligt (delstudie 1) eller skriftligt (delstudie 2) samtycke till att delta och fått information om att de kan avbryta deltagandet närhelst de önskar. Marialet har förvarats i låsta arkivskåp och deltagarnas anonymitet har tillförsäkrats genom pseudonymisering vid bearbetning och presentation av forskningsresultat.

Ett stort inledande arbete med den här studien har handlat om hur insamlingen av data för delstudie 2 skulle genomföras utifrån ett etiskt perspektiv. Det föreligger en grundläggande maktobalans i mötet mellan familjerättssekreteraren och de personer som ansöker om att få bli adoptivföräldrar. Att bli tillfrågad om att delta i en studie när man befinner sig i den situationen kan därför vara problematiskt. I informationsmaterialet som gavs till familjerättssekreterare och adoptionssökande framgick det tydligt att forskningsstudien inte var bunden till den pågående medgivandeutredningen på något sätt och att utredningens utfall inte var styrt eller skulle påverkas av deltagande, eller ickedeltagande, i studien. I informationsmaterialet framgick även att forskningen inte gjordes på uppdrag av någon kommun.

Att säkerställa forskningsetiken under insamlingen

En viktig del för att säkerhetsställa att studien följer de etiska riktlinjerna har varit de samtal jag haft med familjerättssekreterarna som haft en betydelsefull uppgift i och med att de ansvarade för inspelningen av samtalen. Att lämna över ansvaret, i det här fallet både för information och insamling, kan i vissa fall vara nödvändigt, meningsfullt och etiskt motiverat.¹⁹ Eftersom jag inte närvarande vid inspelningarna och kunde fråga deltagarna om de ville delta, eller avgöra om det var olämpligt att spela in ett samtal, blev det viktigt att ha en dialog med familjerättssekreterarna om hur frågan om deltagande kunde aktualiseras och följas upp. Samtalen med familjerättssekreterarna har inbjudit till reflektion där de har fått beskriva sina erfarenheter av möten med olika adoptionssökande och hur dessa samtal har blivit. De har ombetts fundera på hur en adoptionssökande skulle kunna signalera att denne känner sig obekväm och hur de kan följa upp upplevelser från tidigare samtal samt hur de kan säkerhetsställa adoptionssökandes möjlighet att avbryta deltagande i studien. Ansvaret att göra avvägningar om ett samtal skulle spelas in eller inte har resulterat i att två olika familjerättssekreterare har valt att inte spela in samtal med sökande då de bedömde att det var olämpligt. Jag har fått information om anledningarna till att familjerättssekreterarna valde att inte spela in samtalen men eftersom det kan möjliggöra identifiering av deltagare kommer dessa anledningar inte redogöras för här.

Inspelningsutrustning är artefakter som kan påverka interaktionen. Min ambition var att samtalen mellan familjerättssekreterarna och adoptionssökandena skulle spelas in med videokamera. Det skulle ha gjort det möjligt att analysera icke-verbal kommunikation i form av gester, blickar och kroppspositioner (t.ex. Mondada, 2016). Eftersom videokamera kan upplevas som en mer påtaglig artefakt av deltagarna (Hofvendahl, 2006) fick deltagarna av etiska skäl möjlighet att välja utrustning och samtliga valde att använda endast diktafoner som spelade in ljud.

Reflektioner kring datainsamling

Följande utdrag²⁰ är ett exempel på hur inledningen på ett samtal mellan en familjerättssekreterare och en adoptionssökande kunde se ut:

F: så undrade jag om vet inte hur det (diktafonen)
funkar ((skratt))
A: nå((skratt)) vi får se

¹⁹ För en utförlig metodologisk diskussion kring insamling av data utan att en forskare är närvarande se Ericsson & Boyd, 2017; Mortensen, 2015.

²⁰ Transkriptionssymboler: F – familjerättssekreterare; A – adoptionssökande; (ord inom parentes) – författarens förtydligande; ((ord inom dubbel parentes)) – beskrivning av aktivitet; (.) – mikropaus.

- F: precis det får vi göra(.) ja var det några
frågor efter hembesöket
A: näe
F: nä

Familjerättssekreteraren säger till den presumtiva adoptivmamman att hon inte vet om diktafonen fungerar. Samtidigt lägger hon ner diktafonen på bordet och skrattar. Den presumtiva adoptivmamman skrattar också och säger ”vi får se”. Frågan kring om och hur inspelningsutrustningen påverkar informanterna och interaktionen är viktiga delar att diskutera i forskning som involverar människor.

En konsekvens av att inspelningen var familjerättssekreterarens ansvar var, som exemplet visar, att både familjerättssekreterarna och adoptionssökandena orienterade sig mot diktafonen som en tredje part. I exemplet ger både familjerättssekreteraren och den presumtiva adoptivmamman uttryck för att de inte vet om inspelningsutrustningen fungerar och de skrattar tillsammans. Detta innebär att familjerättssekreteraren, som annars besitter en maktposition i form av sin professionella roll, blir lekman i relation till forskningsprojektet vilket i sin tur tydliggör att forskningen varken är en del av utredningen eller genomförs i familjerättens regi. Det är en särskilt viktig etisk fråga att forskningen är fristående den professionella praktiken och inte ska användas av de professionella för att utvärdera eller granska utredningssamtalen.

Det finns flera exempel i materialet när diktafonen behandlades som en (ej närvarande) tredje part eller som ett materiellt objekt som både familjerättssekreterarna och de presumtiva adoptivföräldrarna talade om och till. Oftast handlade det om tekniken, om diktafonen fungerade och om deras röster skulle höras tillräckligt tydligt. Att stänga av diktafonen blev ofta en gemensam aktivitet där familjerättssekreteraren meddelade att diktafonen skulle stängas av och de adoptionssökande bekräftade. Vid något enstaka tillfälle refererade en familjerättssekreterare till diktafonen som ”forskaren” när hon skulle återge något som sagts innan det officiella samtalet började. Jag menar att detta är viktiga, och intressanta, exempel på hur närvaron av inspelningsutrustningen påverkar deltagarna och hur de positionerar sig i relation till forskningen. Istället för att se situationer då inspelningsutrustningens närvaro blir synlig i interaktionen som ett problem kan de betraktas som exempel på att utrustningen underlättar interaktionen (t.ex. Speers & Hutchby, 2003). Att deltagarna uppmärksammar diktafonen och det faktum att den spelar in samtalet visar också att de är medvetna om att de blir inspelade (jmf. Ericsson & Boyd, 2017).

MATERIALBEARBETNING OCH ANALYSMETOD

Avhandlingens två materialtyper har bearbetats med olika analysmetoder. Nedan redogörs för tematisk analys som har använts i bearbetningen av materialet från

gruppintervjuerna med familjerättssekreterarna (delstudie 1) samt för kontextualiserad samtalsanalys som tillämpats i bearbetning av materialet från de inspelade utredningssamtalen mellan familjerättssekreterare och adoptionssökande (delstudie 2). Båda delstudierna har involverat transkribering av tal till skrift varför ett inledande avsnitt handlar om detta.

Transkriptioner och översättningar av excerpt

Att transkribera samtal är en tidskrävande aktivitet (Willig, 2013). Transkriptioner ska inte misstas för att vara enkla återspeglings av vad som har sagts i ett samtal. Arbetet med att omvandla tal till text är i sig en analytisk aktivitet där den som transkriberar gör val och avvägningar (Ochs, 1979; se även Arminen, 2005; Hutchby & Wooffitt, 2008). Jag har utfört all transkribering själv, antingen i ett ordbehandlingsprogram eller i programmet *Transana*. Transkriptionerna är bland annat till för att göra analyserna tillgängliga för en läsare (Peräkylä, 2016) och är därför anpassade i sin presentation. Mina analyser som ligger till grund för artiklarna i avhandlingen är i första hand baserade på inspelningarna som finns av intervjuerna med familjerättssekreterarna och av utredningssamtalen. I det fortsatta analytiska arbetet har jag använt mig av de svenska transkriptionerna. För publicering i internationella tidskrifter krävs dock att de excerpt som redovisas är översatta till engelska. Detta medför både praktiska och teoretiska problem (Nikander, 2008). Översättningarna har gjorts med hänsyn till både samtalets innehåll och dess struktur. Att redovisa originaltranskriptionen är att föredra men av praktiska skäl (exempelvis vad som efterfrågas av tidskriften) har jag valt att i publikationerna endast använda de engelska översättningarna. I en av artiklarna är originalexcerpten bifogade.

Tematisk analys

Bearbetning och analys av intervjuerna med familjerättssekreterarna har utgått från principer för tematisk analys enligt Braun och Clark (2006, 2012) med syfte att identifiera genomgående mönster och teman i materialet. Angreppssättet kan betraktas som induktivt (Braun & Clarke, 2006; Graneheim, Lindgren & Lundman, 2017) då insamlingen av materialet inte styrdes av på förhand bestämda analysfrågor även om det övergripande kunskapsintresset handlar om utredning av presumtiva adoptivföräldrar. Jag valde att bearbeta och analysera hela materialet i ett första steg för att få insikt kring vilka olika aspekter av uppdraget som är särskilt relevanta, för att sedan göra en ytterligare fördjupad analys med fokus på hur deltagarna beskriver, förstår och diskuterar utredningssamtal inför medgivande om adoption. Analysfrågorna utvecklades genom bearbetningen av hela materialet.

Analytisk procedur

Den tematiska analysen har tillämpats på ett systematiskt, steg-för-steg, tillvägagångssätt för att säkerställa en noggrann och tillförlitlig analys (Braun & Clarke, 2006, 2012; Nowell, Norris, White & Moules, 2017). Analysarbetet påbörjades redan vid första genomlysningen av materialet som skedde i direkt anslutning till att en intervju var genomförd. I samband med genomlysningen förde jag anteckningar kring vilka ämnen som kommit upp under intervjun. Jag gjorde en förteckning över vilka frågor som diskuterats och redan här var det möjligt att se ett mönster kring vilka ämnen som kommit upp i samtliga gruppintervjuer. I samtliga grupper diskuterades informationssamtalet, föräldrautbildningen, processen för en medgivandeutredning, adoptivbarns behov, familjerättssekreterarens roll och uppdrag, ämnen och metoder i utredningen, hur ett utredningssamtal organiseras, vem som ansöker om att bli adoptivförälder, vad en adoptivförälder behöver veta och kunna om adoption samt svåra ämnen att tala med sökanden om och erfarenhet av komplexa ärenden. Alla grupper gjorde även historiska och personliga jämförelser kring hur utredning av presumtiva adoptivföräldrar har förändrats genom åren. Ämnena diskuterades inte avgränsat utan vävdes in i varandra. Braun och Clarke (2006) beskriver detta steg i analysprocessen som ett sätt att lära känna materialet och få en känsla av innehållet. Samtidigt menar de att steget ska ses som en aktiv process där analytiska idéer och mönster identifieras av forskaren och att det analytiska arbetet därmed har börjat.

I nästa steg transkriberade jag de delar som rörde de ämnen som hade diskuterats i samtliga intervjuer. I transkriberingsarbetet blev det än tydligare att ämnen, och beskrivningar, återkom i materialet som helhet. Det handlade om generella och likartade sätt att tala och resonera om vissa delar av utredningsförfarandet. Transkriberingen blev ytterligare ett sätt att lära känna materialet och komma vidare i det analytiska arbetet.

Efter transkriberingen kodades materialet manuellt utifrån innehåll. Detta genererade en mängd olika koder som delvis överlappade varandra. Kodningen i detta skede var på vad Braun och Clarke (2006) kallar semantisk nivå, det vill säga vad som är synligt och uttrycks explicit i materialet. Exempel på koder i detta första steg var; informationsträff, företräda barnet, barns bästa, barns särskilda behov och dubbla rollen som socialarbetare. Excerpten kodades således utifrån vad socialarbetarna talade om. I och med detta kunde vissa delar både kodas som "informationsträff" och "företräda barnet" om båda dessa ämnen aktualiserades. Vissa delar var svårare att koda och passade inte ihop med det övriga materialet. Det är dock viktigt att även dessa delar, som kan vara motsägelsefulla och skapa oreda, får finnas kvar och vara del av kodningsprocessen (Braun och Clarke, 2006, 2012).

När materialet hade kodats påbörjades sökandet efter övergripande teman under vilka olika koder kunde grupperas. I första hand sammanfogades de excerpter som redan var kodade likvärdigt. Exempelvis bildade de delar som kodats med "barns bästa" och

”barns behov” ett tema som benämndes ”Adoptivbarnets behov och rättigheter”. Vissa delar kunde dock inordnas under flera teman samtidigt. Efter den första sorteringen och ordnandet av teman följde en process i vilken samtliga teman bearbetades. Detta innefattade skrivarbete med redogörelse för teman och närmare beskrivning av varje excerpt som sorterats under respektive tema. I denna process omvärderades en del excerpt, vissa flyttades till nya teman och benämningar på teman ändrades.

Bearbetningen och kodningen av excerpten resulterade slutligen i identifieringen av fyra övergripande teman som behandlades i samtliga intervjuer. Dessa var:

- *Adoptivbarnets behov och rättigheter*
- *Föräldrautbildningens roll och funktion i utredningsprocessen*
- *Adoptivföräldrar som vanliga men även särskilt resursstarka personer*
- *Tala med sökanden om tidigare svårigheter*

I nästa steg valdes temat ”Tala med sökanden om tidigare svårigheter” ut för djupare analys. Riktlinjerna för utredning av presumtiva adoptivföräldrar pekar ut flera områden som ska behandlas i utredningssamtalen mellan familjerättssekreterare och adoptionssökande. Att tala med sökanden om tidigare svårigheter lyftes fram av familjerättssekreterarna som en central aspekt i utredningssamtalet och var det enda av alla lämplighetskriterier och riskfaktorer som fick så mycket utrymme i intervjuerna med familjerättssekreterarna. Familjerättssekreterarnas beskrivningar och diskussioner handlade både om hur de möjliggör samtal om svårigheter och deras egna strategier för att etablera ett sådant samtal men även vilka kärnaspekter av lämplighet som ’tal om svårigheter’ rymmer. Därtill handlade temat specifikt om utredningssamtalet och de förväntningar som familjerättssekreterarna gav uttryck för att de hade på presumtiva adoptivföräldrars deltagande och på samtalet. Temat ”Tala med sökanden om tidigare svårigheter” valdes därför ut för närmare granskning för att bättre förstå familjerättssekreterarnas syn på utredningssamtalet och förutsättningarna för bedömningspraktiken. Aspekter av samtalets roll och funktion i utredningen var även särskilt intressant utifrån avhandlingens syfte.

I samband med arbetet med temat påbörjades även en teoretisk analys av materialet. Denna process innebar att de tidiga analytiska fynden ställdes i relation till tidigare forskning och teori. I detta skede kopplades uttalandena i materialet samman med vad andra forskare inom adoptionsfältet redovisat samt med teorier länkade till socialt arbete och utredning av föräldraskap i mer generell mening. Givet att studien som helhet utgår från en socialkonstruktionistisk teoretisk ram så hade jag även ett analytiskt intresse för hur familjerättssekreterarnas resonemang kunde förstås i relation till en samhällskontext, hur uttalandena ”are the effect of a range of discourses operating within society” (Braun & Clarke 2006: 81). Det innebär att jag i analysen har undersökt

vilka övergripande föreställningar, idéer och antaganden som familjerättssekreterarnas resonemang kan härledas till.

I det analytiska arbetet har hänsyn tagits till kontexten kring de intervjuutdrag som specifikt rör samtal om svårigheter för att inte missa viktig information som kan påverka sammanhanget och tolkningen av det som sägs. Detta har inneburit att åter lyssna genom materialet, förfina transkriptioner och ifrågasätta de egna tolkningarna. Det är viktigt att poängtera att ambitionen med den här typen av analys inte är att hävda att de intervjuade socialsekreterarna tycker eller tänker på ett visst sätt, utan att beskriva det som uttrycks och analysera det i relation till överordnade diskurser. Med detta menas att professionellas beskrivning av sina egna arbetssätt speglar normativa förväntningar på den 'goda' praktiken (jmf. Silverman, 1997) vilka kan kopplas till generella förväntningar på identiteter såsom klienter, föräldrar etc.

Analysen av materialet i delstudie 1 har legat till grund för Artikel I i avhandlingen. Den handlar om hur familjerättssekreterare beskriver och argumenterar kring vilken funktion det fyller att tala med adoptionssökande om deras tidigare svårigheter, hur det kan göras och hur adoptionssökandes svar och agerande kan tolkas.

Kontextualiserad samtalsanalys

Inspelade utredningssamtal mellan familjerättssekreterare och presumtiva adoptivföräldrar har bearbetats och analyserats med utgångspunkt i kontextualiserad samtalsanalys (Adelswärd, 1995; Linell, 2011a). Det innebär att yttranden analyseras som mönster i ett specifikt sammanhang och som medel för att utföra kommunikativa uppgifter (mål eller projekt) (Linell, 1998). Det analytiska arbetet har i huvudsak utgått från perspektiv på samtal som situerade språkliga handlingar vilka behöver förstås i sitt institutionella sammanhang (se Linell, 1998, 2011a; Sarangi & Roberts, 1999a). Inom samtalsanalys riktas den analytiska blicken mot sekventiella och diskursiva detaljer såsom turtagning, konstruktioner av yttrande och pauser vilka bygger språkhandlingar. Återkommande språkhandlingar som etableras i samtalspraktiker betraktas som kommunikativa strategier, eller metoder, för att uppnå olika kommunikativa och sociala syften (Heritage & Clayman, 2010; Linell, 1998, 2009). Kommunikativa strategier är med andra ord handlingsmönster som är relaterade till övergripande kommunikativa mål (Norrby, 2014).

Enligt det analytiska perspektivet som jag tillämpar explicitgörs deltagares meningsskapande och förståelse i deras tal som är en sekventiellt organiserad aktivitet i en specifik institutionell kontext (se Linell, 1998; 2009). Ett yttrande visar hur en deltagare förstår en tidigare talares tur. Deltagares meningsskapande studeras genom att analysera vilken respons (svar) en deltagares yttrande får (så kallad "next-turn proof procedure", Hutchby & Wooffitt, 2008: 15). Ett yttrandes 'mening' ses i vidare bemärkelse. Det är bara en del av talarens förståelse som blir synligt i svarsresponsen.

Yttrandet blir meningsfullt i ett specifikt sammanhang och de kontexter som ramar in samtalet (Linell, 1998, 2009). Därför analyseras yttranden inte endast i sitt lokala sekventiella sammanhang, eller enbart utifrån sin turkonstruktion, utan nödvändigtvis med hänsyn till vad samtalen har för övergripande syften (d.v.s. att utreda personers lämplighet för adoptivföräldraskap och vara ett stöd för framtida föräldraskap).

I arbetet med materialet har jag vägletts av frågan: Vad är det som deltagarna, med hjälp av olika kommunikativa resurser, åstadkommer i interaktionen? (t.ex. Hutchby & Wooffitt, 2008; se även Arminen, 2005; Heritage & Clayman, 2010). Jag har även undersökt hur det som sägs kan förstås utifrån den kontext det sker i, det vill säga som del av en institutionell utredningssituation där samtalet syftar till att pröva och bedöma lämplighet för adoptivföräldraskap.

Analytisk procedur

Den analytiska processen har inkluderat fyra övergripande steg:

1. Transkribering
2. Läsning av transkriptioner och genomlysning av inspelningar
3. Identifiering av samtalens genomgående kommunikativa struktur
4. Kollektioner och analys av kommunikativa fenomen

De två första stegen i analysprocessen var överlappande då materialet samtalades in under en längre tidsperiod vilket innebar att jag började transkribera material medan data fortfarande samlades in. Utredningssamtalen transkriberades först i sin helhet i programmet *Transana* utifrån konventioner som har utvecklats inom den samtalsanalytiska (CA) traditionen av Jefferson (1984).²¹ En del talspråksdetaljer såsom överlappande tal, pauser, skratt och betoningar i form av röstvolym markerades i detta inledande steg. För de segment som sedan kom att stå i fokus för analys har transkriptionerna förfinats med högre detaljnivå.

I det fortsatta analysarbetet läste jag transkriptionerna parallellt med att jag lyssnade på inspelningarna och skapade mig därigenom en uppfattning om strukturen och kommunikativa mönster i samtalen (jmf. Arminen, 2005). Jag har låtit empirin vägleda mig istället för att leta utifrån på förhand bestämda uppfattningar om vad empirin bör innehålla (Hutchby & Wooffitt, 2008). Det praktiska analysarbetet kan därför bäst beskrivas som en process i vilken jag rört mig fram och tillbaka mellan empiri och tidigare forskning.

I nästa steg i den analytiska processen (identifiering av samtalets genomgående kommunikativa struktur) kategoriserade jag samtalen utifrån topiker. Topik är ett begrepp inom samtalsanalytisk forskning som betecknar vilken fråga eller vilket ämne

²¹ En förteckning över de konventioner som används finns som bilaga i aktuella artiklar.

som behandlas i ett samtal (Linell, 2011a, Norrby, 2014). De topiker som återfinns i ett samtal styr vad samtalet kommer handla om och vad som blir möjligt att säga. Kategoriseringarna av topiker i materialet gjordes med markeringar och noteringar i kanten (exempelvis föräldraledighet, barnuppfostran etc.) på de utskrivna transkriptionerna. Jag började även uppmärksamma familjerättssekreterarnas styrning av samtalen; hur de initierade och utvecklade topiker. Mönstret som karakteriserade samtalen bestod av att familjerättssekreterarna ställde frågor som ofta gav längre svar från sökandena; familjerättssekreterarna styrde samtalen kring adoptionsrelevanta ämnen och områden och talutrymmet dominerades av sökandenas svar på dessa frågor.

I arbetet med materialet har jag hela tiden återvänt till transkriptionerna, läst dem igen och fördjupat analysen. Intressanta instanser i materialet har lyssnats på och transkriberats på nytt. Potentiella analytiska fynd har jag diskuterat i olika forskningsssammanhang (t.ex. internationella och nationella data-workshops och högre akademiska seminarier). Dessa tillfällen har hjälpt mig att utveckla analyserna och att uppmärksamma nya detaljer i materialet. Det analytiska arbetet har handlat om att hitta generella mönster i hela materialet och att visa dessa med analyser av specifika exempel (Hutchby & Wooffitt, 2008). Samtidigt har varje exempel unika drag. Detta innebär att både generella och specifika mönster i exemplen har analyserats och lyfts fram.

Steg fyra i den analytiska processen inkluderade: identifiering av ett kommunikativt fenomen, skapande av en kollektion av fenomenet och jämförelser inom hela materialet (t.ex. Hutchby & Wooffitt, 2008). Exempelvis blev jag särskilt intresserad av hur familjerättssekreterarnas utvecklade utredningssamtalet och hur de formulerade frågor för att få mer detaljerade eller nyanserade svar av sökanden. Familjerättssekreterarnas diskursiva styrning av samtalet identifierade jag som ett intressant kommunikativt fenomen. Jag skapade en kollektion av familjerättssekreterarnas olika frågetyper som utgjordes av ja/nej-frågor, påståenden och klargörande frågor. Kollektionen undersöktes sedan närmare med fokus på frågornas funktion. För att förstå funktionen av familjerättssekreterarnas kommunikativa förflyttningar togs även adoptionssökandes svar i beaktan för att undersöka vilken innebörd yttranden gavs i sammanhanget (Linell, 2011a).

På samma sätt som i analysen av familjerättssekreterarnas olika frågetyper har jag arbetat med de presumtiva adoptivföräldrarnas svarsformuleringar. Jag har gjort flera kollektioner som bestått av olika typer av svar som de presumtiva adoptivföräldrarna gav på familjerättssekreterarnas frågor. Kollektionerna har baserats både på svarens form och innehåll. I analysen av detta kommunikativa fenomen har den sekventiella organiseringen (hur de presumtiva adoptivföräldrarna svarar) analyserats i detalj. I det senare analytiska arbetet har innehållet (vad de presumtiva adoptivföräldrarna säger) analyserats i relation till adoptionsutredningssamtals uppgifter och målsättningar.

De analytiska fynden är presenterade i avhandlingens andra och tredje artikel. Artikel II har fokus på familjerättssekreterarnas kommunikativa strategier, i form av

uppföljningsfrågor, i utredningssamtalet. I Artikel III analyseras hur presumtiva adoptivföräldrar organiserar sina svar, som kommunikativa strategier, då deras kunskap och förståelse utmanas.

KAPITEL 6. SAMMANFATTNING AV ARTIKLAR

ARTIKEL I

Wirzén, M. & Lindgren, C. (2020). 'It shouldn't just be these kinds of sunshine stories': Social workers' discussion of 'past difficulties' as a key theme in adoption assessment interviews. *European Journal of Social Work*, 24(4): 578–590.

Enligt Haagkonventionen är det mottagarlandets skyldighet att vid internationell adoption utreda om de personer som ansöker om att få bli adoptivföräldrar är lämpliga föräldrar och om de bör ges medgivande till att adoptera ett barn. Metoder för utredning och kriterier för lämplighet utformas av enskild konventionsstat. I Sverige finns det framtagna riktlinjer för utredningsförfarandet och områden som bör behandlas i utredningssamtalen, men Socialstyrelsen (2014) rekommenderar inte en specifik metod för genomförandet av medgivandeutredningen. Tidigare forskning visar att kriterierna vid bedömning av presumtiva adoptivföräldrars lämplighet har förändrats över tid (Lindgren, 2006). Detta har inneburit ett förskjutet fokus från individers yttre omständigheter till att individers personlighet och inre egenskaper har fått en mer central plats i utredning av deras lämplighet för adoptivföräldraskap (Herman, 2004).

I avhandlingens första studie undersöks hur familjerättssekreterare beskriver förfarandet vid utredning av presumtiva adoptivföräldrar. Artikeln bygger på fyra gruppintervjuer med 16 familjerättssekreterare. Intervjuerna berörde frågor om hur en medgivandeutredning genomförs och vilka ämnen som aktualiseras i utredningssamtal mellan familjerättssekreterare och presumtiva adoptivföräldrar. Materialet bearbetades med utgångspunkt i principer för tematisk analys (Braun & Clarke, 2006) vilket resulterade i fyra övergripande teman som berörde utredningssamtalens innehåll och form. Ett av dessa teman handlade specifikt om betydelsen av att i utredningssamtalen tala med adoptionssökande om deras upplevelser av tidigare svårigheter. I utredning av presumtiva adoptivföräldrar är det flera faktorer som ska beaktas men i familjerättssekreterarnas beskrivningar av sina arbetssätt lyftes adoptionssökandens förmåga att tala om tidigare svårigheter särskilt fram och artikeln fokuserar på varför detta ansågs som viktigt.

Analysen visar att ett samtal med presumtiva adoptivföräldrar om deras tidigare svårigheter tjäna flera institutionella syften. Att ha upplevt svårigheter och kunna tala om dem på ett öppet och reflekterande sätt beskrevs av familjerättssekreterarna som en

markör för adoptionssökandens lämplighet för adoptivföräldraskap. Erfarenheter av kriser och bearbetade svårigheter kunde enligt familjerättssekreterarna bidra till en persons mognad och göra personen mer rustad för framtida svårigheter. Lämplighetskriterier såsom att kunna reflektera och tänka nyanserat kring saker knöts samman med att kunna prata om tidigare svårigheter. Med detta framställdes presumtiva adoptivföräldrar som hanterat kriser och problem som mer lämpade för adoption.

De sökande som inte kunde, eller ville, delge upplevelser av svårigheter framställdes istället som problematiska i utredningssituationen. Detta illustrerades med en porträttering av sökanden som 'bara svarar på frågor' och alltså inte gav mer utvecklade svar trots att familjerättssekreterarna försökte bjuda in till reflektion. I motsats beskrevs de sökande som talade om sina tidigare svårigheter som öppna, tillmötesgående och villiga att delge olika delar av sitt liv. Önskan om att sökandena ska vara öppna med både positiva och negativa upplevelser från sina liv handlade enligt familjerättssekreterarna om att få en fördjupad bild av de sökande som personer men också om att pröva deras reflektionsförmåga.

Att familjerättssekreterarna åstadkommit ett samtal med de adoptionssökande om deras tidigare svårigheter beskrevs även som en markör för utredningens trovärdighet. Det blev ett bevis för att familjerättssekreterarna kommit förbi den tillrättalagda bilden som sökandena visar upp för att bedömas som lämpliga adoptivföräldrar. Detta förfarande skildrades av familjerättssekreterarna som ett sätt att 'skrapa på ytan' för att få fram mer trovärdiga beskrivningar av de presumtiva adoptivföräldrarna. Det här visar att en berättelse som innehåller information om tidigare problem, och alltså inte är en så kallad 'solskenshistoria', bedöms som mer trovärdig. Att familjerättssekreterarna lyckats etablera ett samtal med adoptionssökanden om tidigare svårigheter garanterar således både sökandens och utredningens trovärdighet.

Studien visar att de professionellas bedömningsdiskurs genomsyras av särskilda normer för adoptivföräldraskap, men även normer för klientskap. Familjerättssekreterarnas beskrivningar synliggör att presumtiva adoptivföräldrar förväntas tala om vissa saker på ett särskilt sätt. De behöver vara öppna och delge saker som varit svåra och de behöver göra detta på ett reflekterande sätt. I detta framträder idealet om ett självgranskande subjekt som frivilligt delar sina erfarenheter med familjerättssekreteraren i motsats till att enbart redovisa svar på frågor.

ARTIKEL II

Wirzén, M. & Cekaite, A. (2021). Assessing and assisting prospective adoptive parents: Social workers' communicative strategies in adoption assessment interviews. *Qualitative Social Work*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1177/1473325021989425>

Att utreda presumtiva adoptivföräldrar är en komplex uppgift för professionella familjerättssekreterare. Utredningen handlar först och främst om att utreda lämplighet men samtalen med familjerättssekreterare ska även vara ett tillfälle för adoptionssökande att förberedas inför ett eventuellt kommande adoptivföräldraskap. Likt många andra institutionella praktiker organiseras utredningssamtalen utifrån fråga-svar-sekvenser (Ehrlich & Freed, 2010) där sökanden genom sina svar visar och argumenterar för sin lämplighet att bli adoptivförälder (Noordegraaf m.fl., 2008a). Avhandlingens andra artikel undersöker hur familjerättssekreterare strukturerar och designar uppföljningsfrågor i utredningssamtal med presumtiva adoptivföräldrar och vilka funktioner dessa frågor fyller.

Analysen bygger på 36 timmar inspelat material från 24 utredningssamtal mellan familjerättssekreterare och presumtiva adoptivföräldrar. Med utgångspunkt i samtalsanalys och med fokus på yttrandenas funktion, beskrevs och analyserades familjerättssekreterarnas organisering av utredningssamtalen (Arminen, 2005; Heritage & Clayman, 2010). Resultaten visar att familjerättssekreterarna initierade frågeområden med en öppen fråga som bjöd in de sökande att delge sina tankar och idéer om ett ämne eller en situation. Utifrån sökandenas svar fördjupade och utvecklade familjerättssekreterarna samtalet med hjälp av en repertoar av frågekonstruktioner.

Med olika uppföljningsfrågor såsom förtydligande frågor, slutna (Ja/Nej) frågetyper, påståenden och sammanfattningar ledde familjerättssekreterarna samtalet in i adoptions- och föräldraskapsdiskussioner. Familjerättssekreterarnas förtydligande uppföljningsfrågor styrde samtalet in på mer konkreta aspekter av ett ämne och uppmanade de sökande att utveckla sina tankar inför familjerättssekreteraren. Slutna frågetyper och påståenden positionerade de sökande i en situation där de behövde antingen bekräfta eller säga emot familjerättssekreterarens presentation. Samtidigt bar sådana frågetyper en normativ förväntan på svarets innehåll. Analysen visar att istället för att enbart bekräfta eller avvisa familjerättssekreterarens påstående, engagerades sökandena i längre svarssekvenser där de förklarade och ändrade sina tidigare svar. På så sätt vägledades adoptionssökandenas svar i en förväntad riktning och därigenom skapade familjerättssekreterarna förutsättningar för att institutionellt relevanta svar formulerades av de sökande.

En del av familjerättssekreterarnas uppföljningsfrågor rymde även implicit kritik vilket pekade på något tveksamt eller tvetydigt i de sökandes svar som behövde utvecklas. Att sätta samman två, delvis motsägelsefulla, perspektiv och presentera dem för adoptionssökandena fungerade som en strategi för att ifrågasätta sökandenas beskrivning och ge dem möjlighet att ändra sina tidigare svar. Att synliggöra skillnaden mellan vad som är bäst för ett barn och vad som kan anses bäst för de presumtiva adoptivföräldrarna var en sådan strategi som resulterade i att sökandena formulerade svar som var orienterade mot det institutionellt förväntade perspektivet, nämligen att barnets behov är överordnat föräldrarnas.

I de fall då de sökande uppvisade svårigheter med att ge den typ av svar som var förväntat använde sig familjerättssekreterarna av ledtrådar, en strategi som liknar den lärare ofta använder i undervisningssammanhang (Arminen, 2005). Genom att ställa ledande, förslagsinriktade frågor, visade familjerättssekreterarna vad de sökande skulle orientera sitt svar mot. Det här sättet att ställa ledande frågor inriktade på särskilda aspekter av ett område transformerade samtalet till en läraaktivitet där sökandena gav information om vad som var viktigt att tänka på i sammanhanget, till exempel hur man ska tänka kring föräldraledighet utifrån barnets bästa.

Familjerättssekreterarnas kommunikativa strategier synliggör hur medgivandeutredningens syften realiserar genom att familjerättssekreterarna med sina frågor leder de sökandes svar i särskilda riktningar och hjälper dem att svara på sätt som uppfyller den institutionella agendan. Detta kommunikativa mönster gör det möjligt för familjerättssekreterarna att uppnå två hybrida institutionella syften: i) utredning av presumtiva adoptivföräldrars lämplighet, genom att frågorna skapar grund för bedömningsbara svar och ii) presumtiva adoptivföräldrars förberedelse för föräldraskap, genom att frågorna vägleder eller utbildar sökanden i perspektiv som berör barn och föräldraskap.

ARTIKEL III

Wirzén, M. (minor revisions). Constructing future parental suitability: Prospective adoptive parents' communicative strategies in adoption assessment interviews.
Text and Talk.

De samtal som görs inom ramen för medgivandeutredningen är ett av de sammanhang där adoptionssökande ska visa och argumentera för sin lämplighet att bli adoptivförälder. Det är i de svar som de sökande ger familjerättssekreterarna som deras lämplighet görs synlig och bedömningsbar. Att presumtiva adoptivföräldrar har en viss typ av kunskap, insikt och förståelse för innebörden av adoption är en av de många bedömningskriterier som familjerättssekreterare vägleds av i utredningsarbetet (Socialstyrelsen, 2014).

Utredning av presumtiva adoptivföräldrar har i det svenska sammanhanget ett tvådelat syfte; under utredningen ska familjerättssekreterarna utreda och bedöma adoptionssökandens lämplighet men utredningen ska även bidra till den sökandes förberedelse för adoption. Detta dubbla syfte synliggörs i hur familjerättssekreterarna hjälper adoptionssökande att formulera institutionellt önskvärda svar och vägleder dem att reflektera kring olika områden (se sammanfattning för Artikel II). Att adoptionssökandena blir hjälpta och vägleda i att formulera specifika svar kan indikera att de har bristande kunskaper och därmed ha potentiellt ansiktshotande konsekvenser.

Presumptiva adoptivföräldrars behov av att anpassa sina svar utifrån familjerättssekreterarens perspektiv och samtidigt formulera självständiga svar där de framstår som kunniga och kompetenta utgör grund för ett kommunikativt dilemma.

I avhandlingens tredje artikel används samtalsanalytiska metoder (Arminen, 2005; Heritage & Clayman, 2010) för att analysera de kommunikativa mönster som etablerades mellan familjerättssekreterare och presumtiva adoptivföräldrar, med särskilt fokus på deltagarnas kommunikativa strategier i relation till utredningssamtalets syften och mål. Materialet för studien omfattar 36 timmars audioinspelad data från 24 utredningssamtal. Analysen visar att presumtiva adoptivföräldrar var engagerade i en flerskiktad uppgift: de hanterade familjerättssekreterarnas vägledning samtidigt som de uppvisade sin lämplighet för framtida adoptivföräldraskap. Detta gjorde de genom en delvis överlappande två-stegsprocess där de först instämde med det familjerättssekreterarna hade sagt och ivrigt hävdade att de delade familjerättssekreterarnas perspektiv. I det andra steget utvecklade adoptionssökandena sina svar självständigt med utgångspunkt i familjerättssekreterarens resonemang. De uppvisade sin kunskap och/eller argumenterade för att de hade vissa förmågor och egenskaper på ett sätt som stödde presentationen av dem själva som lämpliga framtida föräldrar.

Studien visar att när de adoptionssökande blev presenterade för ett perspektiv, eller ett konkret förhållningsätt i en adoptionsfråga, instämde de med det familjerättssekreteraren sagt för att därefter omformulera eller utveckla innebörden av perspektivet. Adoptionssökandena visade med sina egna ord att de kände till och hade kunskap om det som familjerättssekreteraren hade presenterat för dem. De utnyttjade även möjliga tillfällen för att redogöra för sin adoptionsspecifika kunskap och visa att de hade insikt i adoptionsfrågor. I de fall de sökandes kunskap i en fråga blev ifrågasatt svarade adoptionssökandena med att bekräfta familjerättssekreterarens perspektiv samtidigt som de förklarade och utvecklade sitt ursprungliga svar. Denna kommunikativa strategi innebar att de sökande sammanförde familjerättssekreterarens perspektiv med sitt eget och de stärkte därmed ytterligare presentation av sig själva som lämpliga adoptivföräldrar.

Analysen visar vidare att det är både innehållet i adoptionssökandes yttrande (vad de säger) och den sekventiella ordningen (hur de yttrar något och när) som utgör resurser för hur presumtiva adoptivföräldrar visar att de är lämpliga framtida adoptivföräldrar. Adoptionssökandena i studien uppvisade ivrighet i att få presentera sig som lämpliga; de utnyttjade möjligheten, och gavs utrymme för att visa sina kunskaper och kompetenser. De presumtiva adoptivföräldrarna anpassade och utvecklade sina svar självständigt utifrån familjerättssekreterarnas vägledande frågor. Resultaten från studien visar att ett sådant kommunikativt mönster möjliggör för adoptionssökande att visa att de uppfyller specifika kriterier för lämplighet; att de har kunskap om adoption och att de kan ta emot vägledning samt att de besitter reflexiv förmåga.

KAPITEL 7. SAMMANFATTANDE DISKUSSION

Den här avhandlingen har undersökt hur lämplighet för adoptivföräldraskap granskas i och genom samtal. Studierna i avhandlingen har utforskat professionellas perspektiv på utredningssamtalets funktion och innehåll samt hur utredningssamtal genomförs i praktiken. I avhandlingen har olika metoder och material kombinerats för att studera relationen mellan professionellas förväntningar och föreställningar om deras verksamhet och hur den organiseras i praktiken, vilket i förlängningen kan bidra till en reflexiv dialog inom fältet om verksamhetens förutsättningar (t.ex. Candlin, 2003; Peräkylä, Ruusuvaori & Vehviläinen, 2005; Slembrouck & Hall, 2019). Tematiska- och diskursorienterade metoder har använts för att analysera familjerättssekreterares perspektiv på utredningssamtalet. Samtalsanalytiska metoder har tillämpats i analyserna av hur utredningssamtal genomförs i sitt vardagliga sammanhang. Tillsammans har materialen möjliggjort en kontextualiserad analys av utredningssamtalens form, funktion och genomförande. Med grund i både intervjuer med professionella familjerättssekreterare och inspelade utredningssamtal mellan familjerättssekreterare och presumtiva adoptivföräldrar tillför studierna en fördjupad och mångsidig förståelse av utredningssamtal som del av en institutionell praktik. Det inbegriper hur professionella resonerar kring samtal som ett utredningsverktyg och vad samtalet behöver innehålla för att möjliggöra granskning av adoptionssökandes lämplighet för adoption. Vidare synliggörs med vilka kommunikativa strategier deltagarna granskar eller visar upp lämplighet för adoptivföräldraskap i utredningssamtal. I det följande sammanfattas studiens resultat utifrån frågeställningarna. Därefter diskuteras de vidare utifrån ett antal teman som är centrala i studien som helhet. Slutligen kommenteras avhandlingens bidrag till den professionella praktiken.

Analyserna av intervjuer och utredningssamtal belyser att familjerättssekreterare har delvis implicita förväntningar på vad adoptionssökande behöver uttrycka för att betraktas som lämpliga för adoption. Dessa förväntningar handlar om att adoptionssökande förväntas tala om vissa ämnen på specifika sätt. Avhandlingen visar att adoptionssökandes förmåga att på ett öppet och reflekterande sätt tala om sina upplevelser av tidigare svårigheter betraktas som en väsentlig aspekt av bedömningen av deras lämplighet för ett framtida adoptivföräldraskap (Artikel I). I analysen av familjerättssekreterarnas beskrivningar av utredningssamtalets innehåll och form synliggörs att presumtiva adoptivföräldrars förmåga och villighet att prata om händelser som har upplevts svåra blir sammankopplade med kriterier för lämplighet för adoption.

Därtill utgör samtal om adoptionssökandes tidigare svårigheter en markör för utredningens och sökandens trovärdighet. Avhandlingens intervjustudie med familjerättssekreterare belyser därmed hur idealet om att presumtiva adoptivföräldrar ska vara självgranskande och ingå i reflekterande samtal med utredaren fortfarande är centralt och kopplas till rådande lämplighetskriterier i den svenska adoptionsutredningspraktiken.

Jämte analyser av familjerättssekreterares beskrivningar av att utreda lämplighet för adoption genom samtal har utredningssamtalets genomförande studerats i detalj. Analyserna visar att utredningssamtal är en samtalspraktik med flera lager inom vilken olika institutionella mål vävs samman. Samtalets syften och mål är inte avgränsade utan utvecklas och realiseras överlappande och i nära anslutning till varandra. Analysen av familjerättssekreterarnas frågor till de presumtiva adoptivföräldrarna synliggör att olika institutionella målsättningar uppnås genom att familjerättssekreterarna ställer frågor som leder samtalet i bestämda riktningar (Artikel II). Flera av familjerättssekreterarnas frågor kan betraktas som slutna (t.ex. Ja/Nej frågor). Slutna frågor visar sig vara en resurs som familjerättssekreterarna använder för att föreslå svarsalternativ, utmana adoptionssökandenas tidigare svar och vägleda dem i att formulera ett annat svar. Utifrån olika frågetyper organiseras familjerättssekreterarnas kommunikativa strategier med vilka de utvecklar och fördjupar utredningssamtalet. Därigenom möjliggörs olika institutionella målsättningar: granskning av lämplighet och förberedelse för adoption.

Analyserna av adoptionssökandenas svar på familjerättssekreterarnas frågor och då i synnerhet frågor som utmanar sökandenas presentation av sig själva som kunniga, medvetna och förberedda för adoption, visar att det är både vad de adoptionssökande säger och hur de uttrycker sina svar som utgör resurser för att presentera lämplighet för adoption (Artikel III). När adoptionssökandena bekräftar det familjerättssekreterarna presenterar visar de att de håller med och att de delar familjerättssekreterarnas perspektiv på saken som diskuteras. Att hålla med och verbalt bekräfta det presenterade perspektivet utgör den inledande strategin som de presumtiva adoptivföräldrarna använder när de ställs inför familjerättssekreterarnas ifrågasättande kommentarer eller antydningar om att de har bristande kunskap. De presumtiva adoptivföräldrarna visar ivrigt att de instämmer och de uttrycker sitt medhåll innan familjerättssekreterarna har talat färdigt. Genom den strategin signalerar adoptionssökandena att de är väl bekanta med vad familjerättssekreterarna är på väg att säga och att de inte behöver vänta på hela redogörelsen. Därtill skapar deras överlappande bekräftelse en möjlighet för adoptionssökandena att få talutrymme och därigenom demonstrera den kunskap de besitter. De adoptionssökande använder sedan utrymmet till att med olika strategier visa den kunskap de har om adoption och att de är lämpliga för adoptivföräldraskap.

Avhandlingens studier pekar gemensamt mot att utredningssamtal inför medgivande om adoption är en kommunikativ praktik som omgärdas av särskilda normer för vad adoptionssökande ska uttrycka och på vilka sätt som adoptionssökande

ska uttrycka sig på. Studierna visar att både familjerättssekreterare och adoptionssökande ordnar sina yttranden för att uppfylla olika institutionella målsättningar. Utredningssamtalen präglas av både granskande och vägledande element: familjerättssekreterare granskar presumtiva adoptivföräldrars lämplighet för adoption men de vägleder även de adoptionssökande så att granskning av lämplighet och förberedelse för adoption blir möjligt.

FÖRVÄNTNINGAR PÅ UTREDNINGSSAMTALET OCH HUR DESSA REALISERAS

Institutionella förväntningar på utredningssamtalet innehåll och form framträder som ett genomgående analytiskt fynd som blir intressant i relation till utredning av adoptionssökandens lämplighet för adoptivföräldraskap. Utredningssamtalets innehåll präglas av Socialstyrelsens (2014) beskrivna utredningsområden²² och de innehållsmässiga krav som ställs på utredningsrapporten. Avhandlingens studier visar hur delar av dessa utbredningsområden granskas genom specifika teman. Presumtiva adoptivföräldrars förmåga att tala om tidigare svårigheter utgör ett exempel på ett sådant tema som adoptionssökande behöver beröra och tala om på särskilda sätt och som blir relaterat till olika aspekter av lämplighet för adoption (Artikel I). För att en adoptionssökande ska betraktas som lämpliga att bli adoptivförälder behöver personen tala om sina erfarenheter av tidigare svårigheter såsom barnlöshet, föräldrars skilsmässa eller andra erfarenheter av förluster eller kriser på ett öppet och tillgängligt sätt. Detta motiverades av familjerättssekreterarna med hänvisning till att erfarenheter av tidigare svårigheter bidrar till personlig mognad och utveckling, kvalitéer som omnämns i Socialstyrelsens (2014) riktlinjer för lämplighet. Utöver att sökandens förmåga att tala om tidigare svårigheter kopplades samman med lämplighetskriterier för adoption så indikerade ett sådant samtal att familjerättssekreterarna nått fram till en plats i samtalet där sökandens lämplighet på ett trovärdigt sätt kunde granskas. Adoptionssökandes berättelser om deras svårigheter utgjorde närmare bestämt ett bevis för att familjerättssekreterarna etablerat en förtroendefull relation och att familjerättssekreterarna tagit sig förbi adoptionssökandenas yttre presentation och därmed fått tillgång till en mer autentisk och genuin bild av sökandena (Artikel I).

Familjerättssekreterarnas resonemang i intervjuerna visar att de betraktar samtal om sökandenas tidigare svårigheter som en resurs med vilket både lämplighetskriterier för adoption, och trovärdighetskriterier för utredningen, blir möjliga att uppfylla. Avhandlingen visar därmed att det finns delvis outtalade krav på hur en

²² Utredningsområden är: 1) adoptionssökandens kunskap, insikter och beredskap för adoption, 2) sökandens föräldraförmåga, samt 3) förutsättningar i sökandens relation, nätverk och miljö (Socialstyrelsen, 2014: 61). Se Kapitel 2 för en mer utvecklad redogörelse för utredningsområden.

adoptionssökande förväntas tala om ämnen i utredningssamtalet. Kraven handlar om att adoptionssökandena ska anförtra sig och skapa en relation till utredaren. Avhandlingens analyser visar vidare hur familjerättssekreterarnas föreställningar kan relateras till kriterier för lämplighet och normer om klientskap (Artikel I). Specifika förväntningar på utredningssamtalets innehåll är också synliga i familjerättssekreterarnas frågor i utredningssamtalet. Vad familjerättssekreterarna frågar om avslöjar den institutionella agendan (jmf. Heritage, 2002; Mäkitalo, 2006) och familjerättssekreterarnas uppföljningsfrågor pekar specifikt ut i vilken riktning sökandena ska utveckla sina svar (Artikel II). Analyserna av utredningssamtalens genomförande visar presumtiva adoptivföräldrars deltagande i samtalet och hur aspekter av verbal förmåga blir synliga *in situ* (Artikel II; Artikel III). Avhandlingen bekräftar därmed tidigare forskning om relationens betydelse i utredningspraktiker (de Boer & Coady, 2007; Holland, 2011; Kellett & Apps, 2009) men visar också på specifika sätt som klienter behöver delta på i en utredningssituation.

I avhandlingens studier synliggörs vidare att barnets bästa och barnperspektivet är styrande principer både i hur familjerättssekreterare talar om grunderna för att utreda lämplighet och i hur utredningssamtal genomförs. Familjerättssekreterarna beskriver att de i samtal med adoptionssökande behöver undersöka de sökandes erfarenheter av tidigare svårigheter för att garantera att adoptivbarnet kommer till tillräckligt bra omständigheter (Artikel I). Kravet att adoptionssökande ska berätta om tidigare svårigheter på ett öppet och tillgängligt vis legitimeras såldes med hänvisning till vad barnet behöver och vad som blir bäst för ett adoptivbarn. I policydokument och riktlinjer har barnets bästa genomgående använts som argument för att utreda presumtiva adoptivföräldrars lämplighet för adoption (Lind, 2008; Lindgren, 2006, 2011), men avhandlingen visar också hur barnets bästa används för att legitimera specifika förväntningar på adoptionssökandes deltagande i utredningssamtalet.

Även i utredningssamtalen mellan familjerättssekreterare och presumtiva adoptivföräldrar används barns bästa och barnperspektivet aktivt. Analysen av samtalen synliggör att presumtiva adoptivföräldrar i första hand behöver vara orienterade mot barnperspektivet och hur barnet kan komma att påverkas av föräldrarnas olika val (Artikel II). De behöver även visa förståelse för de konsekvenser en adoption kan komma att ha för de presumtiva adoptivföräldrarna själva (Artikel III). Detta blir särskilt synligt i samtal om hur de adoptionssökande planerar eventuell föräldraledighet. Familjerättssekreterarna följer upp frågor om föräldraledighet med frågor om adoptionssökandenas tankar om ett framtida familjeliv. Exempelvis ställer de konkreta frågor om hur uppdelningen av föräldraledighet (när det gäller ett par) ska göras och utifrån vilka grunder valen kring föräldraledighet kommer göras (Artikel II). Med utgångspunkt i frågor om föräldraledighet prövas de adoptionssökandes föreställningar om ett liv med adoptivbarn och deras kunskaper om barns anknytningsmönster, två av handbokens lämplighetskriterier (Socialstyrelsen, 2014). Samtal om vad som kan anses

vara bäst för ett adoptivbarn stödjer adoptionssökandenas reflektion om hur deras liv som framtida föräldrar kan se ut. Men barnperspektivet används även som en utgångspunkt för att korrigera adoptionssökandenas självpresentationer och ge dem möjlighet att omformulera sina tankar. Barnets bästa och barnperspektivet blir med det en resurs som används aktivt i utredningssamtalen.

Vad som kan anses bäst för ett barn genomsyrar utredningssamtalets olika bedömningsområden och barnets behov och bästa behöver artikuleras i adoptionssökandenas redogörelse av hur de föreställer sig ett liv med ett adoptivbarn. Analysen av samtalen visar dock att de sökande behöver balansera mellan vad som är bäst för barnet och vad som är bäst för dem i rollen som framtida föräldrar. Detta blir synligt när familjerättssekreterarna genom sina frågor skiftar fokus mellan dessa två perspektiv, utmanar adoptionssökandenas föreställningar och får dem att nyansera och stärka sina reflektioner (Artikel II; Artikel III). Frågor som rör barnets bästa och de sökandes önskemål i förhållande till planerad föräldraledighet tydliggör att familjerättssekreterarna följer en institutionell agenda där sökandena behöver uttrycka vissa perspektiv på adopterade barn och föräldraskap. Utredningssamtalens form och genomförande visar att adoptionssökande förväntas reflektera och föra resonemang kring situationer om dels barnets bästa, dels vad som behövs för att de adoptionssökande ska kunna vara så bra föräldrar som möjligt för barnet. Avhandlingens studier visar också att utredningssamtalen är en formativ praktik där presumtiva adoptivföräldrar blir vägleda i att uttrycka, i sammanhanget, korrekta svar. Det är i den vägledande delen som förberedelse för föräldraskap realiserar genom att familjerättssekreterarnas frågor bidrar till att de presumtiva adoptivföräldrarna utvecklar och vidgar sina perspektiv om adoption, föräldraskap och barnets bästa.

UTREDNINGSSAMTALETS GRÄNSER OCH MÖJLIGHETER

Utredningssamtal inför medgivande om adoption är en mångfacetterad kommunikativ praktik. Det är individers önskan om att få fortsätta adoptionsprocessen och i förlängningen att bli adoptivförälder, som står på spel. Utredningssamtalets komplexa institutionella uppgifter innebär att presumtiva adoptivföräldrar behöver balansera mellan att hävda sin lämplighet för framtida föräldraskap och samtidigt vara föremål för förberedelse genom familjerättssekreterarnas vägledning (Artikel III). Vad som står på spel är de adoptionssökandes självpresentationer som kunniga, välinformerade och insiktsfulla. Dubbla roller och hybrida institutionella uppgifter har undersökts i tidigare forskning utifrån den professionellas position (t.ex. Bredmar, 1999; Noordegraaf, van Nijnatten & Elbers, 2008a; Sarangi, Bennert, Howell, Clarke, Harper & Gray 2004; van Nijnatten 2007) men ett begränsat intresse har ägnats åt hur klienter hanterar hybrida institutionella krav. Avhandlingen visar att presumtiva adoptivföräldrar skickligt förhåller sig till hybrida institutionella krav: de visar både sin lämplighet för adoption

och att de kan ta emot vägledning av familjerättssekreterarna. Till exempel håller de presumtiva adoptivföräldrarna med och bekräftar de perspektiv som familjerättssekreterarna introducerar men de utvecklar därefter självständigt samtalet kring frågan eller perspektivet som familjerättssekreterarna lyft fram. De ges, och tar ivrigt, möjligheter till att visa sina kunskaper och att argumentera för sin lämplighet för adoption (Artikel III). Presumtiva adoptivföräldrars ivrighet att skapa samförstånd med familjerättssekreterarna synliggör den institutionella maktasymmetrin och samtalets grindvaktande funktion.

Utredningssamtalets dubbla syften skapar även grund för kommunikativa dilemman som deltagarna behöver hantera. Ett kommunikativt dilemma, i form av motstridiga krav, kan skönjas i analysen av familjerättssekreterarnas förväntningar på adoptionssökandes deltagande i utredningssamtalet. Familjerättssekreterarna beskriver att de önskar ha ett samtal där de presumtiva adoptivföräldrarna öppet berättar om sina tidigare upplevelser av svårigheter. Svårigheter kan i sammanhanget vara kriser i relationer, hur barnlöshet har hanterats och/eller svåra erfarenheter från den egna barndomen. Ett samtal där adoptionssökande förväntas tala om sådana saker kräver ett visst mått av social närhet, trygghet och personlig ton i samtalet; att sökandena *delar med sig* (eng. 'sharing') istället för att enbart *redovisa* (eng. 'reporting') sina upplevelser (Artikel I). De adoptionssökande som redovisar, istället för att dela med sig, är enligt familjerättssekreterarna svåra att skapa 'kontakt' med (jmf. Kellett & Apps, 2009), de är med andra ord för distanserade eller opersonliga. Samtidigt vill de adoptionssökande, enligt familjerättssekreterarna, framstå som bra personer med välordnade liv i syfte att bli bedömda som lämpliga för adoptivföräldraskap (jmf. Eriksson, 2019). Med ett sådant mål kan adoptionssökandena vilja undvika att berätta saker som kan uppfattas negativt. Vad presumtiva adoptivföräldrar kan uttrycka styrs därför av det överordnade målet att få ett medgivande för adoption. Avhandlingen visar, genom synliggörande av familjerättssekreterarnas förväntningar på utredningssamtalet, och hur de olika parterna agerar i genomförandet av utredningssamtalet, att familjerättssekreterare och adoptionssökande drivs av delvis olika syften och mål med samtalet.

Samspelet mellan familjerättssekreterarna och de presumtiva adoptivföräldrarna har flera likheter med anställningsintervjuer. Familjerättssekreterarna vet, i likhet med en rekryterare, att den som ansöker om medgivande för adoption i första hand vill visa sin kompetens och lämplighet. I studier av anställningsintervjuer har Komter (1991) resonerat kring att rekryteraren behöver läsa mellan raderna och se vad som finns bakom en persons tillrättalagda presentation. Studier av adoptionsutredningspraktikens utveckling (Herman, 2002b, 2004) visar hur utredaren på motsvarande sätt som i anställningsintervjuer förväntas att gå bakom sökandens yttre för att finna den sanna eller riktiga bilden av personen. Familjerättssekreterarna i avhandlingens intervjustudie beskriver samma logiker i termer av att 'skrapa på ytan' på adoptionssökandenas självpresentationer (Artikel I). 'Solskenshistorier' och allt för tillrättalagda bilder av de

sökande anses inte trovärdiga. Avhandlingen visar dock, utöver vad tidigare forskning lyft fram, att familjerättssekreterare också skapar utrymme och hjälper sökandena att berätta om sådant som kanske kan anses missgynnande, exempelvis saker som har varit svårt under uppväxten (Artikel I). Familjerättssekreterarnas introducerar även alternativa perspektiv som utmanar, ifrågasätter och prövar adoptionssökandenas framställningar (Artikel II; Artikel III). De presumtiva adoptivföräldrarna får därigenom möjlighet att bekräfta och utveckla sina resonemang. Adoptionssökandena balanserar dock mellan att bekräfta familjerättssekreterarnas perspektiv och att hävda sina egna. De etablerar därmed en nyanserad, reflexiv, presentation av sig själva. Familjerättssekreterarnas och adoptionssökandenas deltagande i utredningssamtalet visar på samarbete när det gäller att upprätta en trovärdig presentation av sökandena.

Hybrida och delvis motstridiga institutionella uppgifter kan som synes bidra till en kommunikativ praktiks komplexitet. Utifrån vissa infallsvinklar kan denna komplexitet ses som begränsande. Utredningssamtalets granskande och bedömande aspekter kan exempelvis betraktas som faktorer som sätter gränser för adoptionssökandens deltagande i samtalet. Avhandlingens studier visar dock att praktikens hybrida karaktär också skapar möjligheter för varierande och flexibla sätt att lösa kommunikativa uppgifter på. Familjerättssekreterarnas frågor utgör exempel på det. Frågorna kan betraktas som pedagogiska verktyg med vilka familjerättssekreterarna inte enbart inhämtar information som är relevant för utredningen utan också pekar ut hur de presumtiva adoptivföräldrarna kan resonera och reflektera kring olika ämnen och situationer (Artikel II; Artikel III). Frågorna skapar därmed möjlighet för lärande även om man inte kan konstatera att lärande har ägt rum (Linell, 2011a).

Avhandlingen visar att familjerättssekreterarna kombinerar granskning av lämplighet med förberedelse för föräldraskap när de använder kommunikativa strategier för att utveckla samtal om bedömningsområden och vidga perspektiv på föräldraskap och adoption (Artikel II). Medan tidigare forskning har visat hur utredare kombinerar granskning och hjälp i adoptionsutredningar (Noordegraaf m.fl., 2008a) så bidrar avhandlingens studier med ny kunskap genom att visa hur granskning och vägledning görs med olika kommunikativa strategier och resurser och i diskussion av olika bedömningsområden (Artikel I; Artikel II). De synliggör på så sätt att hybriditeten är en integrerad del av utredningssamtalet som kommunikativ praktik (jmf. Sarangi, 2000, 2011). Familjerättssekreterarna uttrycker dock inte explicit vad adoptionssökandena behöver säga för att betraktas som lämpliga eller tillräckligt förberedda för adoptivföräldraskap utan det utvecklas, just därför, i och genom samtalet.

EN KLIENT MED SAMTALSKOMPETENS

Avhandlingens samtliga studier visar att presumtiva adoptivföräldrar behöver besitta en viss form av samtalskompetens. Utredning som företrädesvis bygger på verbal

interaktion ställer naturligtvis krav på verbal förmåga hos både utredare och klienter och de förmågor som lyfts fram som lämplighetskriterier vid utredning inför medgivande om adoption (t.ex. reflektionsförmåga) är svåra att undersöka på annat sätt än genom någon form av kommunikation. Utredningssituationen, och specifikt samtalen mellan familjerättssekreterare och presumtiva adoptivföräldrar, kan ses som ett uppträdande, en föreställning (på engelska *performance*) där alla deltagare behöver spela sina institutionella roller (jmf. Eriksson, 2019). Det betyder i så fall att familjerättssekreterarna i utredningen utreder och bedömer de adoptionssökandes framträdande och svar om framtida föräldraskap, snarare än faktisk föräldraförmåga (jmf. Holland, 2011). Detta framträdande blir till stor del möjligt genom familjerättssekreterarnas frågor. Presentationen av en lämplig framtida adoptivförälder är därmed att betrakta som ett gemensamt kommunikativt arbete mellan familjerättssekreterare och adoptionssökande.

Avhandlingens studier visar, likt tidigare forskning som har undersökt och problematiserat hur föräldraförmåga bedöms (t.ex. Holland, 2011; Kellett & Apps, 2009), att socialarbetare i bedömningspraktiker i socialt arbete ger uttryck för särskilda klientideal. Idealen är förknippade med vissa eftersträvnsvärda egenskaper hos klienten; att klienten ska att kunna uttrycka sig verbalt och visa motivation. Dessa är knutna till specifika institutionella kontexter; vad en klient behöver uppvisa är relaterat till normer i den givna situationen. Det blir särskilt tydligt i hur familjerättssekreterarna beskrev goda respektive dåliga möten med adoptionssökande (Artikel I). De goda, eftersträvnsvärda, mötena karaktäriserades av presumtiva adoptivföräldrars öppenhet. Dåliga, eller mindre lyckade, möten beskrevs med hänvisning till adoptionssökanden som bara svarar på frågor och inte reflekterar eller delar med sig av sina tankar. Sådana kategoriseringar av bra och dåliga samtal pekar på särskilda normer och förväntningar för deltagande i utredningssamtalet. Det betyder att en viss typ av engagemang krävs för att bli bedömd som lämplig adoptivförälder men även att en särskild typ av samtalskompetens krävs av dem som ansöker om medgivande för att adoptera ett barn.

Avhandlingen visar att utredningssamtalet är en arena präglad av normativa perspektiv på föräldraskap, det vill säga särskilda synsätt kring vad ett adoptivbarn behöver och hur en adoptivförälder bör resonera kring familjelivet. Dessa realiserar bland annat genom att familjerättssekreterarnas leder adoptionssökandens svar mot dessa institutionellt relevanta perspektiv och synsätt. I tillfällen då adoptionssökande blir vägleda av familjerättssekreterarna synliggörs en annan aspekt av samtalskompetensen; att vara följsam och kunna förstå vad familjerättssekreterarna vill att svaret ska innehålla (Artikel II; Artikel III). Analyserna av hur adoptionssökandena svarar på familjerättssekreterarnas frågor visar att deras verbala förmåga är en central resurs även här. Adoptionssökandena svarar med utvecklade, förklarande och resonerande svar på frågor som kan besvaras med ja eller nej. Detta är inte ovanligt för bedömnings- och utredningssamtal, snarare tvärtom. Klienter, patienter eller som i det

här fallet adoptionssökande, orienterar sig tydligt mot utredningssituationen och tar på sig ansvaret att presentera och utveckla resonemang kring en fråga eller ett ämne (jmf. Aronsson 2018; Sliedrecht, van der Houwen & Schasfoort, 2016).

Sammantaget bekräftar avhandlingen vad tidigare forskning har visat; att klienter i socialt arbete som kan uttrycka sig verbalt och som samarbetar med socialarbetaren betraktas i mer positiva termer än de klienter som av olika anledningar har svårare för att uttrycka sig (de Boer & Coady, 2007; Holland, 2011; Kellett & Apps, 2009). Men avhandlingen visar också att hur samtalskompetens gestaltar sig i samtal mellan familjerättssekreterare och presumtiva adoptivföräldrar. Studien synliggör att verbal skicklighet är en viktig del i en adoptionssökandes presentation av sin lämplighet för föräldraskap. Därigenom tillför studien kunskap om hur verbal förmåga kommer till uttryck i interaktion. I och med att utredning inför medgivande om adoption till så stor del utgörs av verbal interaktion indikerar avhandlingens studier att för en adoptionssökande som är begränsad i sin verbala kommunikation, eller åtminstone inte besitter den ideala verbala förmågan, blir utredningen en större utmaning än för dem som har en mer utvecklad samtalskompetens.

AVHANDLINGENS BIDRAG TILL DEN PROFESSIONELLA PRAKTIKEN

En människas prat kan alltså inte tydas som en enkel bild av hur hon är – utan bara som hur hon interagerar i just en viss situation. Pratandet är ett superkänsligt utvärderingsverktyg och den som utvärderar med hjälp av egna intervjuer är med om att kalibrera detta verktyg.

(Adelswärd, 2003: 317)

Institutionella praktiker som baseras på verbal interaktion behöver granskas och synliggöras för att öka medvetenheten och förståelsen hos professionella om den egna praktiken och för att visa hur ett professionellt hantverk (som samtal är) utförs. Adelswärds (2003) citat ovan pekar på något betydelsefullt; att samtal är ett känsligt utvärderingsverktyg och den som använder verktyget behöver vara medveten om att hen är medskapare till det material med vilket utvärderingen görs.

I socialt arbete har osäkerhet i bedömningsprocesser och krav på tillförlitliga och likvärdiga bedömningar resulterat i krav på ett byråkratiskt utredningsförfarande, det vill säga ökad efterfrågan på standardiserade arbetssätt för att möta svåra och komplexa arbetsuppgifter (Björk, 2016; Holland, 2011). I linje med rörelsen mot att göra socialt arbete till en evidensbaserad praktik har olika standardiserade mätinstrument, såsom enkäter och skattningsformulär, blivit en del av socialarbetares arbetsverktyg (Martinell Barfoed, 2018). Kortfattat innebär evidensbaserad praktik att metoder och insatser i

socialt arbete ska ha beprövad effektivitet och stöd i ett kunskapsunderlag i form av utvärderingar och forskningsstudier (Bergmark & Lundström, 2006; Hübner, 2016).

Evidensbaserad praktik har kritiserats bland annat för att det i första hand är fokuserat på hur kunskap används men att allt för lite intresse riktas mot hur kunskap skapas i de professionellas arbete. Professionellas arbete involverar exempelvis avvägningar, tolkningar och kategoriseringar som leder fram till beslut om insatser. I sådana bedömningsprocesser produceras kunskap om en klients situation (Milner, Myers & O'Byrne, 2015; Taylor & White, 2000; 2001). Rörelsen mot en evidensbaserad praktik baserad på vetenskaplig grund har också kritiserats för att reducera socialarbetare till utövare: deras uppgift är att tillämpa kunskap som skapats av andra istället för att bedöma vilken kunskap som är relevant i den givna situationen (se t.ex. Taylor & White, 2000). Standardiserade arbetsmetoder ger även sken av att det finns en säker väg att hantera komplexa, och osäkra, bedömningssituationer på (Jacobsson & Mueeuwisse, 2020; Parton & O'Byrne, 2000).

Avhandlingens diskurs- och samtalsfokuserade studier bidrar med kunskap om "how the work gets done" (Hall, Parton, Juhila & Pösö, 2003:227) och synliggör hur professionell praktik genomförs. Avhandlingen kan därigenom stimulera professionellas reflektion kring den egna institutionella praktiken och förgivettagen kunskap (Holland, 2011; Taylor & White, 2000). Flera forskare inom socialt arbete förespråkar professionellas reflektion och reflexivitet (Hall m.fl., 2003; Holland, 2011; Taylor & White, 2000, 2001; White, Fook & Gardner, 2006; White & Stancombe, 2003). Reflektion innebär att den professionella granskar och problematiserar de egna arbetssätten medan professionellas reflexivitet inkluderar kritisk granskning av hur föreställningar, kunskap och den egna positionen influerar det som tas för givet (White & Stancombe, 2003). I socialt arbete är strävan efter objektivitet inte meningsfullt menar Holland (2011). Snarare behöver professionella använda metoder som får dem att beakta alternativa perspektiv. Detaljerade studier av sociala praktiker skapar möjlighet för professionella att studera hur de själva utför arbetsuppgifter. Det öppnar även upp för möjligheter att lyssna på vad det är klienter uttrycker och hur klienters bidrag i till exempel ett utredningssamtal bemöts.

Institutionella praktiker som bygger på verbal interaktion riskerar att bli diskriminerande mot personer som av olika anledningar har svårare att uttrycka sig verbalt (Holland, 2011). I adoptionspraktiken kan det innebära att personer som har svårt att uttrycka sig får svårare att visa sig lämpliga för adoptivföräldraskap. Att en adoptionssökande har svårt att uttrycka sig påverkar även hur utredningssamtalet utvecklas. Eftersom vissa lämplighetskriterier relateras till en persons verbala förmåga är detta en viktig aspekt av utredningen som behöver diskuteras mer för att tydliggöra vad som utreds, på vilket sätt och hur det är relaterat till föräldraförmåga. Avhandlingens analys av familjerättssekreterares beskrivningar av vad som krävs av adoptionssökande möjliggör en kritisk diskussion och reflektion kring utredningsnormer och studierna av

utredningssamtalets genomförande bidrar till att synliggöra professionellas och klienters interaktionsmönster. Tillsammans ger de viktig kunskap om hur presumtiva adoptivföräldrar hanterar utredningssituationen och vilken funktion familjerättssekreterares frågor har i samtalet i relation till institutionella målsättningar. Fynden kan på en generell nivå vara ett underlag för kritisk reflektion i professionella samtalspraktiker (Hall, Juhila, Matarese & van Nijnatten, 2014b; Peräkylä m.fl., 2005) och mer specifikt bidra till att utveckla adoptionspraktiken. Med utgångspunkt i avhandlingen öppnas möjligheten för en reflexiv dialog mellan forskningen och praktiken (O'Reilly, Kiyimba, Lester & Muskett, 2020) där metoder för att utreda lämplighet genom samtal kritiskt granskas och utvecklas.

ENGLISH SUMMARY

INTRODUCTION AND AIM

Before becoming adoptive parents, adoption applicants undergo a thorough assessment process. The Swedish state has a responsibility to ensure that adoptive children come to parents who can meet their needs. These specific circumstances legitimize the extensive examination and assessment of prospective adoptive parents; adoptive children's vulnerable conditions require that parents are eligible, well prepared, and suitable to take care of them (National Board of Health and Welfare [NBHW], 2009).

Thus, those who want to become adoptive parents in Sweden are required to participate in a process during which they are rigorously scrutinized and assessed. A significant part of this process involves assessment interviews between social workers and prospective adoptive parents. In these interviews, applicants display their knowledge about adoptive children and their suitability for becoming adoptive parents. However, in the absence of a child of their own and hence no existing parenting practices, the assessment necessarily concerns the applicants' potential to become good parents, rather than their actual parenting abilities (Lind & Lindgren, 2017; NBHW, 2009).

This thesis examines how suitability for adoptive parenthood is assessed and displayed through talk during assessment interviews. Data is drawn from: i) interviews with social workers about assessment interviews; ii) adoption assessment interviews between social workers and prospective adoptive parents. The thesis investigates how assessment interviews are organized in order to assess suitability for parenthood and social workers' notions about how to assess this suitability during such interviews.

The adoption assessment process serves several purposes. Hence, its aim is multifaceted. Its primary purpose is to determine whether an applicant can be considered suitable to become an adoptive parent. The information gathered during the assessment process is also used to generate a written report that presents the applicants to the adoption authority abroad. In addition, conversations during assessment interviews between the social worker and the applicant(s) contribute to the applicants' preparation for adoptive parenthood (NBHW, 2009). It might be taken for granted that all adoptive children should be placed in homes with parents who are well suited to take care of them. However, an examination of assessment interviews raises unexplored questions about how such suitability is measured and assessed through institutional talk.

In Sweden, there is no single standardized method or manual delineating how to assess adoption applicants or how to measure their suitability. Nevertheless, the assessment is accomplished through institutional talk, which is characterized by social workers' questions and adoption applicants' answers. However, how to ensure that "each child comes to parents who are well prepared, eligible and suitable to take care of an adopted child" (NBHW, 2009:17) through talk is still unexplored in the Swedish context, and more research is needed (NBHW, 2009). This thesis focuses on adoption assessment interviews and what qualities, attitudes, and opinions adoption applicants are expected to display in order to be considered suitable parents. Research that examines in detail how parental suitability is assessed through talk in the Swedish adoption context can contribute with deeper and much-needed knowledge about this, as yet unexplored, institutional assessment practice in Sweden.

This thesis aims to investigate: i) how professional social workers describe and understand the task of assessing adoption applicants' suitability for becoming adoptive parents and ii) how assessment interviews are conducted in practice. The study analyses how the institutional goals – assessment of suitability and preparation for parenthood – are accomplished through institutional talk. The aim is not to evaluate conversations between social workers and prospective parents as good or bad but to analyze the social workers' and prospective adoptive parents' interactional participation in the assessment interviews while taking into account how such patterns of interaction are related to institutional goals and expectations about suitability for adoption.

Three research questions are addressed:

- How do social workers discuss the assessment of applicants' suitability for adoptive parenthood through talk, and what expectations do they express about adoption applicants' participation in the assessment interviews?
- What communicative strategies do social workers employ to develop and deepen adoption-specific discussions during the assessment interviews?
- What communicative strategies do adoption applicants employ to display their knowledge about adoption and present themselves as suitable future parents?

THEORETICAL FRAMEWORK

This thesis is theoretically situated within the area of research on social work that views talk as social actions. The thesis is aligned with perspectives that perceive assessment practices in social work as communicative activities that need to be analyzed within their institutional context. Social practices are established and reproduced through the

ways in which we talk about them and interact within them (e.g., Hall, Juhila, Matarese & van Nijnatten, 2014a; Jokinen, Juhila & Pösö, 1999; Juhila, Pösö, Hall & Parton, 2003; Taylor & White, 2000). Accordingly, studying social practices from a “constructionist angle” (Jokinen et al., 1999:5) means conducting a detailed analysis of how these practices are organized in order to make visible knowledge and ideas that are otherwise regarded as self-evident (Taylor & White, 2000).

Talk in different forms – both with and about clients – is essential to social work practice. Institutional tasks are accomplished and identities are established through talk and interaction (Hall et al., 2014a). Institutional talk, in contrast to ordinary talk, is characterized by goals that are defined in advance, and particular methods are used to achieve these goals (Drew & Heritage, 1992). Institutional goals, expectations, and methods to solve communicative tasks constitute the institutional contexts that both constrain and contribute to shaping the interaction. Accordingly, utterances and their meanings are situated within a particular context and a specific activity (Linell, 1998).

The thesis has been informed by two lines of research. The first is research about the assessment of parents within social work and the significance of the professional–client relationship for the assessment outcome. The second is research concerning institutional interactions, in particular gatekeeping encounters characterized by asymmetries. Together, these two fields of research inform the exploration of how assessment practices are understood by professional social workers and how institutional assessment tasks are accomplished within social interactions.

METHODS AND MATERIAL

This thesis is based on video- and audio-recorded group interviews with social workers and audio-recorded assessment interviews between social workers and prospective adoptive parents.

Group interviews with social workers

Four group interviews with a total of 16 social workers were conducted at four different social service units in Sweden during autumn 2014. The four groups were pre-existing teams of social workers who were, or had previously been, participating in the assessment of prospective adoptive parents as their professional task. The interviews were semi-structured, with the overall theme of the assessment process for prospective adoptive parents. I conducted all four interviews myself and used a prepared interview agenda which contained several questions designed to trigger and encourage discussion among the participants (see Willig, 2013).

The interviews were analyzed using thematic analysis (Braun & Clarke, 2006). The analytical procedure started by listening through the recorded interviews and making notes about the various topics discussed by the social workers. I made a list of issues and topics that were brought up in all four interviews. Through this procedure, a pattern of issues and arguments that recurred in all the groups was identified. All four groups of social workers discussed parenting courses, the overall assessment process, adoptive children's needs, the social workers' role and institutional task, topics and methods to carry out the assessment, characteristics of an adoption applicant, what prospective adoptive parents needed to know about adoption before becoming parents, issues that might be specifically challenging to discuss with adoption applicants, and the social workers' experiences of difficult cases. These topics were not discussed separately, but were interwoven. This phase of the analytical procedure contributed to becoming familiarized with the material and, according to Braun and Clarke (2006), it should be considered an active process during which the analyst begins the analytical work.

Next, repeated topics and discussions were transcribed verbatim. The transcripts were read through and coded, based on what was discussed. This procedure generated several different and partly overlapping codes. The different codes were then clustered into themes. These codes and themes were re-evaluated, redefined, and reorganized during the process. Through this analytical procedure, I identified four overarching themes that were discussed in the interviews:

- Adoptive children's needs and rights
- The role of parental education in the assessment process
- Adoptive parents as ordinary, yet particularly resourceful, people
- Talking with adoption applicants about their past difficulties

The theme "talking with adoption applicants about past difficulties" was chosen for further analysis. The assessment guidelines concern several assessment topics that need to be covered during the assessment interviews. Despite this, talking with adoption applicants about past difficulties was brought up in all the group interviews and the social workers talked about this theme in a very consensual way. This indicated that talking with applicants about previous difficulties was perceived as a central aspect of the assessment of adoption applicants' suitability for parenthood. The theme was also closely related to the function and organization of the assessment interviews and social workers' expectations about adoption applicants' participation. The function and meaning of talk about past difficulties were therefore particularly interesting. The analysis of the theme "talking with adoption applicants about past difficulties" is reported in Article I.

Recorded assessment interviews

This data set consists of 36 hours of recordings from 24 assessment interviews between six social workers and 11 adoption applicants. Data was collected during the period 2016–2018 at four different social service units. The recruitment of participants was initiated through contact with 18 social service units in Sweden. Seven of them expressed clear interest in participating. For different reasons, such as heavy workload, changes at the workplace, and decreasing number of adoption applications, several social service units declined to participate. Ultimately, four social service units participated in the study.

Prospective adoptive parents are perceived as being in a vulnerable position, and for ethical reasons they were not contacted directly about participation in the study. Instead, social workers were instructed to provide written and verbal information about the study and to ask adoption applicants if they wanted to participate. This means that the social workers were responsible for the recordings and no researcher was present during the interviews. In most cases, adoption applicants received information about the study during their first meeting with the social worker(s).

The recorded assessment interviews were analyzed using interaction analysis methods, which view talk as a form of social action and examine participants' meaning-making as it evolves turn-by-turn (e.g., Heritage & Clayman, 2010; Juhila et al., 2014). Through the turn-taking design of their talk, speakers display their understanding of the previous turns and project the next action (Heritage & Clayman, 2010). An interaction analysis approach examines the accomplishment of institutional tasks and how, through their use of talk, participants construct particular institutional identities and ideologies (Hall et al., 1999; Heritage & Clayman, 2010).

The assessment interviews were transcribed *in extenso* and were then catalogued and analyzed. The analysis involved repeatedly listening to the recordings and re-reading the transcripts. Conversational patterns that frequently recurred in the data were identified. The analysis focuses both on *what* is said in the interaction and *how* it is formulated, i.e., turn design (Noordegraaf et al., 2008a). Social workers' and adoption applicants' talk and communicative strategies were analyzed by taking into account the context of the institutional activity, i.e. the process, goals, and practices of adoption assessment (Linell, 2009).

Social workers' communicative strategies, such as follow-up moves in the assessment interviews, are analyzed in Article II. Prospective adoptive parents' communicative strategies in constructing their future parental suitability are analyzed in Article III.

Ethical considerations

The study was approved by The Regional Ethical Board Committee in Linköping (Dnr 2015/111-31). Social workers and prospective adoptive parents gave their informed consent to participate, and they were informed that they had the option to withdraw their consent at any time during the study. During the data collection process, I maintained a continuous dialogue with the social workers about how to follow up applicants' consent to participate. All names and potentially identifying details were removed while I was working with, and presenting, the data.

SUMMARIES OF THE ARTICLES

ARTICLE I

Wirzén, M. & Lindgren, C. (2020) 'It shouldn't just be these kinds of sunshine stories': Social workers' discussion of 'past difficulties' as a key theme in adoption assessment interviews. *European Journal of Social Work*, 24(4): 578–590.

According to the Hague Convention on Intercountry Adoption, the receiving state must determine that prospective parents are suited to adopt, and it is up to each State Party to identify the criteria and methods by which suitability is determined. Even though there are recommendations and guidelines on how to assess prospective adoptive parents in Sweden, the Swedish handbook (NBHW, 2009) does not prescribe or recommend a particular method; rather, it identifies areas and suggests questions to be asked. This study focuses on social workers' accounts of their assessment practices, and offers insights into the complexity of the assessment task as well as what is expected and required of adoption applicants.

The analysis is based on four semi-structured group interviews with 16 social workers. The analysis draws on the principles of thematic analysis in order to identify general and recurring patterns in how the social workers described and conceptualized their assessment of prospective adoptive parents. The analysis resulted in four themes. One of these themes specifically concerned the importance of talking with adoption applicants about past difficulties. The analysis explores why talking about past difficulties and crises is considered crucial when assessing prospective adoptive parents.

The analysis of social workers' discussions of their work demonstrates that "talking about difficulties" in assessment interviews serves two primary institutional purposes, as it relates to both the examination of suitability for parenthood and the credibility of the assessment per se. Difficulties that the applicant had coped with were

presented as a possible resource and were associated with the applicants' personal maturity. Conversations about difficulties revealed applicants' capability to reflect on themselves and their experiences. Hence, one of the purposes ascribed to talk about troubles during assessment interviews was to offer the means to assess two key aspects of suitability: maturity and reflexivity.

Talk about difficulties was also connected to the credibility of the assessment. It indicated that the social workers were able to probe beneath the surface of the applicants' self-presentations and closer to their inner thoughts and experiences. Establishing talk about applicants' difficulties was framed as going beyond the idealized 'white picket fence' picture that applicants tend to present. To engage the adoption applicants in a conversation that centered around difficulties was hence a matter of gaining a truer and more realistic impression of them. Talk about difficulties also indicated that the social workers had managed to establish a good working relationship with the applicants. Such talk thus works to guarantee the credibility of both the applicants and the assessment.

Adoption applicants who did not open up to talk about difficulties were described by the social workers as problematic in the assessment situation. Problematic conduct was further illustrated by examples of applicants who only answered questions briefly without offering extended descriptions, even in cases where the social worker tried to encourage reflection. In contrast, applicants who talked about their earlier difficulties were described as open and willing to share their thoughts with the social workers.

Based on the social workers' descriptions, this study shows that adoption applicants are expected to talk about certain things in specific ways. The social work discourse on assessment is permeated by certain norms of parenthood, as well as personhood and clienthood. The study highlights the way in which social workers' professional discourse on the significance of clients' past experiences sustains and reproduces the ideal of a reflective, confessional subject: clients are expected in their encounters with welfare professionals to express emotions, open up their private lives, submit to assessment, and engage in self-scrutiny.

ARTICLE II

Wirzén, M. & Cekaite, A. (2021). Assessing and assisting prospective adoptive parents: Social workers' communicative strategies in adoption assessment interviews. *Qualitative Social Work*. Advance online publication. <http://doi.org/10.1177/1473325021989425>

The assessment of prospective adoptive parents is a complex task for professional social workers. It is guided by, and accomplished through, social workers asking questions, to

which the adoption applicants respond and display their suitability for future parenthood. Professionals' questions are thus the primary method for accomplishing what are, at times, divergent institutional tasks. In this study, we examine social workers' follow-up questions as part of their communicative strategies for developing and guiding institutional topic discussions with prospective adoptive parents. The analysis is based on 36 hours of audio-recorded assessment interviews between six social workers and 11 prospective adoptive parents. The analysis is informed by conversation analysis methods, with a specific focus on the institutional functions of social workers' follow-up moves.

When working with the data, we found a range of communicative strategies deployed by the social workers in order to guide the applicants to present assessable and institutionally relevant information. The assessment interviews were conducted by relying largely on a question-and-answer format. The social workers first initiated topic discussions through open-ended questions that invited the applicants to demonstrate their knowledge about adoptive parenting and children. In cases where applicants' answers lacked clarity or relevance, the social workers employed follow-up moves to steer the assessment interview towards a more elaborate and developed discussion of an assessment-relevant topic. Using clarifying questions, the social workers solicited clarifying responses from the applicants and invited them to develop and elaborate upon their answers. Yes/No questions were used to mildly challenge the meaning or implications of the applicants' previous response and offered the applicants an opportunity to reformulate and/or adjust their answers. By making use of juxtapositional summaries (i.e., putting two contrasting perspectives or views side by side), the social workers pointed out inconsistencies or vagueness in applicants' responses and made them accountable for attending to and clarifying their responses. If the applicants did not manage to formulate a response that was consistent with institutional expectations, the social workers could use teaching cues in the format of elaborating questions that shaped and guided the applicants' responses, thinking, and knowledge.

This study suggests that adoption assessment interviews combine a non-directive approach (in that the questions were used to solicit the prospective parents' perspectives) with, at times, rather direct and explicit guidance from the social workers. By providing some information, but also avoiding pointing out exactly what the appropriate responses were, the social workers balanced their roles of assessor and educator. The study shows that various forms of follow-up moves allow social workers to accomplish two hybrid institutional goals: i) the assessment of applicants' suitability and ii) assisting applicants' preparation for future parenthood.

ARTICLE III

Wirzén, M. (minor revisions). Constructing future parental suitability: Prospective adoptive parents' communicative strategies in adoption assessment interviews. *Text and Talk*.

Adoption assessment interviews are a complex communicative activity in which adoption applicants are thoroughly assessed before becoming parents. Prospective adoptive parents are expected to display certain knowledge and understanding of adoption and adoptive children's needs. Adoption applicants are also faced with social workers' attempts to prepare them for future parenthood through advice and guidance. In this high-stakes interaction, however, guidance might indicate applicants' lack of crucial knowledge or insights, which can have potential face-threatening consequences. Consequently, adoption applicants are faced with a communicative dilemma (Adelswärd, 1988): they need to display that they possess sufficient knowledge and understanding of adoption and adoptive parenting, and simultaneously they must respond positively to social workers' assistance in preparing them for parenthood. The study highlights how applicants act in relation to this dilemma, showing that they adjust to the assistance offered by embracing the social workers' perspective on parenthood while simultaneously using intricate strategies to maintain their own standpoint.

The data for this study consists of 36 hours of audio-recordings of 24 assessment interviews between social workers and prospective adoptive parents in Sweden. The analysis is based on the principles of interaction analysis, with a specific focus on how institutional tasks are accomplished in interaction (Arminen, 2005; Heritage & Clayman, 2010). The analytical work involved analyzing the various response designs employed by adoption applicants in response to social workers' guiding moves (e.g., advice, challenging questions, suggestions etc.). The analysis investigates how the adoption applicants organized their responses to support their presentation of their parental suitability.

The findings reveal that adoption applicants were engaged in a multi-layered task of managing social workers' guidance while also demonstrating their parental suitability. Adoption applicants were found to take on the perspectives presented by the social workers, while simultaneously maintaining their own standpoint, by using a partly overlapping two-step procedure. In the first step, the applicants established a strong alignment with the social workers by means of eager agreement and claims to knowledge. This initial step allowed applicants to display their alignment and constituted a stepping-stone from which they proceeded by demonstrating their concrete knowledge (the second step in their responses). The applicants used several resources to display their suitability for future parenthood. They voluntarily demonstrated adoption-specific knowledge and articulated independently formulated elaborations of social workers' perspectives. As such, they expanded on the aspects that were invoked

by the social workers. In aligning mode, they demonstrated knowledge that supported the institutional perspective. The study shows that adoption applicants skillfully asserted their identity as well-informed and skilled future parents while simultaneously attuning their responses to the social workers' guidance.

CONCLUSION

This thesis has examined how prospective adoptive parents' suitability for adoption is assessed through talk. Three articles have explored professional social workers' perspectives on the assessment interviews, their institutional purposes and content, and how assessment interviews are organized within institutional practice. A combination of methods and materials (interviews with social workers and recorded assessment interviews between social workers and prospective adoptive parents) has enabled the acquisition of deeper, contextualized knowledge about this institutional practice.

The thesis shows that the practice of assessing prospective adoptive parents' suitability for future parenthood is permeated by certain norms and values about how to talk and think about children and family. The social workers have specific expectations about adoption applicants' participation in the assessment interviews. These expectations concern both the content of talk, i.e., what applicants reveal about themselves to the social workers, and the ways in which applicants share information with the social workers (Article I). Furthermore, the analysis of the assessment interviews reveals that social workers use several different communicative strategies to guide and develop the assessment interviews in preferred directions (Article II). These guiding strategies, such as polar questions and teaching cues, make visible the assisting aspect of the assessment interviews; adoption applicants are assisted in articulating preferred perspectives on adoption and parenthood and they are also assisted to reflect upon a future family life. In addition, adoption applicants skillfully organize their responses to social workers' questions in order to display their knowledge about adoption and their suitability for becoming adoptive parents. The thesis shows that applicants use an alignment mode of talk when they respond to social workers' challenging or contrastive questions. In this way, they accomplish alignment and establish conversational space to subsequently develop their responses and demonstrate their knowledge and understanding of adoption-specific matters (Article III).

The principle of the child's best interests and the child's perspective emerges clearly throughout the data. The social workers argue that they can only guarantee that children will be placed in good circumstances if they are able to talk with the applicants about their previous difficulties (Article I). Accordingly, talking with applicants about specific issues is motivated by referring to the child's needs and interests. In line with previous research, the child's best interests are used to justify the close scrutiny of

adoption applicants (Lind, 2008; Lindgren, 2011). Moreover, the thesis also shows that the child's best interests and the child's perspective are used as a resource to develop the assessment interviews (Article II). By referring to what could be best for the adopted child, the social workers firmly guide the applicants to consider the child's perspective in their responses. The applicants adopt the child's perspective, reformulate their responses, and explain their understanding when the social workers highlight discrepancies in their previous answers (Article II, Article III). Hence, the applicants display their understanding of the child's perspective in order to present themselves as knowledgeable and suitable future parents (Article III).

The assessment of prospective adoptive parents is a multifaceted communicative practice with several parallel goals. Some of these goals and institutional expectations result in communicative dilemmas. The thesis shows that social workers' expectations that adoption applicants should be open and, in a confessional fashion, share their experiences of previous difficulties impose conflicting demands on the applicants. On the one hand, they want to present a favorable picture of themselves in order to gain consent for adoption. On the other hand, they are faced with the expectation that they should share things with the social workers that could potentially be assessed negatively. If they do not talk about things that have been difficult for them, the applicants risk being judged as non-cooperative and the information they give to the social workers may be regarded as superficial and not credible (Article I). Hence, to some extent, adoption applicants must reveal information that makes their self-presentation credible, but at the same time they must still display their suitability for becoming adoptive parents.

In a similar way, applicants are faced with being corrected and guided by the social workers' questions. Social workers assess applicants' knowledge about adoption and assess their suitability for parenthood while simultaneously assisting them in their preparedness for future parenthood (Article II). Consequently, applicants have to find a balance between arguing for their suitability and competence and adjusting to being assisted and educated about adoption and children (Article III).

This analysis of adoption assessment interviews highlights that social workers and adoption applicants need to navigate a complex communicative practice. Adoption applicants have to be articulate and must adjust to institutional expectations. These findings can be interpreted in the context of previous research showing that clients who are talkative develop a more favorable relationship with their social workers (Holland, 2011). Therefore, assessment based on verbal questioning may potentially discriminate against those who find it more difficult to engage and participate in verbal dialogues. However, this thesis shows that social workers assist prospective adoptive parents to articulate assessable responses and to enter a reflective mode of talk. These findings confirm that adoption assessment interviews are a joint endeavor between social workers and adoption applicants.

In line with critical perspectives on social work practices (e.g., Taylor & White, 2000), this thesis contributes with detailed studies of adoption assessment interviews as a communicative practice and enables a critical reflection on how institutional tasks are accomplished. The findings relating to institutional practice create an opportunity to engage professional social workers in a dialogue about how to develop this intricate and hybrid practice.

REFERENSER

- Adelswärd, V. (1988). *Styles of success: on impression management as collaborative action in job interviews*. (Avh) Linköping Studies in Arts and Science, 23. Linköping: Institutionen för tema, Linköpings universitet.
- Adelswärd, V. (1995). Institutionella samtal – struktur, moral och rationalitet. Några synpunkter på värdet av samtalsanalys för att studera mötet mellan experter och lekmän. *Folkmålsstudier*, 36: 109–137.
- Adelswärd, V. (2003). Lever vi i en pratkultur? I: Kylhammar, M. & Battail, J-F. (red.) *På väg mot en kommunikativ demokrati?* Stockholm: Carlsson. 310–330.
- Agar, M. (1985). Institutional discourse. *Text*, 5(3): 147–168.
- Alper, J. (2017). Introduction. In: Alper, J & Howe, D. (red.) *Assessing adoptive parents, foster carers and kinship carers*. (2 uppl.) London: Jessica Kingsley. 1–18.
- Andersson, M. (2010). *Blodet och rötternas logik. Internationell adoption i välfärdens diskursiva praktik*. (Avh) Uppsala: Sociologiska institutionen, Uppsala universitet.
- Antaki, C. & Stokoe, E. (2017). When police treat straightforward answers as uncooperative. *Journal of Pragmatics*, 117: 1–15
- Arbeiter, E. & Toros, K. (2017). Participatory discourse: Engagement in the context of child protection assessment practices from the perspectives of child protection workers, parents and children. *Children and Youth Services Review*, 74: 17–27.
- Arminen, I. (2005). *Institutional Interaction: Studies of talk at Work*. Aldershot: Ashgate.
- Aronsson, K. (2018). Negative interrogatives and adversarial uptake: Building hostility in child custody examinations. *Journal of Pragmatics*, 136: 39–53.
- Berebitsky, J. (2000). *Like our very own. Adoption and the changing culture of motherhood 1851-1950*. Lawrence: University press of Kansas.
- Berger, P. L. & Luckmann, T. (1967). *The social construction of reality. A treatise in sociology of knowledge*. New York: Anchor Books.

- Bergmark, A. & Lundström, T. (2006). Mot en evidensbaserad praktik? Om färdriktningen i socialt arbete. *Socialvetenskaplig Tidskrift*, 13: 99–113.
- Billig, M. (1997). Rhetorical and discursive analysis: How families talk about the royal family. I: Hayes, N. (red.) *Doing qualitative analysis in psychology*. Hove: Psychology Press. 39–54.
- Björk, A. (2016). *Evidence-based practice behind the scenes: How evidence in social work is used and produced*. (Avh) Stockholm: Institutionen för social arbete, Stockholms universitet.
- Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2): 77–101.
- Braun, V. & Clarke, V. (2012). Thematic analysis. I: Cooper, H. (red.) *The handbook of research methods in psychology*. Washington, DC: American Psychological Association. 57–71.
- Bredmar, M. (1999). *Att göra det ovanliga normalt. Kommunikativ varsamhet och medicinska uppgifter i barnmorskors samtal med gravida kvinnor*. (Avh) Linköping Studies in Art and Science, 195. Linköping: Institutionen för Tema, Linköpings universitet.
- Bournel-Bosson, M. & Grossen, M. (2018). Collaboration under constraints: Family supervision in child welfare. *Learning, Culture and Social Interaction*, 19: 146–159.
- Bülow, P., Persson Thunqvist, D. & Cedersund, E. (2017). *Samtal som familjestödande praktik: Barn som anhöriga när föräldrar har psykiska problem*. Jönköping University, School of Health and Welfare. Hämtad från <https://www.divaportal.org/smash/get/diva2:1153770/FULLTEXT01.pdf>
- Candlin, S. (2003). Issues arising when the professional workplace is the site of applied linguistic research. *Applied Linguistics*, 24(3): 386–394.
- Candlin, C. N. & Maley, Y. (1997). Intertextuality and interdiscursivity in the discourse of alternative dispute resolution. I: Gunnarsson, B-L., Linell, P. & Norberg, B. (red.) *The construction of professional discourse*. London: Longman. 201–222.
- Cicourel, A. V. (1987). The interpenetration of communicative contexts: Examples from medical encounters. *Social Psychology Quarterly*, 50(2): 217–226.
- Daniel, B. (2000). Judgements about parenting: What do social workers think they are doing? *Child Abuse Review*, 9(2): 91–107.
- De Boer, C. & Coady, N. (2007). Good helping relationships in child welfare: learning from stories of success. *Child and Family Social Work*, 12(1): 32–42.

- Drew, P. & Heritage, J. (1992). Analyzing talk at work: an introduction. I: Drew, P. & Heritage, J. (red.) *Talk at work: Interaction in institutional settings*. Cambridge: Cambridge University Press. 3–65.
- Ehrlich, S. & Freed, A. F. (2010). The function of Questions in Institutional Discourse. An Introduction. I: Freed, A. F. & Ehrlich, S. (red.) “*Why do you ask?*” *The function of questions in institutional discourse*. Oxford: Oxford University Press. 3–19.
- Ekström, M., Bruhn, A. & Thunman, E. (2019). A caring interview: Polar questions, epistemic stance and care in examinations of eligibility for social benefits. *Discourse Studies*, 21(4): 375–397.
- Erickson, F. (2011). The gatekeeping encounter as a social form and a site for face work. I: Candlin, C. N. & Sarangi, S. (red.) *Handbook of communication in organisations and professions*. Berlin: De Gruyter Mouton. 433–454.
- Ericsson, S. & Boyd, S. (2017). Children’s ongoing and relational negotiation of informed assent in child–researcher, child–child and child–parent interaction. *Childhood*, 24(3): 300–315.
- Eriksson, P. K. (2016a). *Prospective adoptive parents within pre-adoption services: An interplay of emotions and power in social interaction*. (Avh) Mathilda Wrede-institutets forskningsserie 4/2016, Helsinki; University of Helsinki.
- Eriksson, P. K. (2016b). Losing control in pre-adoption services: Finnish prospective adoptive parents emotional experiences of vulnerability. *Social Work & Society*, 14(1): 1–17.
- Eriksson, P. K. (2019). Putting one’s best foot forward: Finnish prospective adoptive parent’s strategic interaction in statutory pre-adoption services. *Qualitative Social Work*, 18(2): 325–340.
- Eriksson, P. K., Elovainio, M., Mäkipää, S., Raaska, H., Sinkkonen, J. & Lapinleimu, H. (2015). The satisfaction of Finnish adoptive parents with statutory pre-adoption counselling in inter-country adoptions. *European Journal of Social Work*, 18(3): 412–429.
- Gill, B. (1997). *The jurisprudence of good parenting. The selection of adoptive parents 1894-1964*. (Avh) Ann Arbor: UMI Dissertation Service.
- Goodwin, C. & Duranti, A. (1992). Rethinking context: an introduction. I: Duranti, A. & Goodwin, C. (red.) *Rethinking context. Language as an interactive phenomenon*. Cambridge: Cambridge University Press. 1–42.
- Goffman, E. (1983). The interaction order. *American Sociological Review*, 48(1): 1–17.

- Graneheim, U. H., Lindgren, B.-M. & Lundman, B. (2017). Methodological challenges in qualitative content analysis: A discussion paper. *Nurse Education Today*, 56: 29–34.
- Hakulinen, A. (2001). Minimal and non-minimal answers to yes-no questions. *Pragmatics*, 11(1): 1–15.
- Hall, C., Juhila, K., Matarese, M. & van Nijnatten, C. (2014a). Social work discourse in practice. I: Hall, C., Juhila, K., Matarese, M. & van Nijnatten (red.) *Analysing social work communication: Discourse in practice*. London: Routledge. 1–8.
- Hall, C., Juhila, K., Matarese, M. & van Nijnatten, C. (2014b). Discourse analysis of ‘ordinary’ social work. I: Hall, C., Juhila, K., Matarese, M. & van Nijnatten (red.) *Analysing social work communication: Discourse in practice*. London: Routledge. 173–180.
- Hall, C., Parton, N., Juhila, K. & Pösö, T. (2003). Conclusion: Yes, but is this of any use? I: Hall, C., Juhila, K., Parton, N. & Pösö, T. (red.) *Constructing clienthood in social work and human service: Interaction, identities and practices*. London: Jessica Kingsley. 223–233.
- Hall, C., Sarangi, S. & Slembrouck, S. (1999). The legitimization of the client and the profession: Identities and roles in social work discourse. I: Sarangi, S. & Roberts, C. (red.) *Talk, work and institutional order. Discourse in medical, mediation and management settings*. New York: Mouton de Gruyter. 293–322.
- Harris, N. (2012). Assessment: when does it help and when does it hinder? Parents' experiences of the assessment process. *Child & Family Social Work*, 17(2): 180–191.
- Hasenfeld, Y. (2010). The attributes of human service organizations. I: Hasenfeld, Y. (red.) *Human services as complex organizations*. Los Angeles: Sage. 9–32.
- Heritage, J. (1984). *Garfinkel and ethnomethodology*. Cambridge: Polity Press.
- Heritage, J. (2002). Designing questions and setting agendas in the news interview. I: Glenn, P., LeBaron, C. D. & Mandelbaum, J. (red.) *Studies in language and social interaction*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum. 57–90.
- Heritage, J. (2010). Questioning in medicine. I: Freed, A. F. & Ehrlich, S. (red.) “*Why do you ask?*” *The function of questions in institutional discourse*. Oxford: Oxford University Press. 42–68.
- Heritage, J. & Clayman, S. (2010). *Talk in action: Interactions, identities and institutions*. Oxford: Wiley-Blackwell.

- Heritage, J. & Greatbatch, D. (1991). On the institutional character of institutional talk: The case of news interviews. I: Boden, D. & Zimmerman, D. (red.) *Talk and social structure*. Cambridge: Polity Press. 93–137.
- Heritage, J. & Raymond, C. W. (2021). Preference and polarity: Epistemic stance in question design. *Research on Language and Social Interaction*, 54(1): 39–59.
- Heritage, J. & Robinson, J. (2006). Accounting for the visit: Giving reasons for seeking medical care. I: Heritage, J. & Maynard, D. (red.) *Communication in medical care: Interaction between primary care physicians and patients*. Cambridge: Cambridge University Press. 48–85.
- Heritage, J. & Sefi, S. (1992). Dilemmas of advice: Aspects of the delivery and reception of advice in interactions between health visitors and first-time mothers. I: Drew, P. & Heritage, J. (red.) *Talk at work: Interaction in institutional settings*. Cambridge: Cambridge University Press. 359–419.
- Herman, E. (2001). Families made by science: Arnold Gesell and the technologies of modern child adoption. *Isis*, 684–715.
- Herman, E. (2002a). The paradoxical rationalization of modern adoption. *Journal of Social History*, 36(2): 339–385.
- Herman, E. (2002b). Child adoption in a therapeutic culture. *Society*, 39(2): 11–18.
- Herman, E. (2004). Rules for realness. Child adoption in a therapeutic culture. I: Imber J. B. (red.) *Therapeutic culture. Triumph and defeat*. New Brunswick: Transaction Publishers. 189–214.
- Herman, E. (2008). *Kinship by design*. Chicago: University of Chicago Press.
- Hjörne, E., Juhila, K. & van Nijnatten, C. (2010). Negotiating dilemmas in the practices of street-level welfare work. *International Journal of Social Welfare*, 19(3): 303–309.
- Hofvendahl, J. (2006). *Riskabla samtal – en analys av potentiella faror i skolans kvarts- och utvecklingssamtal*. (Avh) Linköping Studies in Art and Science, 338. Linköping: Institutionen för Språk och Kultur, Linköpings universitet.
- Holland, S. (1999). Discourses of decision making in child protection: Conducting comprehensive assessment in Britain. *International Journal of Social Welfare*, 8(4): 227–287.
- Holland, S. (2000). The assessment relationship: Interactions between social workers and parents in child protection assessments. *British Journal of Social Work*, 30(2): 149–163.
- Holland, S. (2011). *Child and family assessment in social work practice*. (2 uppl.) London: Sage.

- Howell, S. (2006). *The kinning of foreigners*. New York: Berghahn Books.
- Hutchby, I. & Wooffitt, R. (2008). *Conversation analysis: Principles, practices and applications*. (2 uppl.) Cambridge: Polity Press.
- Hübinette, T., & Tigervall, C. (2008). *Adoption med förhinder: Samtal med adopterade och adoptivföräldrar om vardagsrasism och etnisk identitet*. Botkyrka: Mångkulturellt Centrum.
- Hübner, L. (2016). Reflections on knowledge management and evidence-based practice in the personal social services of Finland and Sweden. *Nordic Social Work Research*, 6(2): 114–125.
- Hydén, L.-C. (2001). Who!? Identity in institutional contexts. I: Seltzer, M., Kullberg, C., Olesen, P. S. & Rostila, I. (red.) *Listening to the welfare state*. Aldershot: Ashgate. 213–240.
- Jacobsson, K. & Meeuwisse, A. (2020). ‘State governing of knowledge’—constraining social work research and practice. *European Journal of Social Work*, 23(2): 277–289.
- Jefferson, G. (1984). On the organization of laughter in talk about troubles. I: Atkinson, J. M. & Heritage, J. (red.) *Structure of social action: Studies in conversation analysis*. Cambridge: Cambridge University Press. 346–369.
- Jokinen, A., Juhila, K. & Pösö, T. (1999). Introduction: Constructionist perspectives on social work practices. I: Jokinen, A., Juhila, K. & Pösö, T. (red.) *Constructing social work practices*. Aldershot: Ashgate. 3–24.
- Juhila, K. (2003). Creating a ‘bad’ client. Disalignment of institutional identities in social work interaction. I: Hall, C., Juhila, K., Parton, N. & Pösö, T. (red.) *Constructing clienthood in social work and human services: Interaction, identities and practices*. London: Jessica Kingsley. 83–95.
- Juhila, K. & Abrams, L. S. (2011). Special issue editorial: Constructing identities in social work settings. *Qualitative Social Work*, 10(3): 277–292.
- Juhila, K., Dall, T., Hall, C. & Koprowska, J. (red.) (2021). *Interprofessional collaboration and service users: Analysing meetings in social welfare*. Bristol: Bristol University Press.
- Juhila, K. & Günther, K. (2020). Too much, too little, the wrong or the right kind? Negotiating homes’ material stuff in the context of substance abuse and mental health home visiting. *Home Cultures*, 17(2): 73–91.
- Juhila, K., Mäkitalo, Å. & Noordegraaf, M. (2014). Analysing social work interaction. Premises and approaches. I: Hall, C., Juhila, K., Matarese, M. & van Nijnatten (red.) *Analysing social work communication: Discourse in practice*. London: Routledge. 9–24.

- Juhila, J. & Pösö, T. (1999). Negotiating constructions: Rebridging social work research and practice in the context of probation work. I: Jokinen, A., Juhila, K. & Pösö, T. (red.) *Constructing social work practices*. Aldershot: Ashgate. 274–303.
- Juhila, K., Pösö, T., Hall, C. & Parton, N. (2003). Introduction. Beyond a universal client. I: Hall, C., Juhila, K., Parton, N. & Pösö, T. (red.) *Constructing clienthood in social work and human service: Interaction, identities and practices*. London: Jessica Kingsley. 11–24.
- Jørgensen, S. (2017). *Det er jo rarest at vi er enige om at der er brug for at samarbejde – et eksplorativt studie af samtaler mellem forældre og socialarbejdere i børnesager med særligt fokus på grænsedragninger mellem frivillighed og tvang*. (Avh) Ph.d.-serien for Det Samfundsvidenskabelige Fakultet Aalborg: Aalborg universitetsforlag.
- Jönsson, J. H. (2019). Servants of a ‘sinking titanic’ or actors of change? Contested identities of social workers in Sweden. *European Journal of Social Work*, 22(2): 212–224.
- Jönsson, L. & Linell, P. (1996). Misstroendesekvenser i polisförhör. *Språk och Stil: Tidskrift för Svensk Språkforskning*, 6: 107–116.
- Kellett, J. & Apps, J. (2009). *Assessments of parenting and parenting support need: A study of four professional groups*. York: Joseph Rowntree Foundation.
- Kitzinger, J. (1994). The methodology of focus groups: The importance of interaction between research participants. *Sociology of Health and Illness*, 16(1): 103–121.
- Komter, M. (1991). *Conflict and cooperation in job interviews*. Amsterdam: John Benjamins.
- Koshik, I. A. (2010). Questions that convey information in teacher-student conferences. I: Freed, A. F. & Ehrlich, S. (red.) *“Why do you ask”? The function of questions in institutional discourse*. Oxford: Oxford University Press. 159–186.
- Koshik, I. (2017). Responses to wh-question challenges. I: Raymond, G. Lerner, G. H. & Heritage, J. (red.) *Enabling human conduct: Studies of talk-in-interaction in honor of Emanuel A Schegloff*. Amsterdam: John Benjamins Publishing. 79–104.
- Kullberg, C. (1994). Socialt arbete som kommunikativ praktik. Samtal med och om klienter. Linköping Studies in Arts and Science, 115. Linköping: Institutionen för Tema, Linköpings universitet.
- Kullberg, C. & Cedersund, E. (2001). Images of encounters in social work – with focus on social interaction, morality and gender. I: Seltzer, M., Kullberg, C.,

- Olesen, P. S. & Rostila, I (red.) *Listening to the welfare state*. Aldershot: Ashgate. 3–38.
- Lehtme, R. & Toros, K. (2020). Parental engagement in child protection assessment practice: Voices from parents. *Children and Youth Services Review*, 113: 1–11.
- Lind, J. (2008). The best interest of the child as an argument in assessments of parent potential in Sweden. *International Journal of Law, Policy and the Family*, 22(1): 1–21.
- Lind, J. (2021). Assessment of parental potential: Socio-economic risk factors and children's well-being. I: Castrén, A.-M., Cesnuiyte, V., Crespi, I., Gauthier, J.-A., Gouveia, R., Martin, C., Moreno Minguez, A. & Suwada, K. (red.) *The Palgrave handbook of family sociology in Europe*. Cham: Palgrave Macmillan. 415–433.
- Lind, J. & Lindgren, C. (2017). Displays of parent suitability in adoption assessment reports. *Child & Family Social Work*, 22(S1): 53–63.
- Lindgren, C. (2006). *En Riktig Familj: Adoption, Föräldraskap och Barnets Bästa 1917-1975*. Stockholm: Carlsson.
- Lindgren, C. (2010). *Internationell adoption i Sverige: Politik och praktik från sextiotial till nittiotial*. Stockholm: Myndigheten för internationella adoptionsfrågor.
- Lindgren, C (2011) Barnets väl – samhällets ansvar. Utredning av blivande adoptivföräldrar 1955-2008. I: Bergman, H., Eriksson, M. & Klinth, R. (red.) *Föräldraskapets politik - från 1900- till 2000-tal*. Stockholm: Dialogos. 27–53.
- Lindgren, C. (2015). Ideals of parenting and childhood in the contact zone of intercountry adoption: Assessment of second-time adoption applicants in Sweden. *Childhood*, 22(4): 474–489.
- Lindgren, C. (2016). Time for good parenthood: A study of intercountry adoption assessment. I: Sparrman, A., Westerling, A., Lind, J. & Dannesboe, K. I. (red.) *Doing good parenthood: Ideals and practices of parental involvement*. Cham: Palgrave Macmillan. 17–27.
- Lindgren, C. (kommande 2021) Changing notions of 'good parents' and 'the child's best interest'. Adoption in Sweden 1918-2018. *Annales de Démographie Historique* 2021/2.
- Lindholm, C. (2003). *Frågor i praktiken. Flerledade frågeturer i läkare-patientsamtal*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.

- Linell, P. (1990). De institutionaliserade samtalens elementära former: om möten mellan professionella och lekmän. *Forskning och Utbildning*, 17: 18–35.
- Linell, P. (1998). *Approaching dialogue. Talk, interaction and contexts in dialogical perspectives*. Philadelphia; Amsterdam: John Benjamins Publishing.
- Linell, P. (2009). *Rethinking language, mind, and world dialogically*. Charlotte, NC: Information Age Publishing.
- Linell, P. (2011a). *Samtalskulturer: Kommunikativa verksamhetstyper i samhället*. Volym 1. Linköping: Institutionen för kultur och kommunikation, Linköpings universitet.
- Linell, P. (2011b). *Samtalskulturer: Kommunikativa verksamhetstyper i samhället*. Volym 2. Linköping: Institutionen för kultur och kommunikation, Linköpings universitet.
- Linell, P. & Persson Thunqvist, D. (2003). Moving in and out of framings: activity contexts in talks with young unemployed people. *Journal of Pragmatics*, 35: 409–434.
- Lipsky, M. (1980). *Street-level bureaucracy. Dilemmas of the individual in public services*. New York: Sage.
- Littell, J. H. (2001). Client participation and outcomes of intensive family preservation services. *Social Work Research*, 25(2): 103–113.
- Logren, A., Ruusuvuori, J. & Laitinen, J. (2017). Self-reflective talk in group counselling. *Discourse Studies*, 19(4): 422–440.
- Marková, I., Linell, P., Grossen, M. & Salazar Orvig, A. (2007). *Dialogue in focus groups. Exploring socially shared knowledge*. London: Equinox.
- Martinell Barfoed, E. (2018). From stories to standardised interaction: Changing conversational formats in social work. *Nordic Social Work Research*, 8(1): 36–49.
- Matarese, M. T. & van Nijnatten, C. (2019). ‘Showing one’s card’: Negotiating disclosure through game play in juvenile probation. *Text & Talk*, 39(2): 213–234.
- Melosh, B. (2002). *Strangers and kin. The American way of adoption*. Cambridge: Harvard University Press.
- Milner, J., Myers, S. & O’Byrne, P. (2015). *Assessment in social work*. London: Palgrave Macmillan.
- Modell, J. (2002). *A sealed and secret kinship. The culture of policies and practices in American adoption*. New York: Berghahn Books.

- Mondada, L. (2016). Challenges of multimodality: Language and the body in social interaction. *Journal of Sociolinguistics*, 20(3): 336–366.
- Morgan, D. L. (1996). Focus groups. *Annual Review of Sociology*, 22(1): 129–152.
- Mortensen, K. K. (2015). Informed consent in the field of language and sexuality: The case of online dating research. *Journal of Language and Sexuality*, 4(1): 1–29.
- Mullins, E. & Kirkwood, S. (2019). Dams, barriers and beating yourself up: Shame in groupwork for addressing sexual offending. *Journal of Social Work Practice*, 33(4): 369–384.
- Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd (2021a). Statistik om familjerätt 2020. Dnr AD 2020-1429. Hämtad den 14 juni 2021 från https://mfof.se/download/18.6743d768179a8f6cc35c0c75/1623224055536/Statistik%20om%20familjeratt%202020_Faktablad.pdf
- Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd (2021b). *Årsredovisning*. Skellefteå, 19 februari 2021, Dnr AD2020-1358. Tillgänglig: https://www.mfof.se/download/18.1cc8297d17825f2e75625f5b/1615793581347/Årsredovisning%202020_20210219.pdf
- Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd (2021c). Hämtat den 27 mars 2021 från <https://www.mfof.se/internationella-adoptioner/blanketter.html>
- Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd (2021d). Hämtat den 28 maj 2021 från <https://www.mfof.se/internationella-adoptioner/att-adoptera/enskild-adoption.html>
- Mäkitalo, Å. (2003). Accounting practices as situated knowing: Dilemmas and dynamics in institutional categorization. *Discourse Studies*, 5(4): 495–516.
- Mäkitalo, Å. (2005). The Record as a formative tool: A study of immanent pedagogy in the practice of vocational guidance. *Qualitative Social Work*, 4(4): 431–449.
- Mäkitalo, Å. (2006). Effort on display: Unemployment and the interactional management of moral accountability. *Symbolic Interaction*. 29(4): 531–556.
- National Board of Health and Welfare (2009). *Adoption: Handbook for the Swedish social service*. Västerås: Edita Västra Aros.
- Nikander, P. (2008). Working with transcripts and translated data. *Qualitative Research in Psychology*, 5(3): 225–231.
- Noordegraaf, M., van Nijntten, C., & Elbers, E. (2008a). Future talk: Discussing hypothetical situations with prospective adoptive parents. *Qualitative Social Work*, 7(3): 310–329.

- Noordegraaf, M., van Nijnatten, C., & Elbers, E. (2008b). Assessing suitability for adoptive parenthood: Hypothetical questions as part of ongoing conversation. *Discourse Studies*, 10(5): 655–672.
- Noordegraaf, M., van Nijnatten, C., & Elbers, E. (2009a). How social workers start to assess the suitability of prospective adoptive parents. *Research on Language and Social Interaction*, 42(3): 276–298.
- Noordegraaf, M., Nijnatten, Van C. & Elbers, E. (2009b). Assessing candidates for adoptive parenthood. Institutional *re*-formulations of biographical notes. *Children and Youth Services Review*, 31(1): 89–96.
- Noordegraaf, M., Nijnatten, Van C. & Elbers, E. (2010). Assessing and displaying suitability for adoptive parenthood: a conversation analysis of relationship questions and answers. *Text & Talk*. 30(3): 289–309.
- Norrby, C. (2014). *Samtalsanalys: Så gör vi när vi pratar med varandra*. Lund: Studentlitteratur.
- Nowell, L. S., Norris, J. M., White, D. E. & Moules, N. J. (2017). Thematic analysis: Striving to meet the trustworthiness criteria. *International Journal of Qualitative Methods*, 16(1): 1–13.
- Ochs, E. (1979). Transcription as theory. I: Ochs, E. & Schieffelin, B. B. (red.) *Developmental pragmatics*. New York: Academic Press. 43–72.
- Olin Lauritzen, S. (1990). Hälsovård som rutin eller relation. Svensk mödra- och barnhälsovård möter invandrafamiljer. (Avh) Stockholm: Pedagogiska institutionen, Stockholms universitet.
- O'Reilly, M., Kiyimba, N., Lester, J. N. & Muskett, T. (2020). Reflective interventionist conversation analysis. *Discourse and Communication*, 14(6): 619–634.
- Osvaldsson, K. (2002). *Talking trouble: Institutional identity in a youth detention home*. (Avh) Linköping Studies in Art and Science, 263. Linköping: Institutionen för Tema, Linköpings universitet.
- Parton, N. & O'Byrne, P. (2000). *Constructive social work: Towards a new practice*. Basingstoke: Macmillan Press.
- Payne, M. (1999). Social construction in social work and social action. I: Jokinen, A., Juhila, K. & Pösö, T. (red.) *Constructing social work practices*. Aldershot: Ashgate. 25–65.
- Persson Thunqvist, D. (2003). *Samtal för arbete. Kommunikativa verksamheter i kommunala ungdomsprojekt*. (Avh) Linköping Studies in Art and Science, 285. Linköping: Institutionen för Tema, Linköpings universitet.

- Persson Thunqvist, D., Sandén, I. & Bülow, P. (2012). Kommunikation som praktik. En teoretisk grund. I: Bülow, P., Persson Thunqvist, D. & Sandén, I. (red.) *Delaktighetens praktik. Det professionella samtalets villkor och möjligheter*. Malmö: Gleerups. 17–29.
- Peräkylä, A. (1995). *AIDS counselling: Institutional interaction and clinical practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Peräkylä, A. (2016). Validity in qualitative research. I: Silverman, D. (red.) *Qualitative Research*. (4 uppl.) London: Sage. 413–428.
- Peräkylä, A., Ruusuvoori, J. & Vehviläinen, S. (2005). Introduction: Professional theories and institutional interaction. *Communication & Medicine*, 2(2): 105–109.
- Pithouse, A. (1998). *Social work: The social organisation of an invisible trade*. (2 uppl.) Aldershot: Ashgate.
- Platt, D. (2007). Congruence and co-operation in social workers' assessments of children in need. *Child & Family Social Work*, 12(4): 326–335.
- Platt, D. (2008). Care or control? The effects of investigations and initial assessments on the social worker–parent relationship. *Journal of Social Work Practice*, 22(3): 301–315.
- Proposition 2017/18:121. *Modernare adoptionsregler*.
- Prottas, J. (1979). *People-processing. The street-level bureaucrat in public service bureaucracies*. Lexington, Mass: Lexington Books.
- Rasmusson, B. & Regnér, M. (2013). *Ett utvalt hem till ett utvalt barn: Familjehemsutredningar och socialt arbete i praktiken*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Riley, N. & van Vleet, E. K. (2011). *Making families through adoption*. Los Angeles: Sage.
- Rollins, W. (2020). Social worker–client relationships: Social worker perspectives. *Australian Social Work*, 73(4):395–407.
- Sarangi, S. (2000). Activity types, discourse types and interactional hybridity: the case of genetic counselling. I: Sarangi, S. & Coulthard, M. (red.) *Discourse and social life*. Harlow, Essex: Pearson Education. 1–27.
- Sarangi, S. (2005). The conditions and consequences of professional discourse studies. *Journal of Applied Linguistics*, 2(3): 371–394.
- Sarangi, S. (2011). Role hybridity in professional practice. I: Sarangi, S., Polsese, V. & Caliendo, G. (red.) *Genre(s) on the move: Hybridisation and discourse*

- change in specialised communication*. Napoli: Edizioni Scientifiche Italiane. 271–296.
- Sarangi, S., Bennert, K., Howell, L., Clarke, A., Harper, P. & Gray, J. (2004). Initiation of reflective frames in counseling for Huntingtons Disease predictive testing. *Journal of Genetic Counseling*, 13(2): 135–155.
- Sarangi, S. & Roberts, C. (1999a). The dynamics of interactional and institutional orders in work-related settings. I: Sarangi, S. & Roberts, C. (red.) *Talk, work and institutional order: Discourse in medical, mediation and management settings*. Berlin: Mouton de Gruyter. 1–59.
- Sarangi, S. & Roberts, C. (1999b). Introduction: Discursive hybridity in medical work. I: Sarangi, S. & Roberts, C. (red.) *Talk, work and institutional order: Discourse in medical, mediation and management settings*. Berlin: Mouton de Gruyter. 61–74.
- Sarangi, S. & Roberts, C. (1999c). Hybridity in gatekeeping discourse: Issues of practical relevance for the researcher. I: Sarangi, S. & Roberts, C. (red.) *Talk, work and institutional order: Discourse in medical, mediation and management settings*. Berlin: Mouton de Gruyter. 473–503.
- Selman, P. (2012). The rise and fall of intercountry adoption in the 21st century: Global trends from 2001 to 2010. I: Gibbons, L. J. & Rotabi Smith, K. (red.) *Intercountry adoption: Policies, practices, and outcomes*. New York: Routledge. 7–28.
- Seltzer, M. & Kullberg, C. (2001). Foreword: Listening to talk at work in the Nordic welfare systems. I: Seltzer, M., Kullberg, C., Olesen, P. S. & Rostila, I (red.) *Listening to the welfare state*. Aldershot: Ashgate. xi–xl.
- Selwyn, J. (2017). The home study and the assessment of applicants. Research evidence. I: Alper, J & Howe, D. (red.) *Assessing adoptive parents, foster carers and kinship carers*. (2 uppl.) London: Jessica Kingsley. 37–61.
- SFS 1949:381. *Föräldrabalk*. Stockholm: Justitiedepartementet.
- SFS 2001:453. *Socialtjänstlag*. Stockholm: Socialdepartementet.
- SFS 2003:460. *Lag om etikprövning av forskning som avser människor*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- SFS 2018:1197. *Lag om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter*. Stockholm: Arbetsmarknadsdepartementet.
- SFS 2018:1281. *Lag om ändring i socialtjänstlagen (2001:453)*. Stockholm: Socialdepartementet.
- SFS 2018:1288. *Lag om ändring i föräldrabalken*. Stockholm: Justitiedepartementet.

- Sidnell, J. (2010). The design and positioning of questions in inquiry testimony. I: Freed, A. F. & Ehrlich, S. (red.) "*Why do you ask?*" *The function of questions in institutional discourse*. Oxford: Oxford University Press. 20–41.
- Silverman, D. (1997). *Discourses of counselling. HIV counselling as social interaction*. London: Sage.
- Singer, A. (2019). *Barnets bästa. Om barns rättsliga ställning i familj och samhälle*. (7 uppl.) Stockholm: Nordstedts Juridik.
- Sjögren, J. (2018). *Med relationen som redskap?: Om socialsekreterare, klientarbete och professionalitet i socialtjänsten*. (Avh) Linköping Studies in Arts and Science, 753. Linköping: Institutionen för samhälls- och välfärdstudier, Linköpings universitet.
- Slembrouck, S. & Hall, C. (2019). Advice giving, managing interruptions and the construction of 'teachable moments'. *Applied Linguistics*, 40(1): 1–21.
- Slidrecht, K. Y., van der Houwen, F. & Schasfoort, M. (2016). Challenging formulations in police interrogations and job interviews: A comparative study. *Journal of Pragmatics*, 105: 114–129.
- Smithson, J., Barlow, A., Hunter, R. & Ewing, J. (2015). The 'child's best interests' as an argumentative resource in family mediation sessions. *Discourse Studies*, 17(5): 609–623.
- Socialstyrelsen (2014). *Adoption. Handbok för socialtjänstens handläggning av internationella och nationella adoptioner*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen (2015). *Föräldraskap genom adoption. Utbildningsmaterial till föräldrautbildningen*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen (2020). *Nationell adoption. Handbok för socialtjänsten*. Tillgänglig: www.socialstyrelsen.se
- Solberg, J. (2011). Activation encounters: Dilemmas of accountability in constructing clients as 'knowledgeable'. *Qualitative Social Work*, 10(3): 381–398.
- Speers, A. S. & Hutchby, I. (2003). From ethics to analytics: Aspects of participants' orientations to the presence and relevance of recording devices. *Sociology*, 37(2): 315–337.
- Speer, A. S. (2010). Pursuing views and testing commitments: Hypothetical questions in the psychiatric assessment of transsexual patients. I: Freed, A. F. & Ehrlich, S. (red.) "*Why do you ask?*" *The function of questions in institutional discourse*. Oxford: Oxford University Press. 133–158.
- Statskontoret (2021). *Organiseringen av den internationella adoptionsverksamheten*. (Rapport 2021:1) Stockholm: Statskontoret. Tillgänglig:

- <https://www.statkontoret.se/globalassets/publikationer/2021/2021-1-webb.pdf>
- Stivers, T. (2019). How we manage social relationships through answers to questions: The case of interjections. *Discourse Processes*, 56(3): 191–209.
- Sudland, C. & Neumann, C. B. (2020). Should we take their children? Caseworkers' negotiations of 'good enough' care for children living with high-conflict parents. *European Journal of Social Work*, 24(4): 683–695.
- Sverne Arvill, E. & Svensson, A. (2008). *Adoption*. Stockholm: Nordstedts Juridik.
- Taylor, B. J. (2006). Factorial surveys: Using vignettes to study professional judgement. *British Journal of Social Work*, 36(7): 1187–1207.
- Taylor, C. & White, S. (2000). *Practising reflexivity in health and welfare. Making knowledge*. New York: Open University Press.
- Taylor, C. & White, S. (2001). Knowledge, truth and reflexivity: The problem of judgement in social work. *Journal of Social Work*, 1(1): 37–59.
- Trevithick, P. (2003). Effective relationship-based practice: A theoretical exploration. *Journal of Social Work Practice*, 17(2): 163–176.
- Turney, D., Platt, D., Selwyn, J. & Farmer, E. (2012). *Improving child and family assessment: Turning research into practice*. London: Jessica Kingsley.
- Van Nijnatten, C. (2007). Balancing care and control: good practice in assessing an allegation of child sexual abuse. *Social Work and Social Sciences Review*, 12(3): 29–47.
- Van Nijnatten, C. (2010). Deadlocked dialogues in child welfare. *British Journal of Social Work*, 40(3): 826–840.
- Van Nijnatten, C. & Hofstede, G. (2003). Parental identity under construction. Discourse and conversation analysis of a family supervision order. I: Hall, C., Juhila, K., Parton, N. & Pösö, T. (red.). *Constructing clienthood in social work and human service: Interaction, identities and practices*. London: Jessica Kingsley. 96–128.
- Van Nijnatten, C., Hoogsteder, M. & Suurmond, J. (2001). Communication in care and coercion: Institutional interactions between family supervisors and parents. *British Journal of Social Work*, 31(5): 705–720.
- Van Nijnatten, C. & van Elk, E. (2015). Communicating care and coercion in juvenile probation. *The British Journal of Social Work*, 45(3): 825–841.
- Vehviläinen, S. (1999). *Structures of counselling interaction: A conversation analytic study of counselling encounters in career guidance training*. (Avh) Helsinki: Department of Education, University of Helsinki.

- Vetenskapsrådet (2017). *God forskningssed*. Stockholm: Forskningsrådet
- Weston, D. (2021). Gatekeeping and linguistic capital: A case study of the Cambridge university undergraduate admissions interview. *Journal of Pragmatics*, 176: 137–149.
- Weiste, E., Tiitinen, S., Vehviläinen, S., Ruusuvuori, J. & Laitinen, J. (2020). Counsellors' interactional practices for facilitating group members' affiliative talk about personal experiences in group counselling. *Text & Talk*, 40(4): 537–562.
- White, S. & Stancombe, J. (2003). *Clinical judgement in the health and welfare professions: extending the evidence base*. Buckingham: Open University Press
- White, S., Fook, J. & Gardner, J. (2006). *Critical reflection in health and social care*. Maidenhead: Open University Press.
- Wilkinson, S. (1998). Focus group methodology: a review. *International Journal of Social Research Methodology*, 1(3): 181–203.
- Willig, C. (2013). *Introducing qualitative research in psychology*. (3 uppl.) Maidenhead: McGraw Hill Education, Open University.
- Woodcock, J. (2003). The social work assessment of parenting: An exploration. *British Journal of Social Work*. 33(1): 87–106.

Artiklar

De till denna avhandling tillhörande artiklarna har tagits bort av upphovsrättsliga skäl. För mer information gå till:

<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:liu:diva-178326>

Den som vill bli förälder genom adoption blir granskad och bedömd i en så kallad medgivandeutredning som till stor del bygger på samtal mellan familjerättssekreterare och den som vill adoptera. Den här avhandlingen handlar om hur lämplighet för adoptivföräldraskap utreds i och genom sådana samtal. Den baseras på inspelningar av utredningssamtal och intervjuer med familjerättssekreterare och den visar att samtalen präglas av både *granskning* och *vägledning*. Särskilt studeras familjerättssekreterares förväntningar på sökanden i samtalet, de kommunikativa dilemman som uppstår och deltagarnas strategier för att hantera dem. Analysen visar hur presumtiva adoptivföräldrars verbala förmåga och förhållningssätt i samtalet får betydelse för bedömningen. Avhandlingen ger en fördjupad förståelse för samtalets roll i utredning av lämplighet för adoptivföräldraskap och bidrar samtidigt till att uppmärksamma hur utredningspraktiker som bygger på verbal interaktion ställer krav på deltagarnas samtalskompetens. Resultaten är intressanta för såväl forskare som professionella på adoptionsområdet och inom socialt arbete.

FACULTY OF ARTS AND SCIENCES

Linköping Studies in Arts and Sciences No. 812, 2021
TEMA - Department of Thematic Studies, Child Studies

Linköping University
SE-581 83 Linköping, Sweden

www.liu.se